

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ
& ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

*Υπολογισμός τουριστικής φέρουσας
ικανότητας σε παραδοσιακούς οικισμούς
και προστατευόμενες περιοχές*

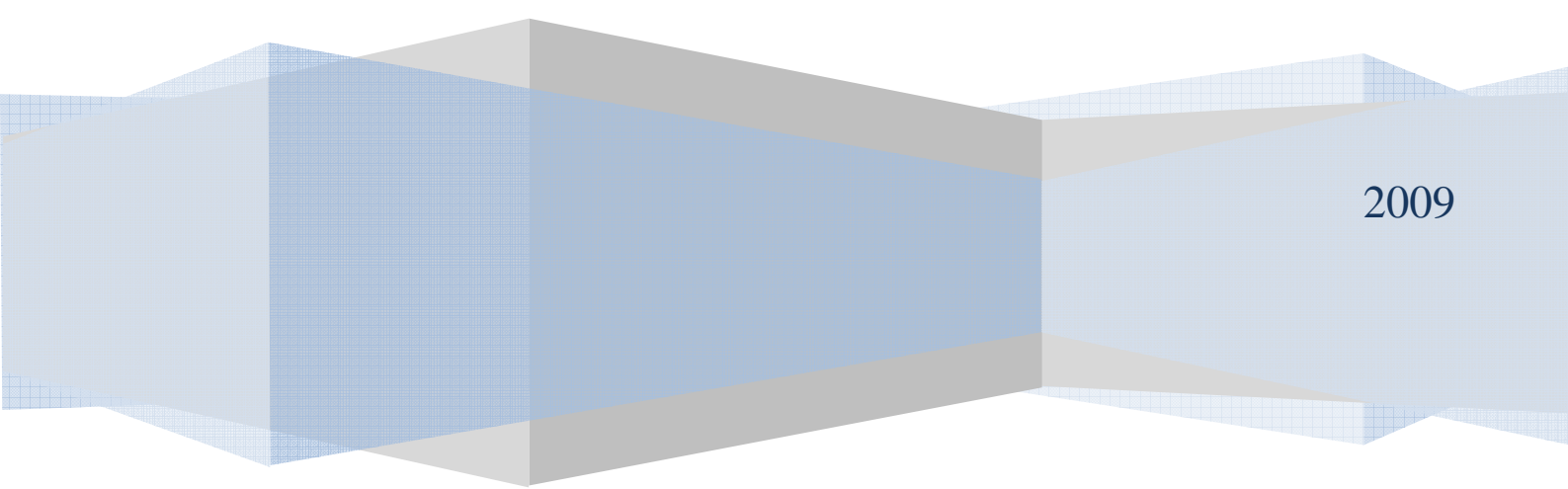
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
2007-2009

Διπλωματική Εργασία

Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Όλγα Χριστοπούλου

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΓΚΟΛΙΑ

2009

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έννοια της τουριστικής φέρουσας ικανότητας αποτελεί σημείο αναφοράς για την τουριστική ανάπτυξη των παραδοσιακών οικισμών και των προστατευόμενων περιοχών, οι οποίες είναι εγγενώς ευπαθείς στην περιβαλλοντική πίεση και η ανάπτυξη οποιωνδήποτε δραστηριοτήτων αναψυχής σ' αυτές απαιτεί προσεκτική περιβαλλοντική διαχείριση.

Η φέρουσα ικανότητα τουριστικής ανάπτυξης εκφράζεται ποσοτικά με αριθμούς, με μέτρα, με συγκρίσιμους και μετρήσιμους δείκτες, οι οποίοι επιλέγονται ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες της κάθε περιοχής. Λόγω όμως της έλλειψης επαρκών στοιχείων αλλά και της υποκειμενικότητας που μπορεί να εμπεριέχουν οι μελέτες για την τουριστική φέρουσα ικανότητα ενός τουριστικού προορισμού, δεν είναι εύκολο να καθοριστούν ποσοτικοποιημένα επίπεδα ανάπτυξης, που μπορούν να περιληφθούν εύκολα σε τοπικά σχέδια ή σε κανονισμούς προγραμματισμού. Ωστόσο η έννοια είναι άμεσα συνυφασμένη με την αειφορική ανάπτυξη και είναι ένας από τους βασικούς γνώμονες που πρέπει να ληφθούν υπόψη, προκειμένου να οριοθετηθεί και να οργανωθεί η οποιαδήποτε στρατηγική.

ABSTRACT

The concept of tourism carrying capacity is a benchmark for the tourism development of traditional settlements and protected areas, which are inherently vulnerable to environmental pressure and the development of any recreational activities in these areas require careful environmental management. The carrying capacity for tourism development is quantified with numbers, measures, measurable and comparable indicators, selected according to the particularities of each region. However, due to the lack of sufficient data and the subjectivity that may included studies on tourism carrying capacity of a tourist destination, it is not easy to set quantified levels of development, which can easily be included in local plans or planning regulations. However the concept is directly intertwined with sustainable development and is one of the main factors to be taken into account in order to elaborate and organise any strategy.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

Υπολογισμός φέρουσας ικανότητας, παραδοσιακοί οικισμοί, προστατευόμενες περιοχές.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ (ΑΓΓΛΙΚΑ)	2
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	9
1.1 Τουριστική ανάπτυξη.....	9
1.2 Τουριστική ανάπτυξη και περιβάλλον.....	11
1.3 Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης.....	13
1.4 Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης.....	15

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΑΡΑΛΟΣΙΑΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΞΙΑ	19
2.1 Επιπτώσεις του τουρισμού στις περιοχές με ιδιαίτερη ιστορική & πολιτισμική αξία.....	19
2.2 Επιπτώσεις του τουρισμού στη τεχνική υποδομή.....	23
2.3 Επιπτώσεις του τουρισμού στην οικιστική ανάπτυξη και στην αστικοποίηση.....	24
2.4 Πολιτική για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη των αστικών κέντρων με ιστορική και πολιτισμική αξία	25

2.5	Ελληνικοί παραδοσιακοί οικισμοί.....	26
2.5.1	Μικρά αιγαιοπελαγήτικα νησιά.....	27
2.5.2	Παραδοσιακοί οικισμοί ορεινών περιοχών – το παράδειγμα του Μετσόβου και των Ζαγοροχωρίων.....	29
2.6	Το Ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο για την τουριστική ανάπτυξη σε παραδοσιακούς οικισμούς.....	32
2.7	Το Ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο για την τουριστική ανάπτυξη σε παραδοσιακούς οικισμούς.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΦΥΣΙΚΑ ΠΑΡΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		40
3.1	Γενικά για τις προστατευόμενες περιοχές	40
3.1.1	Κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών	41
3.1.2.	Προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα.....	41
3.2	Σχέση προστατευόμενων περιοχών και τουρισμού.....	42
3.2.1	Μορφές προστατευόμενων περιοχών με τουρισμό και τάσεις ανάπτυξής τους.....	43
3.3	Επιπτώσεις του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές.....	43
3.3.1	Μελέτη περίπτωσης – Τουρισμός και αναψυχή σε περιοχές με σημαντική οικολογική αξία : the gower pensula in south Wales.....	44
3.3.2	Επιπτώσεις του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές της Μεσογείου	46
3.4.	Προτάσεις προς διαχείριση.....	47
3.4.1.	Ο ρόλος της πολιτείας στην προώθηση του βιώσιμου τουρισμού.....	47
3.4.2.	Διαχειριστικό σχέδιο.....	48
3.5	Προστατευόμενες περιοχές στην Ελλάδα.....	49
3.5.1.	Τα βασικά εργαλεία που έχει στη διάθεσή του ένας φορέας, προκειμένου να σχεδιάσει και να διαχειριστεί σωστά τον τουρισμό σε μια προστατευόμενη περιοχή.....	49

3.5.2.	Προβλέψεις του Ειδικού Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης	49
3.5.3.	Περισσότερα εργαλεία και παράγοντες που συνεισφέρουν την προσπάθεια διαχείρισης.....	53

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ 55

4.1	Η φέρουσα ικανότητα	55
4.1.2.	Το πρότυπο κύκλου ζωής τουριστικού σχεδιασμού του Butler.....	66
4.2	Εργαλεία σχεδιασμού τουριστικών δραστηριοτήτων.....	69
4.2.1.	Ανάλυση SWOT.....	69
4.2.2.	Όρια αποδεκτών αλλαγών (LAC).....	71
4.3	Η χρήση δεικτών στον τουρισμό.....	72
4.3.1.	Κατηγορίες δεικτών	75
4.4.	Μέθοδοι αξιολόγησης.....	85
4.5	Μελέτη περίπτωσης: ο Δήμος Μουρεσίου Ν. Μαγνησίας.....	87

ΜΕΡΟΣ Δ΄

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ 112

5.1	Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού.....	112
5.2	Ο οικοτουρισμός ως εναλλακτική μορφή τουρισμού.....	114
5.2.1.	Εισαγωγή στην έννοια του οικοτουρισμού.....	114
5.2.2	Συνθήκες ήπιας οικοτουριστικής ανάπτυξης σε προστατευόμενες περιοχές.....	115
5.2.3.	Παράδειγμα άριστης πρακτικής οικοτουρισμού.....	116
5.3	Πλεονεκτήματα από την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών σε περιφερειακό – τοπικό επίπεδο.....	117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 116

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 123

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ταχεία οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη δημιούργησε πολλά ερωτηματικά για το μέλλον των ανθρώπινων κοινωνιών σε σχέση με τα επιδεινούμενα προβλήματα του περιβάλλοντος, τα οποία είναι άμεσα συνυφασμένα με την άσκηση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και τις επιπτώσεις τους στα φυσικά οικοσυστήματα και φυσικούς πόρους, και κατ' επέκταση στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Η ανάδειξη των προβλημάτων του περιβάλλοντος σε θέματα πρώτης προτεραιότητας οδήγησε στην ενεργοποίηση της κοινωνίας για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών και την υιοθέτηση πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος.

Από την πρώτη φορά που τέθηκε θέμα «ορίων» στην ανάπτυξη, η έννοια της προσαρμογής της ανάπτυξης στις δυνατότητες του τόπου έχει αποκτήσει μια έντονα περιβαλλοντική διάσταση, πέρα από την κοινωνική, πολιτισμική και την οικονομική. Η φύση είναι ένα στοιχείο με περιορισμένες δυνατότητες αναπαραγωγής και συγκεκριμένες αυτοσυντηρητικές δυνατότητες σαν ζωντανός οργανισμός που είναι, και για το λόγο αυτό όλες οι πολιτικές διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων πρέπει να προσαρμόζονται και όχι να συγκρούονται με το περιβάλλον και το οικοσύστημα. Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος, φυσικού και δομημένου, που μπορεί να οφείλεται είτε στην υπερβολική τουριστική συγκέντρωση, είτε στην εξωτερίκευση του ιδιωτικού κόστους, είτε σε συνδυασμό και των δύο, αποτελεί ένα μέρος του προβλήματος που δεν αντιμετωπίζεται μόνο με τον έλεγχο της ποιότητας του αέρα, του νερού, της θάλασσας και του εδάφους και με την αύξηση της περιβαλλοντικής αποτελεσματικότητας των τουριστικών επιχειρήσεων. Χρειάζεται αλλαγή της στρατηγικής της τουριστικής ανάπτυξης με την ενσωμάτωσή της στην τοπική οικονομία, διατηρώντας την πολιτιστική και οικολογική ποικιλότητα των περιοχών υποδοχής, εμπλέκοντας τις τοπικές κοινωνίες μέσα σε ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης και διαχείρισης. (Σπιλάνης, 2000).

Γνωρίζοντας ότι ο τουρισμός είναι ένα σύμπλεγμα δραστηριοτήτων που επηρεάζει και το φυσικό και το πολιτισμικό περιβάλλον, αλλά και χαρακτηρίζεται από έντονη δυναμική με χρονικές και χωρικές διακυμάνσεις, η σχέση τουριστικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος απαιτεί ιδιαίτερη μέριμνα στις ακολουθούμενες πρακτικές και πολιτικές ανάπτυξης του τουρισμού και της περιβαλλοντικής διαχείρισης. (Κοκκώσης και Τσάρτας, 1999). Με τον

κατάλληλο σχεδιασμό και διαχείριση ο τουρισμός, η περιφερειακή ανάπτυξη και η προστασία του περιβάλλοντος είναι δυνατόν να συμβαδίσουν. Ο σεβασμός προς τη φύση και το περιβάλλον μπορεί να εξασφαλίσει τόσο τα κέρδη όσο και τη μακροήμερευση της τουριστικής βιομηχανίας.

Σημείο αναφοράς για την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής αποτελεί η έννοια της φέρουσας ικανότητας, ως ο μέγιστος αριθμός ανθρώπων που μπορεί να χρησιμοποιήσει την περιοχή, χωρίς απαράδεκτα αποτελέσματα στο φυσικό περιβάλλον ή/και χωρίς μια απαράδεκτη πτώση στην ποιότητα της εμπειρίας που κερδίζεται από τους επισκέπτες. Εδώ ως φυσικό περιβάλλον λαμβάνονται τα φυσικά (βιοτικά και αβιοτικά) χαρακτηριστικά γνωρίσματα ή/και τα δομημένα στοιχεία, όπως δίκτυα μεταφορών. [Mathieson, Alister, Wall, Geoffrey, (1982)].

Η ανάπτυξη της φέρουσας ικανότητας/χωρητικότητας ενός τουριστικού προορισμού, ως επιχειρησιακό αναλυτικό εργαλείο, θα μπορούσε να εφαρμοστεί στο στάδιο προγραμματισμού – σχεδιασμού, αφενός για να αποτρέψει τα καταστροφικά λάθη του παρελθόντος, αφετέρου δε να συμβάλλει στην τουριστική ανάπτυξή του, σύμφωνα με τις αρχές του αειφορικού τουρισμού και της βιώσιμης ανάπτυξης.

Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με την έννοια της τουριστικής φέρουσας ικανότητας και ειδικότερα με την τουριστική φέρουσα ικανότητα των παραδοσιακών οικισμών και των προστατευόμενων περιοχών και τον τρόπο που αυτή μπορεί να υπολογιστεί.

Συγκεκριμένα η εργασία αποτελείται από τέσσερα μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται αναφορά στη σχέση της τουριστικής ανάπτυξης με το περιβάλλον, στις επιπτώσεις της ανάπτυξης αυτής και στο σχεδιασμό, μέσα από τη βιβλιογραφία, ώστε το πλαίσιο της θεωρητικής προσέγγισης να αποτελεί πρακτικό οδηγό και να υπάρχει διασύνδεση θεωρίας και πράξης.

Στο δεύτερο μέρος αναπτύσσονται ζητήματα τουρισμού σε παραδοσιακούς οικισμούς και προστατευόμενες περιοχές, όπως αυτά παρουσιάζονται στη βιβλιογραφία με τη παράθεση συγκεκριμένων παραδειγμάτων.

Στο τρίτο μέρος αναλύεται η έννοια της τουριστικής φέρουσας ικανότητας, ο ρόλος και η χρησιμότητα των δεικτών για τον υπολογισμό της και επιχειρείται μία σύνδεση θεωρίας και πράξης μέσω του υπολογισμού της τουριστικής φέρουσας ικανότητας του Δήμου Μουρεσίου Ν. Μαγνησίας, ως μελέτης περίπτωσης.

Στο τέταρτο μέρος παρουσιάζονται θεωρητικά ζητήματα, που αφορούν στον εναλλακτικό τουρισμό, ο οποίος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τις έννοιες της φέρουσας ικανότητας και της αειφόρου ανάπτυξης, ως παράγοντας ανάπτυξης.

Τέλος παρατίθενται γενικά συμπεράσματα και προτάσεις για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης σε παραδοσιακούς οικισμούς και προστατευόμενες περιοχές, με εργαλείο τον εναλλακτικό τουρισμό, ειδικότερα δε του οικοτουρισμού, ως ενδεδειγμένου τρόπου τουριστικής ανάπτυξης στα πλαίσια της έννοιας της «αειφορίας» στον τουρισμό.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

1.1. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η μεγάλη ανάπτυξη του τουρισμού παρατηρήθηκε κυρίως μετά το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και οφειλόταν στην αύξηση των εισοδημάτων και του ελεύθερου χρόνου των κατοίκων των αναπτυγμένων χωρών, στην αλματώδη ανάπτυξη των οδικών και αεροπορικών μεταφορών, στην ύπαρξη οργανωμένου τουρισμού και στη δημιουργία «κράτους προνοίας». (Τσάρτας, 1996). Ο τουρισμός και η ανάπτυξή του εξακολουθεί να είναι ένα από τα σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά φαινόμενα της εποχής μας, σε παγκόσμια διάσταση. Περιλαμβάνει μεγάλο εύρος προϊόντων και προορισμών και αποτελεί σημαντικό μέρος της παγκόσμιας οικονομίας και τη μεγαλύτερη βιομηχανία, με συνεχιζόμενες προοπτικές για την αύξηση της απασχόλησης.

Σύμφωνα με τον Ηγουμενάκη (2000), τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ανοδική εξέλιξη του τουρισμού σαν κλάδου οικονομικής δραστηριότητας, που στηρίζεται στην αξιοποίηση και εκμετάλλευση των τουριστικών πόρων, στην ποιοτική βελτίωση της τουριστικής παραγωγής και στην προσαρμογή της στις ανάγκες και στις επιθυμίες των τουριστών. Η τουριστική ανάπτυξη αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση των πλεονεκτημάτων και στην ελαχιστοποίηση των μειονεκτημάτων, που αποφέρει η μεγέθυνση του τουρισμού. (Βαρβαρέσος, 1999)

Η ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή και το είδος της τουριστικής ανάπτυξης που ακολουθεί εξαρτώνται όλο και περισσότερο από τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά των τοπικών πόρων, τα οποία προσδιορίζουν ως ένα βαθμό τις δυνατότητες αλλά και τους περιορισμούς για την τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου. Η ένταξη των τοπικών πόρων στην τοπική τουριστική ανάπτυξη παρουσιάζει μεγάλη οικονομική σπουδαιότητα, επειδή μειώνει την εξάρτηση του τόπου υποδοχής από τα ξένα προέλευσης κεφάλαια, δημιουργεί θέσεις εργασίας για τον τοπικό πληθυσμό, μειώνει τον αποπληθυσμό της αγροτικής και

ορεινής ζώνης και βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο του τοπικού πληθυσμού. (Βαρβαρέσος, 1999 σ.30).

Ο τουρισμός είναι δραστηριότητα που βασίζεται μεν στους πόρους, αλλά έχει και έντονες εξωγενείς επιδράσεις, παρουσιάζει κυκλικές διακυμάνσεις και είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος σαν κλάδος στη γενικότερη πολιτική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση της ευρύτερης περιοχής όπου αναπτύσσεται. Η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας επηρεάζει το σύνολο σχεδόν της εθνικής, περιφερειακής ή τοπικής οικονομίας υποδοχής τουριστών στο βαθμό που αποτελεί ένα πολυσύνθετο οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο (Ζαχαράτος και Τσάρτας, 1999).

Η ανάπτυξη ενός τουριστικού προορισμού περιλαμβάνει μια σειρά από έργα υποδομής και ανωδομής, καθώς και πόρων τουριστικής έλξης. Με δεδομένο ότι οι προτεραιότητες ανάπτυξης έργων και πόρων μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού φορέα δεν είναι ομοιόμορφες, μια από τις κύριες συνιστώσες της τουριστικής πολιτικής είναι ο σχεδιασμός και υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου και εξισορροπημένου πλέγματος έργων, εγκαταστάσεων και υπηρεσιών, για την αντιμετώπιση των διαφόρων αναγκών της ζήτησης. Η ιδιομορφία του τουρισμού και της τουριστικής κατανάλωσης, καθώς και η μεγάλη ποικιλία των στοιχείων που συνθέτουν το τουριστικό προϊόν, σημαίνει ότι τα διάφορα έργα τουριστικής ανάπτυξης λαμβάνουν πολλές διαφορετικές μορφές, ως προς τα φυσικά χαρακτηριστικά τους και τους κανόνες λειτουργίας και χρήσης τους. (Κομίλης και Βαγιονής, 1999).

Ο τουρισμός και η ανάπτυξή του διαφοροποιούνται και μεταβάλλονται διαχρονικά ανάλογα με τους σκοπούς και τα κίνητρα των τουριστών, τις μορφές οργάνωσης-συμμετοχής, τα σχήματα συμπεριφοράς και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση των τουριστών, καθώς και με το χώρο και το χρόνο εκδήλωσης και διεξαγωγής των τουριστικών δραστηριοτήτων. Κάθε μορφή και προϊόν έχει χαρακτηριστικό χωροχρονικό πλαίσιο αναφοράς, χρησιμοποιεί συγκεκριμένους πόρους, επηρεάζει και εμπλέκει διαφορετικές κατηγορίες ατόμων και σχετίζεται με συγκεκριμένες οργανωτικές δομές. (Κομίλης, 1986).

Με την πάροδο του χρόνου, η κύρια έμφαση της τουριστικής ανάπτυξης επικεντρώνεται περισσότερο στην ποιότητα και λιγότερο στην ποσότητα, που συνήθως είναι συνάρτηση του στόχου προσέλκυσης υψηλού αριθμού τουριστών μαζικού τουρισμού. Ο στόχος της ποιότητας εστιάζεται σε μια διαρκή ανάπτυξη, με αξιολόγηση και επιλογή των

παρεμβάσεων εκείνων που προσαρμόζονται στα χαρακτηριστικά δεδομένα μιας περιοχής και ακολουθούν, ως προς την κλίμακα ανάπτυξης, ορισμένα επίπεδα χωρητικότητας. (Κομίλης και Βαγιονής, 1999, σ. 29)

1.2. ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Σύμφωνα με το Ρόκο Δ. (2003, σ. 212), περιβάλλον εννοείται: 1) Η αδιάσπαστη ενότητα της μεταβαλλόμενης ισορροπίας της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας σε μία περιοχή, όπως αυτή επηρεάζεται από εσωτερικά και εξωτερικά αίτια. 2) Το σύνολο του φυσικού και του δομημένου περιβάλλοντος, που περιλαμβάνει τις σχέσεις, τις αλληλεξαρτήσεις και τις αλληλεπιδράσεις του φυσικού και του κοινωνικοοικονομικού χώρου, καθώς επίσης και τις αναπόδραστες μεταβολές τους διαμέσου του χρόνου. 3) Η συνύπαρξη με την αναπτυξιακή διαδικασία των φυσικών και ανθρωπίνων διαθεσίμων στην περιοχή και ακόμα των μοντέλων, των στόχων και των αξιών της παραγωγής, της παιδείας, της έρευνας, της τεχνολογίας, της πολιτικής και του πολιτισμού.

Έτσι η έννοια του περιβάλλοντος διευρύνθηκε και περιέλαβε όχι μόνο το φυσικό αλλά και το δομημένο περιβάλλον και εκτός από τη βιολογική του διάσταση προστέθηκε και η κοινωνική, πολιτιστική και οικονομική του διάσταση, συγκλίνοντας προς την έννοια της «ποιότητας ζωής». (Κοκκώσης - Τσάρτας, 2001).

Ο τουρισμός αναπτύχθηκε, αλλά και ακόμα αναπτύσσεται, συχνά με τρόπο απρογραμματίστο, αποτέλεσμα των έντονων πιέσεων που δέχτηκαν και δέχονται οι περιοχές υποδοχής τουριστών, τα φυσικά τους οικοσυστήματα και η κοινωνική τους συνοχή, αλλά και οι πιέσεις από τον ανταγωνισμό στις οικονομίες σε όλες τις χωρικές κλίμακες. Η υποβάθμιση αυτή είναι δυνατόν να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην περαιτέρω ανάπτυξη ή και διατήρηση της τουριστικής δραστηριότητας και αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο πλαίσιο του αυξανόμενου ανταγωνισμού, αλλά και των αλλαγών στην τουριστική ζήτηση, που εξαρτάται από την ποιότητα του περιβάλλοντος. Η ανάδειξη των προβλημάτων του περιβάλλοντος σε θέματα πρώτης προτεραιότητας οδήγησε στην ενεργοποίηση για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών και την υιοθέτηση πολιτικών προστασίας του περιβάλλοντος. Εφόσον η ανάπτυξη του τουρισμού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα του περιβάλλοντος ή των περιβαλλοντικών πόρων, οι τουριστικές επιπτώσεις: (α) σε γήινα οικοσυστήματα και φυσικούς πόρους (χλωρίδα, πανίδα, τοπίο),

(β) σε θαλάσσια ή υδάτινα οικοσυστήματα, και (γ) στο ανθρωπογενές περιβάλλον (κυρίως πολιτιστικά μνημεία και αρχιτεκτονική κληρονομιά), επηρεάζουν τις μακροπρόθεσμες προοπτικές ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων. (Μπριασούλη, 2000).

Το τοπίο είναι ένα από τα κύρια τουριστικά ελκτικά στοιχεία, ιδίως όταν αποτελεί βασικό στοιχείο της τουριστικής εικόνας του φυσικού περιβάλλοντος υποδοχής. Κάθε αλλαγή στην αρχική φυσική τοποθεσία, είτε λόγω προσθήκης κτισμάτων είτε λόγω πραγματοποίησης μεγάλων έργων, θα μπορούσε να καταλήξει στον τουριστικό εκφυλισμό της περιοχής. Εκείνες που είναι ιδιαίτερα ευαίσθητες στην ανθρωπογενή δράση είναι οι αμμώδεις παραθαλάσσιες περιοχές, στις οποίες διάφορες κατασκευές μπορεί να ανατρέψουν τη φυσική ισορροπία στις παραλίες. Το πρόβλημα της οικολογικής ισορροπίας τίθεται κατά προτεραιότητα σε όλους τους φυσικούς χώρους που αξιοποιούνται τουριστικά. Όταν η τουριστική κίνηση περιορίζεται στο θαυμασμό του χώρου, η οικολογική ισορροπία απειλείται λιγότερο από ό,τι στις περιπτώσεις της μαζικής βιομηχανοποίησης και της αστικοποίησης. Η οικολογική ισορροπία διαταράσσεται γρηγορότερα όταν πρόκειται για φυσικό οικοσύστημα όπου συμβιώνουν το νερό, η χλωρίδα και η πανίδα. (Lozato-Giotart JP.,1996, σσ. 212-215).

Η οργανωμένη αναψυχή και ο μαζικός τουρισμός θέτουν το πρόβλημα διαφύλαξης της φυσικής κληρονομιάς που κινδυνεύει από την κατάχρηση του χώρου υποδοχής (αποψίλωση δασών για πίστες σκι, σπατάλη νερού για πισίνες, ντους κλπ). Ο σεβασμός της φυσικής κληρονομιάς συνεπάγεται και σεβασμό της ανθρώπινης κληρονομιάς, που μεταφράζεται με τη συντήρηση και την αποκατάσταση των μνημείων και των έργων τέχνης, εφόσον ο καλλιτεχνικός πλούτος έχει ενσωματωθεί στον τουρισμό και το μαζικό πολιτισμό. Το οικονομικό κόστος της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι ήδη αρκετά υψηλό για τις περισσότερες χώρες, αλλά έχει αποδειχθεί ότι η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να μειώσει και το ρυθμό φθοράς του περιβάλλοντος αλλά και να περιορίσει τη φτώχεια. Έτσι, η πρόκληση σχετικά με την τουριστική ανάπτυξη, αποτελεί μια καλή ευκαιρία περιβαλλοντικής αναβάθμισης με την προϋπόθεση βέβαια ότι για τη διατήρηση και πιθανή διεύρυνση των ωφελειών της οικονομίας θα πρέπει να διατυπωθεί μια νέα περιβαλλοντική πολιτική και να δημιουργηθούν οι κατάλληλοι θεσμοί για την εφαρμογή της. (Lozato-Giotart J-P.,1996).

Η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος αποτελεί θέμα πολιτικής τόσο από την πλευρά της τουριστικής ανάπτυξης όσο και από την πλευρά της προστασίας των φυσικών και πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής. Ο τουρισμός ως πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο βρίσκεται σε συνεχή και μόνιμη σχέση αλληλεξάρτησης με το φυσικό, οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, προσανατολίζεται, σήμερα, στην ποιότητα και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά του περιβάλλοντος (φυσικό και πολιτισμικό) του τόπου προορισμού. Παρατηρείται, έτσι, μεταστροφή των προτιμήσεων των τουριστών προς πιο ανεξάρτητες μορφές, προσαρμοσμένες στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα του κάθε τουρίστα για επαφή με τη φύση (φυσιολατρικός τουρισμός), ενασχόληση με τον αθλητισμό (αθλητικός τουρισμός), συμμετοχή σε επιστημονικές και άλλες εκδηλώσεις (συνεδριακός τουρισμός), αναζήτηση εναλλακτικών τρόπων ζωής (αγροτουρισμός, οικοτουρισμός) και διάφορες άλλες ειδικές μορφές. Οι διάφορες μορφές τουρισμού έχουν διαφορετικές επιπτώσεις στον τόπο προορισμού καθώς ο σκοπός και ο τρόπος αναψυχής διαφέρει, ενώ αντίστοιχα διαφέρουν και τα χαρακτηριστικά των τόπων προορισμού. (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001, σ.140).

1.3. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Η ανάγκη για σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης προέκυψε κυρίως από τα προβλήματα που δημιούργησε η άνευ όρων παράδοση πολλών περιοχών στον τουρισμό και από τις δομικές μεταβολές στη φύση, την οργάνωση και το ρόλο του τουρισμού στο κοινωνικοοικονομικό γίγνεσθαι. Όπως κάθε μορφή ανάπτυξης, έτσι και η τουριστική ανάπτυξη χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα και υψηλό ρίσκο, χαρακτηριστικά που επηρεάζουν καθοριστικά την επιλογή της προσέγγισης στο σχεδιασμό της. Η προσέγγιση στο σχεδιασμό εξαρτάται, γενικά, από το ποιοι σχεδιάζουν αυτή την ανάπτυξη, ή ποιοι συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων σχεδιασμού, αλλά μεγαλύτερη σημασία έχει η αντίληψη που έχουν όλοι αυτοί για το αντικείμενο του σχεδιασμού, δηλ. για τον τουρισμό και το πρόβλημα της τουριστικής ανάπτυξης. (Μπριασούλη, 2000).

Σε περιοχές όπου αναπτύσσεται ο τουρισμός, ο σχεδιασμός είναι απαραίτητος για την ορθολογική οργάνωση της ανάπτυξης του τουρισμού, με επιδίωξη των όσο δυνατόν οφελών από την ανάπτυξή του, ενώ σε περιοχές όπου η τουριστική δραστηριότητα είναι

ανεπτυγμένη για την εξασφάλιση της μελλοντικής του βιωσιμότητας. Εάν έχει προηγηθεί σωστός σχεδιασμός, ανάπτυξη, προβολή και διαχείριση, ένας τουριστικός τόπος μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα επικερδής και να αποφέρει σημαντικά οικονομικά και κοινωνικά οφέλη στην περιοχή. (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001, σελ. 257-258).

Ο τουριστικός σχεδιασμός ενός τόπου προορισμού πρέπει να αποτελεί μια συνεχή και επαναπροσαρμοζόμενη δραστηριότητα, επιδεικνύοντας ευκαμψία ανάλογα με τις αλλαγές στη διεθνή αγορά και την εξέλιξη της ανάπτυξης. Αντικείμενο του σχεδιασμού είναι η διάγνωση αναπτυξιακών προβλημάτων και δυνατοτήτων, η πρόβλεψη εξελίξεων και η ρύθμιση παραγόντων ενός αναπτυξιακού συστήματος, επιδιώκοντας συγκεκριμένες αλλαγές κατά τρόπο που αυξάνει τα οικονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά οφέλη της αναπτυξιακής διαδικασίας. (Κομίλης και Βαγιονής, 1999). Σε συνάρτηση με ένα τέτοιο αντικείμενο ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης πρέπει να λαμβάνει υπόψη του όλα τα στοιχεία και παραμέτρους που προσδιορίζουν το τουριστικό σύστημα, έτσι ώστε να μπορεί να χαρακτηριστεί ολοκληρωμένος: αγορές ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών, τμήματα πελατείας, τουριστική υποδομή και ανωδομή. (Inskoop, 1991)

Ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης οφείλει να ανταποκρίνεται στην πληρέστερη δυνατή διάγνωση των στόχων και των προβλημάτων των τοπικών κοινοτήτων και κυρίως στη διαμόρφωση σε περιφερειακό/εθνικό επίπεδο μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής τουριστικής ανάπτυξης σε συνάρτηση με μέτρα πολιτικής. (Βαρβαρέσος, 1999). Για να είναι δυνατός ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής και ο καθορισμός των συγκεκριμένων στόχων και δράσεων, χρειάζεται πρώτα απ' όλα να υπάρξει καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης και των διαθέσιμων τουριστικών πόρων, να διαπιστωθούν τα συγκεκριμένα συγκριτικά πλεονεκτήματά της και στη συνέχεια να διατυπωθούν οι στόχοι και να γίνει επεξεργασία μέτρων, έργων, ενεργειών. Στόχος του σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης είναι η καθοδήγηση του τρόπου οργάνωσης για την επιλογή ενός τουριστικού πρότυπου, το οποίο είναι συνάρτηση των φυσικών χαρακτηριστικών της περιοχής και των δυνατοτήτων και προοπτικών τουριστικής ανάπτυξής της. Ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός πρέπει να λαμβάνει υπόψη του όλους τους τουριστικούς πόρους της περιοχής, τους φορείς που εμπλέκονται, τις αγορές καθώς επίσης και την οικονομική, περιβαλλοντική, κοινωνική και θεσμική διάσταση της τουριστικής ανάπτυξης. (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001, σ. 252). Ο σχεδιασμός αποτελεί

μια συνεχή διαδικασία, μέσω της οποίας προσδιορίζονται στόχοι, ενώ παράλληλα επιλέγονται μέθοδοι για την επίτευξή τους και επιδιώκει την ορθολογική οργάνωση της ανάπτυξης του τουρισμού σε μια χωρική ενότητα, ώστε να ελαχιστοποιούνται οι τυχόν αρνητικές επιπτώσεις και επιβαρύνσεις από την ανάπτυξη της δραστηριότητας. (Gunn,1994)

Ένα από τα πιο βασικά χαρακτηριστικά του σχεδιασμού είναι η πρόληψη, με την έννοια ότι στοχεύει στην εκ των προτέρων οργάνωση του τρόπου, με τον οποίο θα αναπτυχθεί ο τουρισμός. Συνεπάγεται, λοιπόν, ότι ο σχεδιασμός της τουριστικής ανάπτυξης για να είναι πολυσήμαντος και ολοκληρωμένος, πρέπει να λαμβάνει υπόψη του: α) τις χρήσεις των σημείων προσέλκυσης, των εγκαταστάσεων, των υπηρεσιών και της υποδομής από τους μόνιμους κατοίκους, β) την ανάπτυξη σημείων προσέλκυσης και δραστηριοτήτων, γ) τη δημιουργία καταλυμάτων, και δ) τις παροχές πληροφοριών για τουριστικές εγκαταστάσεις και υπηρεσίες, δημόσιας ασφάλειας και υγιεινής.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι σε όλα τα στάδια του σχεδιασμού και της υλοποίησης του αναπτυξιακού σχεδίου υπάρχει μεγάλη ανάγκη ποσοτικής και ποιοτικής πληροφόρησης. Η πληροφόρηση αφορά τόσο το *παρελθόν*, έτσι ώστε να αναλυθεί σωστά η σημερινή θέση του τόπου προορισμού και να προσδιοριστούν με σαφήνεια τα αίτια που την προκάλεσαν όσο και το *παρόν* για σωστή γνώση της υπάρχουσας κατάστασης στο εσωτερικό αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον και το *μέλλον*, έτσι ώστε να υπάρξει σωστή εκτίμηση των αποτελεσμάτων των παρεμβάσεων και οι αναγκαίες διορθωτικές παρεμβάσεις. (Gunn,1994)

1.4. ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Επιπτώσεις εννοούνται όλες οι αλλαγές που συμβαίνουν στην οικονομία, κοινωνία, πολιτισμό και περιβάλλον των περιοχών ή και των χωρών που αναπτύσσεται ο τουρισμός και έχουν σχέση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της λειτουργίας του τουριστικού τομέα.(Κοκκώσης και Τσάρτας, 1999). Το ερώτημα είναι κατά πόσο οι επιπτώσεις αυτές επιφέρουν δραστικές αλλαγές στη δομή και δυναμική των φυσικών και ανθρώπινων οικοσυστημάτων. Είναι δύσκολο να αναζητηθούν και να αξιολογηθούν οι επιπτώσεις του τουρισμού, διότι ο τουρισμός ως σύμπλεγμα δραστηριοτήτων έχει άμεσες επιπτώσεις (στη διαμονή, στις μεταφορές, στις υπηρεσίες, στο εμπόριο) και έμμεσες επιπτώσεις (στα ήθη

και τρόπο ζωής των επισκεπτών και του τοπικού πληθυσμού, στη χρήση των πόρων). Μαζί με τη μετακίνηση ατόμων μετακινούνται και συνήθειες ζωής, διατροφής, αθλητισμού και πολιτισμού και διαμορφώνονται και διαδίδονται αξίες και αρετές και προς τη μία κατεύθυνση, αλλά και προς την άλλη.

Οι πολλαπλές επιπτώσεις του τουρισμού προέρχονται από την πολυπλοκότητα της δομής του ως δραστηριότητα, η οποία συνδέεται και με άλλες δραστηριότητες όπως το εμπόριο, οι μεταφορές και η δόμηση και για το λόγο αυτό μπορούν να διακριθούν σε αρνητικές και θετικές, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1: Αρνητικές και θετικές επιπτώσεις του τουρισμού

	Αρνητικές επιπτώσεις	Θετικές επιπτώσεις
Φυσικό περιβάλλον	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Μείωση ποσότητας περιβαλλοντικών πόρων (π.χ. νερό) ▪ Ρύπανση (ατμοσφαιρική, εδαφική κλπ) ▪ Καταστροφή ή αλλοίωση των οικοσυστημάτων 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Εξοικονόμηση πόρων με σκοπό την καλύτερη προστασία του περιβάλλοντος ▪ Τόνωση οικολογικής συνείδησης ▪ Δημιουργία επαγγελμάτων σχετικών με την προστασία της φύσης
Τοπική Κοινωνία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Αλλοίωση τοπικού πολιτισμού και παράδοσης ▪ Δημιουργία εντάσεων μεταξύ κοινωνικών ομάδων λόγω άνισης συμμετοχής στη διαδικασία ή λόγω συγκρούσεων χρήσης γης ▪ Ηθικά θέματα (εγκληματικότητα, βία, κλπ) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Επαναξιολόγηση και προώθηση του τοπικού πολιτισμού (κουλτούρας) καθώς και της παράδοσης ▪ Δημιουργία κοινωφελών υποδομών ▪ Ενθάρρυνση συμμετοχικής διαδικασίας
Οικονομία	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικονομικές εκροές ▪ Έντονη εποχικότητα ▪ Εξάρτηση από τον τουρισμό 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Οικονομικές εισροές ▪ Δημιουργία υποδομών ▪ Τόνωση απασχόλησης ▪ Οικονομική αναζωογόνηση

Πηγή: Τροποποιημένο από ιστοσελίδα UNEP, Τομέας Τεχνολογίας, Βιομηχανίας και Οικονομίας (2003), Διαθέσιμο στο http://www.aned.gr/3L+/132_133_prod_sde_3.doc

Οι κυριότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις αφορούν το φυσικό περιβάλλον, τις συγκρούσεις στις χρήσεις γης, τη μετατροπή οικιστικών συνόλων ή χωρικών ενοτήτων σε τουριστικούς πόρους, τη φέρουσα ικανότητα και τα προβλήματα ανάπτυξης, λειτουργίας

και διαχείρισης τουριστικών περιοχών.(Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001). Η σχέση τουριστικής ανάπτυξης και περιβάλλοντος απαιτεί ιδιαίτερη μέριμνα, ιδίως σε σχέση με τις ακολουθούμενες πολιτικές ανάπτυξης του τουρισμού και της περιβαλλοντικής διαχείρισης. (Priestley et al. 1996). Η τουριστική ανάπτυξη θεωρείται συχνά ως η βασική αιτία υποβάθμισης του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και ιδιαίτερα των αστικών περιοχών που είναι και φορείς ιστορικής μνήμης, αλλά η θεώρηση αυτή θεωρείται λανθασμένη γιατί ο τουρισμός βοηθά και στην προστασία και ανάδειξη ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων, παραδοσιακών οικισμών και σε αναπαλαιώσεις κτιρίων.

Οι κυριότερες κοινωνικές και πολιτισμικές επιπτώσεις του τουρισμού αφορούν την κοινωνική δομή, την επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα, το πλαίσιο και τα αποτελέσματα της επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες, τις αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, στα ήθη και τα έθιμα και την εμπορευματοποίηση δραστηριοτήτων και προϊόντων του τοπικού πολιτισμού.(Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001).

Ενώ η άφιξη των τουριστών είναι πολλές φορές για τους κατοίκους των περιοχών υποδοχής συνώνυμη με την απασχόληση, τους οικονομικούς πόρους και την ανάπτυξη, υπάρχουν φαινόμενα που αποτελούν ενμέρει έκφραση φαινομένου απόρριψης του τουρισμού, ίσως εξαιτίας των συνηθειών των τουριστών και του βιοτικού επιπέδου τους που είναι υψηλότερο από αυτό των κατοίκων των περιοχών υποδοχής, ή και, τη μεγάλη επιβάρυνση (υψηλός χωρικός δείκτης τουριστικής κίνησης) σε σχέση με τον τοπικό πληθυσμό. Στις περιπτώσεις αυτές πρέπει να αναζητηθεί μία ισορροπία μεταξύ τουριστικής ανάπτυξης και της διατήρησης της ταυτότητας των πληθυσμών υποδοχής. (Lozato-Giotart,1996, σ. 217).

Η προστασία του ανθρώπινου περιβάλλοντος ακολουθεί αυτή του φυσικού περιβάλλοντος και των καλλιτεχνικών και ιστορικών μνημείων που μπορούν να αξιοποιηθούν τουριστικά. Παρά τις εκδηλώσεις απόρριψης ο τουρισμός είναι σε γενικές γραμμές αποδεκτός από τον πληθυσμό που αναζητά θέσεις απασχόλησης και οικονομικούς πόρους. Τα εντοπισμένα προβλήματα είναι αυτά της έντονης αντίθεσης των νοοτροπιών και των πολιτισμών μεταξύ τουριστών και αυτοχθόνων (ειδικά στις κοινωνίες υποδοχής που είναι ελάχιστα προετοιμασμένες για να αποδεχθούν τους τρόπους των δυτικών τουριστών). (Lozato-Giotart ,1996, σ. 252).

Οι κυριότερες οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού αφορούν τους τομείς: απασχόληση, περιφερειακή ανάπτυξη, πολλαπλασιαστικές επιδράσεις σε άλλους κλάδους, ισοζύγιο πληρωμών, φορολογικά έσοδα, πληθωρισμό και αύξηση τιμών γης.(Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001). Σε όλες τις περιπτώσεις ο τουρισμός αποτελεί σημαντική οικονομική δραστηριότητα και πηγή εσόδων για πολλές χώρες. Οι οικονομικές επιπτώσεις μπορούν να είναι ποικίλες, διότι από τη στιγμή που υπάρχει τουριστική δραστηριότητα και περνάει από το χώρο που θαυμάζεται στο χώρο που χρησιμοποιείται (υποδομή υποδοχής και διαμονής, χρήση χώρων για αθλοπαιδιές κ.ά.) η έννοια του χωρο-κόστους του τουρισμού μπορεί να προκαλέσει σύγκρουση συμφερόντων. (Lozato-Giotart,1996, σ. 228).

Ο τουρισμός όντας βιομηχανία στηριζόμενη κυρίως στο ανθρώπινο δυναμικό, συμβάλλει θετικά στην αναζωογόνηση των τοπικών οικονομιών, αφού δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, μειώνει την ανεργία και την οικονομική μετανάστευση. Εμπλουτίζοντας το τουριστικό προϊόν με εξειδικευμένες υπηρεσίες (ελεγχόμενες περιηγήσεις, δρώμενα της τοπικής παράδοσης, πολιτιστικές εκδηλώσεις, τοπική παραδοσιακή γαστρονομία, ειδικά σεμινάρια και εκπαίδευση) δημιουργούνται θετικές προοπτικές για την ήπια ανάπτυξη η οποία, σωστά κατευθυνόμενη, μπορεί να δώσει νέα πνοή και στην ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα. Παράλληλα όμως, αρκετές είναι η περιπτώσεις όπου μεγάλο μερίδιο των εσόδων από τις δραστηριότητες του τουρισμού καταλήγει σε πολυεθνικούς τουριστικούς πράκτορες, σε εισαγωγές αγαθών που επιθυμούν οι ξένοι τουρίστες, σε εισιτήρια ξένων αεροπορικών εταιρειών ή σε αλυσίδες πολυεθνικών ξενοδοχειακών μονάδων, με αποτέλεσμα αξιοσημείωτο ποσοστό από τα οικονομικά οφέλη του τουρισμού να διαφεύγουν από την τοπική οικονομία χωρίς να συνεισφέρουν στην αναβάθμισή της.

Ο τουρισμός έχει επιπτώσεις σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης, θετικές ή αρνητικές, εξαρτώνται από διάφορους παράγοντες και συνδέονται άμεσα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται η περιοχή ανάπτυξης, αλλά και στο βαθμό διαφοροποίησης της τοπικής κοινωνικής και παραγωγικής δομής που οφείλεται στην παρουσία του τουρισμού. (Τσάρτας, 1996)

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΞΙΑ

2.1. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕ ΙΔΙΑΙΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΞΙΑ

Ένα θέμα που συγκεντρώνει όλο και περισσότερο ενδιαφέρον είναι οι επιπτώσεις από την ανάπτυξη του τουρισμού στο δομημένο περιβάλλον, ιδίως στις περιοχές με ιδιαίτερη ιστορική και πολιτισμική αξία, καθώς η προστασία των περιοχών αυτών επιβάλλεται όχι μόνο για εθνικούς, ιστορικούς, κοινωνικούς και άλλους λόγους, αλλά γιατί αποτελεί συχνά τη βάση και προϋπόθεση για τη συνέχιση της τουριστικής ανάπτυξης στις περιοχές αυτές. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικιστική δομή, ανάπτυξη και λειτουργία των οικισμών. Βέβαια, κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα έχει επιπτώσεις στο δομημένο περιβάλλον, απλά όμως ο τουρισμός, σε αντιδιαστολή ίσως με τις υπόλοιπες δραστηριότητες, βασίζεται συχνά στο δομημένο περιβάλλον ως τουριστικό πόρο που προσελκύει επισκέπτες αλλά και εξυπηρετεί ως τουριστικός πόλος. Με την προοπτική αυτή, ιδιαίτερο ενδιαφέρον αποκτούν οι επιπτώσεις του τουρισμού στους «πολιτισμικούς πόρους των οικισμών», ιδίως στις περιοχές με ιδιαίτερη ιστορική και πολιτισμική αξία, στην τεχνική υποδομή που αποτελεί τη βάση των εξυπηρετήσεων των κατοίκων και των επισκεπτών και στην οικιστική ανάπτυξη της περιοχής γενικότερα.

Στην αναζήτηση των επιπτώσεων του τουρισμού στο δομημένο περιβάλλον απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή καθώς υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες που προκαλούν επιπτώσεις. Τις περισσότερες φορές, οι διάφορες επιπτώσεις είναι αποτέλεσμα συνέργειας, δηλαδή της ταυτόχρονης δράσης πολλών παραγόντων (πολιτισμικοί, θεσμικοί, οικονομικοί κ.ά.), οι οποίοι συμβάλλουν στην όποια αλλαγή λαμβάνει χώρα στο δομημένο περιβάλλον. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία και για την πολιτική του τουρισμού, καθώς οι όποιες σχεδιαζόμενες δράσεις θα πρέπει να αφορούν παρεμβάσεις σε πολλαπλό επίπεδο. Είναι προφανές ότι το φαινόμενο του τουρισμού είναι σύνθετο, δυναμικό, πολυδιάστατο και ως τέτοιο θα πρέπει

να αντιμετωπίζεται στην πολιτική και στο σχεδιασμό (Κοκκώσης – Τσάρτας, 2001, σελ. 163-164).

Τα μνημεία όλων των εποχών (προϊστορικά, κλασικής αρχαιότητας, μεσαιωνικά, βυζαντινά και νεότερα), τα παραδοσιακά κτίσματα και οι οικισμοί αλλά και τα σύγχρονα κτίσματα ή τόποι θεωρούνται τουριστικοί πόροι. Ο τουρισμός θεωρείται συχνά ως η κύρια αιτία υποβάθμισης του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και κύρια εκείνου του τμήματος που είναι ταυτόχρονα και φορέας ιστορικής μνήμης (μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί, ιστορικοί χώροι). Η αναγνώριση όμως του τουρισμού ως το κύριο αίτιο για τις διάφορες αλλαγές του δομημένου περιβάλλοντος είναι συχνά εσφαλμένη καθώς ανάλογα προβλήματα συμβαίνουν συχνά και εκεί όπου καμία τουριστική δραστηριότητα δεν αναπτύσσεται.

Το δομημένο περιβάλλον με ιστορική, πολιτιστική αξία, λόγω του ενδιαφέροντος που παρουσιάζει, δέχεται συχνά σημαντικές πιέσεις από τον τουρισμό. Πολλοί ιστορικοί οικισμοί μικροί ή μεγάλοι (π.χ. Bruges, Βενετία, Santiago de Compostella, Μεσαιωνική Πόλη της Ρόδου, Σύμη) και μνημεία κάθε εποχής (π.χ. Αγ. Σοφία, Αγ. Πέτρος, Ακρόπολη, αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου, Κνωσός, Stonehedge, Macchu-Pichu) απειλούνται από τις χιλιάδες επισκεπτών κάθε χρόνο. Η φυσική φθορά των μαρμάρων, η χημική και φυσική αλλοίωση των τοιχογραφιών από την παραμονή και διακίνηση μεγάλου αριθμού επισκεπτών, είναι μερικά μόνον από τα προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Στις άμεσες επιπτώσεις θα πρέπει να προστεθούν και οι έμμεσες που προκύπτουν από τις ανάγκες εξυπηρέτησης των επισκεπτών, όπως π.χ. από έργα πρόσβασης, χώρους στάθμευσης, χώρους και υποδομές υγιεινής κ.λπ.

Το τοπίο έχει ιδιαίτερη αξία ως αναπόσπαστο τμήμα της ταυτότητας μιας περιοχής που μαζί με πολλά άλλα στοιχεία, όπως οι αξίες, οι συμπεριφορές, τα ήθη και τα έθιμα, οι ιστορικές αναμνήσεις, η γλώσσα, η λογοτεχνία, η τέχνη, η αρχιτεκτονική κ.ά., διαμορφώνουν την ταυτότητα μιας περιοχής και προσδιορίζουν τη μοναδικότητά της. Σημαντικό μέρος αυτής της κληρονομιάς αποτελεί γενικά το δομημένο περιβάλλον, αλλά ειδικότερα οι οικισμοί, ιδιαίτερα αυτοί με ιστορικό και παραδοσιακό χαρακτήρα. Αρχικά, η έμφαση στην προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς ήταν εντοπισμένη στα μοναδικά μνημεία με ιδιαίτερη ιστορική αξία και αργότερα στην προστασία των οικιστικών συνόλων. Όμως όλο και περισσότερο αποκτά ιδιαίτερη σημασία και η διαφύλαξη του τοπίου από την αυθαίρετη και διάσπαρτη δόμηση, την αστικοποίηση, τη χωροθέτηση και

κατασκευή τουριστικών μονάδων και υποδομών εκτός κλίμακας, που δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις τοπικές φυσικές και πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.

Εκτός από τους ιστορικούς τόπους, τα μνημεία κ.ά., τα οποία αποτελούν πόλους έλξης πολλών επισκεπτών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι πιέσεις που δέχονται μικρά και μεγαλύτερα οικιστικά σύνολα και αστικά κέντρα με αξιόλογη ιστορική και αρχιτεκτονική κληρονομιά. Είναι γνωστό άλλωστε ότι η οικονομία των περισσότερων ευρωπαϊκών πόλεων, όπως το Παρίσι, η Ρώμη, η Βενετία και πολλές άλλες, στηρίζεται σε ένα σημαντικό βαθμό στον τουρισμό. Η επίσκεψη στα αστικά αυτά κέντρα δεν περιορίζεται στην ξενάγηση στα ιστορικά μνημεία και στη γνωριμία με την πολιτιστική γενικότερα κληρονομιά μιας περιοχής, αλλά επιδιώκει και την επαφή με τη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία (θέατρο, ζωγραφική κ.ά.) και τον πολιτισμό. Η επαφή με την ιστορία ενός τόπου αλλά και με τη σύγχρονη δημιουργία βοηθά στην κατανόηση και βαθύτερη γνώση των συνηθειών, τάσεων τρόπων σκέψης των άλλων ανθρώπων, συμβάλλει στην πνευματική ανάταση, στη συνειδητοποίηση τελικά ότι ο κόσμος δεν περιορίζεται στον προσωπικό μας χώρο δράσης.

Εξαιτίας της ελκυστικότητας αυτών των περιοχών, ο αριθμός των επισκεπτών είναι ιδιαίτερα μεγάλος, με αποτέλεσμα οι πιέσεις που ασκούνται και κατ' επέκταση οι κίνδυνοι για περιβαλλοντική υποβάθμιση να είναι ιδιαίτερα αυξημένοι. Τα περισσότερα από αυτά τα προβλήματα δεν προκύπτουν κατ' ανάγκη από την έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθησίας των επισκεπτών, αλλά κύρια από τον υπερβολικά μεγάλο αριθμό των επισκεπτών σ' ένα δεδομένο χώρο, κάποιες συγκεκριμένες χρονικές στιγμές. Η υπερσυγκέντρωση επισκεπτών συνιστά απειλή για τους πολιτισμικούς πόρους (μνημεία και κτίρια), τόσο λόγω της φθοράς και χρήσης των χώρων όσο και από τη ρύπανση που προκαλείται. Άλλα σημαντικά προβλήματα που συνήθως αντιμετωπίζουν περιοχές με πολιτισμική αξία είναι η κυκλοφοριακή συμφόρηση, ο θόρυβος, το πρόβλημα της στάθμευσης, το πρόβλημα της αυξημένης παραγωγής απορριμμάτων κ.ά. Προβλήματα δημιουργούνται όχι μόνον από την ανεπάρκεια των υποδομών αλλά και από την ανάγκη δημιουργίας νέων για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών, για παράδειγμα χώρων στάθμευσης κοντά σε σημαντικούς ιστορικούς, αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία κ.ά. Από τα πλέον σύνθετα προβλήματα είναι οι αλλαγές στις χρήσεις και στην αστικοποίηση γύρω

από την περιοχή προκειμένου να ικανοποιηθεί η ζήτηση σε ξενοδοχειακά καταλύματα, χώρους αναψυχής, εστιατόρια κ.ά.

Εκτός από τους οικισμούς, το αγροτικό περιβάλλον, είτε ως τοπίο είτε ως περιβάλλον χώρος, αποτελεί επίσης τουριστικό πόρο, μέρος της ταυτότητας της κάθε περιοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ιδιαίτερου τοπίου συναντά κανείς στα περισσότερα νησιά με τις αναβαθμίδες, τις πέτρινες μάντρες, τα δρομάκια, τα ξωκλήσια, τις αγροκίες, τους ανεμόμυλους, τους περιστεριώνες. Το αγροτικό τοπίο αποτελεί τμήμα του «δομημένου» περιβάλλοντος, καθώς έχει προκύψει ως αποτέλεσμα ανθρώπινων παρεμβάσεων που αποσκοπούσαν στην καλλιέργεια μιας περιοχής και γενικότερα στην αξιοποίηση των φυσικών πόρων για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Ο τουρισμός δεν έχει μόνον αρνητικές επιπτώσεις, αλλά μπορεί να συμβάλει και θετικά στην ανάδειξη και προστασία ορισμένων ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων, δημιουργώντας πιέσεις για την ανάληψη δράσης σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο από δημόσιους φορείς και ιδιώτες. Πολλές φορές η ανάπτυξη του τουρισμού και το ενδιαφέρον για την ιστορία και την αξία των παραδοσιακών οικισμών ενθάρρυνε τους κατοίκους να προχωρήσουν στην ανακαίνιση κτιρίων, τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκαν είτε από τους ίδιους ως (πρώτη ή δεύτερη) κατοικία είτε ως τουριστικοί ξενώνες, καταστήματα κ.ά. Βέβαια, οι επιπτώσεις είναι σύνθετες και μικτές, με την έννοια ότι αφορούν και οικονομικές – κοινωνικές διαστάσεις αλλά εμπεριέχουν τόσο θετικές όσο και αρνητικές πλευρές.

Για παράδειγμα, σε πολλές περιοχές στην Ελλάδα όπως στην Οία (Σαντορίνη), το Γαλαξίδι κ.ά., η αναγνώριση της αξίας των περιοχών αυτών συνοδεύτηκε από μια υπέρογκη αύξηση της τιμής των ακινήτων και συνεπακόλουθης εμφάνισης φαινομένων κερδοσκοπίας. Αποτέλεσμα αυτού ήταν ότι πολλές ιδιοκτησίες σε παραδοσιακούς οικισμούς αγοράστηκαν είτε από αλλοδαπούς είτε γενικότερα από ανθρώπους που δεν κατάγονταν ή δεν είχαν κάποια προηγούμενη σχέση με τον τόπο (π.χ. Μονεμβασιά). Είναι προφανές ότι η αλλαγή αυτή συνέβαλε μεν στη διατήρηση και κυρίως αναβάθμιση του χώρου μέσω εκτεταμένων ανακαινίσεων, ταυτόχρονα όμως αλλοίωσε ή άλλαξε ριζικά την κοινωνική σύνθεση του οικισμού με ό,τι θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις μπορεί αυτό να σημαίνει στο μέλλον.

Μια άλλη διάσταση ως προς τις επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία είναι το αυξημένο κόστος διαβίωσης, ως αποτέλεσμα της αυξημένης ελκυστικότητας της περιοχής. Επιπλέον,

σε αρκετές περιπτώσεις παρατηρείται ότι οι διάφορες υπηρεσίες προσανατολίζονται κύρια στην εξυπηρέτηση των επισκεπτών και τουριστών και όχι τόσο των μόνιμων κατοίκων.

Τα τελευταία χρόνια αναγνωρίστηκε ευρύτατα η αναγκαιότητα διαφύλαξης της πολιτισμικής κληρονομιάς ως μέρος της ταυτότητας ενός λαού αλλά και των ατόμων μεμονωμένα, που τους εξασφαλίζει το αίσθημα της συνέχειας στο χώρο και το χρόνο. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την προστασία των πολιτισμικών πόρων από τις πιέσεις της τουριστικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, σε αρκετές περιπτώσεις υιοθετούνται και ακραίοι περιορισμοί: όπως π.χ. η απαγόρευση ή ο περιορισμός εισόδου στα διάφορα μνημεία και ο αποκλεισμός κατ' επέκταση της δυνατότητας ο επισκέπτης να έχει μια αυθεντική βιωματική εμπειρία. Σε αντιπαράθεση αξιοποιούνται οι δυνατότητες που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία, μέσω των διάφορων οπτικοακουστικών μέσων, της εικονικής πραγματικότητας κ.ά., προκειμένου να υποκατασταθεί η αμεσότητα στην επαφή και εμπειρία στους χώρους αυτούς. Ακόμα και όταν επιτρέπεται η είσοδος, η ξενάγηση γίνεται σε ικανή απόσταση από τα μνημεία, η οποία συνήθως ανέρχεται σε μερικές δεκάδες μέτρα (π.χ. Stonehedge στην Αγγλία) (Κοκκώσης –Τσάρτας, 2001, σελ. 164-167).

2.2. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην υποδομή διακρίνονται σε αυτές που συνδέονται με τη:

α) Χρήση της υφιστάμενης υποδομής, όπου λόγω τουρισμού προκαλείται επιβάρυνση των δικτύων (π.χ. ύδρευση και αποχέτευση), αλλά και των αποδεκτών (π.χ. υδάτινοι αποδέκτες), ιδιαίτερα δε κατά την περίοδο της τουριστικής αιχμής (συνήθως τους θερινούς μήνες). Ανάλογα με τη σχετική κλίμακα του τουρισμού ως προς τον τόπο προορισμού, η υφιστάμενη υποδομή ίσως αποδειχτεί ανεπαρκής για την κάλυψη των πρόσθετων αναγκών που προκύπτουν, δημιουργώντας και πρόσθετα προβλήματα όπως οσμές, ρύπανση, αισθητική ρύπανση κ.ά.

β) Ανάγκη δημιουργίας νέας ή επέκταση της υφιστάμενης υποδομής. Τα κυριότερα προβλήματα απορρέουν συνήθως από την έλλειψη κατάλληλου σχεδιασμού, κακής χωροθέτησης, επιλογής λανθασμένης κλίμακας έργων και γενικότερα προβλήματα που συνδέονται με τη λειτουργία των δικτύων. Πολλά από τα προβλήματα στην περίπτωση

αυτή συνδέονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της υποδομής και τις δυσκολίες που έχουν αυτά να προσαρμοστούν στις φυσικές και πολιτιστικές τοπικές ιδιαιτερότητες.

Ένα άλλο πρόβλημα στις περιοχές με έντονη τουριστική ανάπτυξη, που συνδέεται με τις υποδομές, είναι το αυξημένο κόστος κατασκευής και λειτουργίας. Στις περισσότερες φορές απαιτείται μια σημαντική αρχική επένδυση (γενικά με κόστος) για την κατασκευή υποδομών (που καλούνται να ικανοποιήσουν την επιπλέον ζήτηση), επιβαρύνοντας τις τοπικές κοινωνίες, συχνά δυσανάλογα με τα οικονομικά οφέλη που απολαμβάνουν, ιδιαίτερα δε στο δημόσιο τομέα που αναλαμβάνει τις δαπάνες για τις υποδομές. Επιπλέον, η τεχνική υποδομή στις τουριστικές περιοχές συνεπάγεται αυξημένο λειτουργικό κόστος, διότι τα δίκτυα άλλοτε υπερφορτώνονται λόγω αυξημένης εποχικής ζήτησης και άλλοτε υπολειτουργούν για ένα σημαντικό μεγάλο διάστημα διότι καλούνται να καλύψουν μικρότερες ανάγκες από αυτές για τις οποίες έχουν σχεδιαστεί.

Ο τουρισμός, πέρα από τις πιέσεις που ασκεί στα υφιστάμενα δίκτυα και στην τεχνική υποδομή που υπάρχει σε έναν τόπο, απαιτεί συχνά και εξειδικευμένη τουριστική υποδομή όπως γκολφ, μαρίνες, προβλήτες, συνεδριακά κέντρα, μικρούς ξενοδοχειακούς λιμένες, εγκαταστάσεις για θαλάσσια σπορ κ.ά. Αυτά δημιουργούν προβλήματα που σ' ένα βαθμό οφείλονται στη μετάβαση από τη συνήθως μικρή – ανθρώπινη – κλίμακα που χαρακτηρίζει πολλούς μικρούς ιστορικά οικισμούς σε μια μεγαλύτερη, η οποία όμως είναι έξω από τα χαρακτηριστικά της περιοχής. Επιπλέον, οι υποδομές αυτές αξιοποιούνται σχεδόν αποκλειστικά από τους τουρίστες για μια περιορισμένη χρονική περίοδο, με δεδομένη την εποχικότητα που διακρίνει τον τουρισμό στη χώρα μας. Αυτό απαιτεί επενδύσεις και χρήσεις / δεσμεύσεις για μια χρονικά περιορισμένη χρήση (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001, σελ. 167-168).

2.3.ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Από τις πιο σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στο δομημένο περιβάλλον (ιδίως στην Ελλάδα) που οφείλονται στη χωρίς έλεγχο και σχεδιασμό τουριστική ανάπτυξη είναι :

Η αυθαίρετη δόμηση, που αποτελεί ίσως το πιο σημαντικό πρόβλημα για τις περισσότερες παράκτιες αλλά και πολλές ορεινές και αγροτικές περιοχές. Σημαντικό μέρος της αυθαίρετης δόμησης συνδέεται με την ανέγερση τουριστικών καταλυμάτων και

παραθεριστικών κατοικιών αλλά και εξυπηρετήσεων σχετικά με τον τουρισμό (π.χ. ταβέρνες, καταστήματα κ.λπ.). Η τουριστική ανάπτυξη δεν είναι μοναδικό αίτιο της κατάστασης, αλλά κυρίως η απουσία πολιτικής για τη χρήση γης, η αδυναμία ελέγχου, εφαρμογής διατάξεων σχετικά με τη δόμηση κ.λπ. Η αυθαίρετη δόμηση συνεπάγεται σημαντικές ελλείψεις και αδυναμίες στην οργάνωση και εξυπηρέτηση της περιοχής σε υποδομή (ύδρευση, αποχέτευση κ.λπ.), οδικές προσβάσεις και κυκλοφορία, μη συμβατές χρήσεις που δημιουργούν προβλήματα η μία στη λειτουργία της άλλης κ.λπ., με αποτέλεσμα της γενικότερη υποβάθμιση της περιοχής που επιδρά και στον τουρισμό.

Η «αστικοποίηση» του αγροτικού χώρου. Το φαινόμενο εμφανίζεται ιδιαίτερα έντονο στις παράκτιες περιοχές, καθώς η παράκτια ζώνη στη χώρα μας συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέρος (>90%) των δραστηριοτήτων που συνδέονται με τον τουρισμό και την αναψυχή γενικότερα. Η αστικοποίηση αυτή εμφανίζει και ένα ακόμα ιδιαίτερο γνώρισμα, καθώς πρόκειται για γραμμικού τύπου ανάπτυξη σε μικρή συνήθως απόσταση από την ακτή και παράλληλα με αυτή (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001, σελ. 168-169).

2.4. ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΕΝΤΡΩΝ ΜΕ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΞΙΑ

Ο ιστορικός και αρχαιολογικός πλούτος αρκετών αστικών περιοχών σε συνδυασμό με την υποδομή την οποία διαθέτουν (π.χ. μουσεία, εκθεσιακοί χώροι, νοσοκομεία, πανεπιστήμια) αποτελούν πόλους ισχυρής τουριστικής έλξης προς αυτές. Ιδιαίτερα οι μεγάλες μητροπολιτικές περιοχές, όπως το Λονδίνο και το Παρίσι, αποτελούν σημαντικούς τουριστικούς προορισμούς, ενώ και άλλες μεγάλες πόλεις (π.χ. Βενετία, Αθήνα, Ρώμη κ.λπ.) δέχονται επίσης μεγάλο αριθμό επισκεπτών. Ειδικότερα:

α) Τα περισσότερα τουριστικά αξιοθέατα στην Ευρώπη που παρουσιάζουν ιστορικό, πολιτιστικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον βρίσκονται μέσα ή πολύ κοντά σε αστικές περιοχές.

β) Οι 25 από τους 45 πρώτους τουριστικούς προορισμούς (καθένας από τους οποίους προσελκύει 750.000 περίπου επισκέπτες κάθε χρόνο) είναι αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία και ιστορικά κτίρια σε πόλεις.

γ) Στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, πόλεις με πολιτιστικό και ιστορικό ενδιαφέρον, όπως η Πράγα, η Βουδαπέστη και η Αγία Πετρούπολη προσελκύουν ολοένα και περισσότερο τουρίστες από τη Δυτική Ευρώπη.

δ) Σε μικρότερες περιοχές, όπως περιτειχισμένες πόλεις ή ιστορικούς χώρους (όπως για παράδειγμα, το Μπαθ στο Ηνωμένο Βασίλειο ή η Φλωρεντία στην Ιταλία) η συγκέντρωση των τουριστών προκαλεί σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα λόγω έλλειψης υποδομών.

ε) Ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO, με περισσότερες από 350 τοποθεσίες σε όλον τον κόσμο, περιλαμβάνει πολιτιστικούς, φυσικούς και μικτούς χώρους, με απώτερο στόχο την εξασφάλιση επαρκούς προστασίας των επιλεγμένων τοποθεσιών. Σήμερα στην Ευρώπη υπάρχουν περίπου 10 φορές περισσότερα πολιτιστικά αξιοθέατα (όπως η Ακρόπολη, ο Πύργος του Άιφελ ή ο κεκλιμένος Πύργος της Πίζας) από φυσικές περιοχές.

Η εμφάνιση του τουρισμού μπορεί να λειτουργήσει θετικά όχι μόνο σε επίπεδο απασχόλησης και παραγόμενου εισοδήματος, αλλά και ως μέσο που αυξάνει την εκτίμηση των τοπικών κοινωνιών σε σχέση με την πολιτιστική κληρονομιά τους, ενθαρρύνοντάς τους να υιοθετήσουν μέτρα για την προστασία και ανάδειξή της. (Κοκκώσης και Τσάρτας, 2001)

2.5. ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων, είναι βασικά στοιχεία της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής πολιτιστικής κληρονομιάς και της φυσιογνωμίας της Ελλάδας και αποτελούν εντυπωσιακά αξιοθέατα της χώρας. Στους χώρους αυτούς αποτυπώνονται και εκφράζονται τρόποι ζωής, τεχνικές μέθοδοι, αισθητικές προτιμήσεις, καλλιτεχνικά ρεύματα και κοινωνικές σχέσεις, που διαμορφώθηκαν στην πολυκύμαντη ιστορική εξέλιξη. Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της ελληνικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αναδεικνύεται στους περισσότερους από 650 διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς και τα χιλιάδες διατηρητέα κτήρια, καθώς και τα αρχαία και βυζαντινά μνημεία που κοσμούν την ελληνική ύπαιθρο, στα παράλια ή σε ορεινές περιοχές, καθώς και τα αστικά κέντρα.

Η διατήρηση και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Αρκετά κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες, όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, κλπ. Παράλληλα, τα ιστορικά κέντρα των πόλεων αναζωογονούνται, με ανακαινίσεις κτηρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων, αποτελώντας ελκυστικούς τόπους για τους κατοίκους και τους επισκέπτες. Έτσι, στον πολεοδομικό ιστό των σημαντικότερων ελληνικών πόλεων, αναδεικνύονται πόλοι με εξαιρετική σημασία για την έρευνα της αστικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής και την εξέλιξη των αστικών κέντρων της χώρας, στο μήκος των αιώνων (Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού, <http://www.visitgreece.gr/pages.php?pageID=845&langID=1>).

2.5.1. ΜΙΚΡΑ ΑΙΓΑΙΟΠΕΛΑΓΗΤΙΚΑ ΝΗΣΙΑ

Στην πλειοψηφία τους τα μικρά αιγαιοπελαγήτικα νησιά έχουν ευαίσθητα οικοσυστήματα και ταυτόχρονα μεγάλες δυνατότητες, λόγω των ιδιαίτερων ποιοτήτων που διαθέτουν τόσο σε φυσικούς όσο και πολιτιστικούς πόρους. Αυτό σημαίνει ότι είναι απαραίτητη η συνεχής εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας ολόκληρου του νησιού, αλλά και των επιμέρους στοιχείων του (οικισμών, ακτών, δικτύων, φυσικών πόρων κ.ά.), έτσι ώστε να εκτιμηθεί η υπάρχουσα κατάσταση του νησιού και να υπολογιστούν σωστά οι ανάγκες του. Η προσέγγιση θα πρέπει να είναι διακριτική και οι προτεινόμενες παρεμβάσεις τόσο στην κλίμακά τους όσο και τη μορφή και τον τρόπο εφαρμογής τους πρέπει να χαρακτηρίζονται από ηπιότητα. Σήμερα, η φέρουσα ικανότητα των τόπων σε υλικής τάξης δεδομένα (φυσικούς πόρους, χωρητικότητα, διαθεσιμότητα των εξοπλισμών και κελυφών κλπ.) είναι εύκολα μετρήσιμη, με τα δεδομένα της ψηφιακής τεχνολογίας.

Όμως, η ίδια αυτή φέρουσα ικανότητα σε ψυχολογικό και ιδεολογικό επίπεδο δεν είναι καθόλου εύκολο να μετρηθεί, ούτε να προεκτιμηθούν οι επιπτώσεις των υπερβάσεων των ανώτατων ή κατώτατων ορίων τους. Εν τούτοις και στον τομέα αυτό, οι μέχρι τώρα σχετικές έρευνες έχουν εφοδιάσει με ικανά εργαλεία, κατάλληλα και για εκτίμηση των κοινωνικο-ψυχομετρικών εκείνων μεγεθών, που μπορούν να εξασφαλίσουν και στο

ιδεολογικό και στο συναισθηματικό επίπεδο το αδιατάρακτο της φέρουσας ικανότητας του τόπου.

Μέσα από αυτό το πρίσμα, γίνεται κατανοητό γιατί θα πρέπει με τη συναίνεση των κατοίκων του κάθε νησιού να αποφασιστεί η ελεγχόμενη και αποδοτική ανάπτυξη, μέσα από ένα σύστημα αυστηρής προστασίας συγκεκριμένων τμημάτων που θα παίξουν το ρόλο των παρακαταθηκών (reserves). Οι παρακαταθήκες των πόρων θα εξασφαλίζουν την εις τον χρόνο διατήρηση κάποιων ποιοτήτων φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, οι οποίες σήμερα προβάλλονται ως τα μεγάλα πλεονεκτήματα του κάθε νησιού και συμβάλλουν στην καλή εικόνα για τον τόπο και έλκουν τους επισκέπτες του. Θα ήταν εγκληματικό εάν σήμερα, με την εμπειρία που διατίθεται, οδηγούνταν σε μια αλόγιστη προσωρινή οικονομική ανάπτυξη και καταστρεφόταν ή αλλοιωνόταν ο μοναδικός σίγουρος πόρος τους, η ίδια η φυσιογνωμία τους. Αυτό οδηγεί τα νησιά σε βέβαιη υποβάθμιση, με επακόλουθο τον σε σύντομο χρόνο μαρασμό τους.

Σημαντικό στοιχείο, το οποίο απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή γιατί η αλλοίωσή του κινδυνεύει να υποβαθμίσει τη φυσιογνωμία των νησιών είναι η κλίμακα. Άμεσα συνυφασμένη με τη φυσιογνωμία του τόπου και με τη φέρουσα ικανότητά του σε όλα τα επίπεδα, η κλίμακα των νησιών ως ιδανικών τόπων, σήμερα πολυδιαφημίζεται ως ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα και εμφανίζεται (και είναι) ως ο σημαντικότερος τουριστικός πόρος των αιγαιοπελαγήτικων νησιών. Η αγορά τουριστικών εκτάσεων για μεγάλης κλίμακας τουριστικές εγκαταστάσεις προοιωνίζουν μια υπερεκμετάλλευση των εδαφών σε οικιστικά συγκροτήματα, τα οποία όχι μόνο θα αλλοιώσουν τη φυσιογνωμία των νησιών, υπερβάλλοντας τις κλίμακές τους, αλλά θα προκαλέσουν δυσεπίλυτα προβλήματα στην ίδια τη φέρουσα ικανότητά τους, που εκ των πραγμάτων και από τη φύση των τόπων είναι πολύ περιορισμένη.

Η υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας θα έχει ανυπολόγιστες επιπτώσεις στη λειτουργία των νησιών, στην αδυναμία ανταπόκρισης των οικισμών τους στις νέες και ξένες προς τη ζωή των κατοίκων ανάγκες και στην ίδια την ποιότητα ζωής. Η απαγόρευση της δημιουργίας μεγάλων τουριστικών μονάδων στα αιγαιοπελαγήτικα νησιά θα προστατεύσει από τις αρνητικές επιπτώσεις αυτών των τύπων των υπερεκμεταλλεύσεων. Γενικότερα στα νησιά θα πρέπει να προωθούνται τύποι ειδικής προστασίας της φύσης, ιδιαίτερων φυσικών σχηματισμών κ.ά. Μια τέτοια πολιτική θα πρέπει να υποστηρίξει τη δημιουργία μοναδικών

Α και Β κατηγορίας μικρής κλίμακας του τύπου *hotels de charme* και αντίστοιχα άλλες εξυπηρετήσεις τουρισμού, όπως εστίασης, ψυχαγωγίας κ.ά. με υψηλή ποιότητα, προσανατολισμένες στην ανάδειξη των τοπικών χαρακτηριστικών των νησιών.

Όσον αφορά στο θέμα της αξιοποίησης της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, προτείνεται περαιτέρω ανάδειξη και αξιοποίηση του μνημειακού πλούτου των νησιών. Για τις «Χώρες», η οριοθέτηση των παλαιότερων οικισμών με βάση παλαιότερες αεροφωτογραφίες, θα επιτρέψει την κήρυξη των τμημάτων αυτών των οικισμών ως ιστορικών τόπων και την ιδιαίτερη αντιμετώπιση των γνήσιων αρχιτεκτονημάτων (οικιών, ναών, μύλων, στεγαδιών κλπ.) της λαϊκής νησιώτικης αρχιτεκτονικής, καθώς και τη διαφοροποίησή τους από τις νέες περιοχές, όπου η μίμηση των παραδοσιακών μορφημάτων όχι πάντα επιτυχής (ιδίως ως προς τις αναλογίες, τις αρχιτεκτονικές λεπτομέρειες, τα υλικά κ.ά.) κινδυνεύει να οδηγήσει σε απώλεια της ιστορικής μνήμης και σύγχυση της γνήσιας παραδοσιακής κληρονομιάς των νησιών με μια κοινά και πανελλήνια αν όχι διεθνώς παραδοσιακίζουσα εικόνα περί της αιγαιοπελαγήτικης αρχιτεκτονικής (<http://www.srcosmos.gr/srcosmos/showpub.aspx?aa=11758>).

2.5.2 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ – ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΖΑΓΟΡΟΧΩΡΙΩΝ

Η έμφαση στην ανάπτυξη μορφών τουρισμού προσαρμοσμένων στο περιβάλλον, δίνεται και για το λόγο ότι η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος στις μέρες μας είναι ζωτικής σημασίας για όλες τις περιοχές του πλανήτη και η ευαισθητοποίηση του κόσμου, ιδιαίτερα στις χώρες της αλλοδαπής, είναι μεγάλη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση λαμβάνει δραστικά μέτρα για τη μείωση των συνεπειών από το φαινόμενο του θερμοκηπίου και τις κλιματικές αλλαγές, που θα επιφέρουν δραματικές αλλαγές στον τρόπο ζωής των κατοίκων της γης.

Κοινοτικά Προγράμματα όπως το «Natura», τα οποία εφαρμόζονται και στη χώρα μας, αποσκοπούν στη διατήρηση και προστασία τόσο του φυσικού περιβάλλοντος όσο και του τοπικού στοιχείου, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτόν στην προσέλκυση επισκεπτών και κατ' επέκταση στην ανάπτυξη των περιοχών που υλοποιείται. Στο Μέτσοβο και στα Ζαγοροχώρια υπάρχει άφθονος ανεκμετάλλευτος φυσικός πλούτος, ο οποίος μπορεί να συμβάλει στη δημιουργία ήπιων μορφών τουρισμού στις περιοχές αυτές και στην

προσέλκυση εσωτερικού και εισερχόμενου τουρισμού. Ο αξιόλογος αυτός φυσικός πλούτος, καθώς και το τοπικό παραδοσιακό στοιχείο που είναι έντονο στις εν λόγω περιοχές, δύναται να αξιοποιηθεί με την ανάπτυξη του τουρισμού υπαίθρου, του αγροτουρισμού, του συνεδριακού, του θρησκευτικού και του θεραπευτικού – αναζωογονητικού τουρισμού.

Το Μέτσοβο και η ευρύτερη περιοχή των Ζαγοροχωρίων στην Ήπειρο είναι από τις πιο χαρακτηριστικές περιοχές της χώρας που έχουν καταφέρει να διατηρήσουν τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα σχεδόν ανέπαφο, όπως επίσης και το φυσικό περιβάλλον στις περιοχές αυτές δεν έχει επηρεαστεί στο βαθμό που παρατηρείται στα μεγάλα αστικά κέντρα. Το Μέτσοβο και τα Ζαγοροχώρια είναι ένας πραγματικός ζωντανός φυσικός πλούτος της Ελλάδος. Το κλίμα, το βιόκλιμα, η μορφολογία του εδάφους και τα ρέοντα φυσικά νερά χωρίς κατάλοιπα χημικών ή άλλων επιβλαβών ουσιών, η χλωρίδα και κυρίως τα βότανα είναι οι κυριότεροι παράγοντες που καθιστούν τις περιοχές αυτές ιδανικές για αποδράσεις από το σύγχρονο αστικό τρόπο ζωής.

Επίσης, οι περιοχές αυτές χαρακτηρίζονται από καλή δόμηση με χαμηλές παραδοσιακές οικίες, εναρμονισμένες με το περιβάλλον, που επιτρέπουν τόσο στους κατοίκους όσο και στους επισκέπτες να θαυμάζουν το απaráμιλλης ομορφιάς τοπίο, την ηλιοφάνεια που διαρκεί το μεγαλύτερο μέρος του 24ώρου και να αναπνεύσουν τον καθαρό αέρα. Αντίθετα, στα μεγάλα αστικά κέντρα, οι άνθρωποι επιβαρύνονται ψυχολογικά από την έλλειψη επαφής τους με τη φύση. Τα μεγάλα και ψηλά κτίρια κρύβουν τον ήλιο και το γύρω φυσικό περιβάλλον. Οι ρύποι από τα αυτοκίνητα, τις βιομηχανίες και τα νοικοκυριά μολύνουν το περιβάλλον ενώ πολύτιμες ενεργειακές πηγές εξαντλούνται.

Ο τουρισμός υπαίθρου είναι η μορφή τουρισμού που οφείλεται στο ενδιαφέρον του κατοίκου της πόλης να γνωρίσει ή να ξανασυνδεθεί με αξίες που χαρακτηρίζουν το συγκεκριμένο χώρο, όπως να βιώσει τη ζωή στο χωριό, όπου δεν υπάρχουν τα μεγάλα και απρόσωπα κτίρια των μεγαλουπόλεων και οι άνθρωποι είναι οικείοι. Επιπλέον, ο αστός προσελκύεται από την ποικιλομορφία και την ομορφιά του φυσικού τοπίου και μαθαίνει τις παραδοσιακές μορφές οργάνωσης της οικονομίας και της κοινωνίας των περιοχών που επισκέπτεται. Σημαντικές προϋποθέσεις ανάπτυξης της εν λόγω μορφής τουρισμού είναι η ύπαρξη πολιτιστικών πόρων, μακραίωνη παράδοση και πολιτιστική κληρονομιά (παραδοσιακές συνταγές, τραγούδια, ενδυμασία, διασκέδαση), καθώς επίσης και ύπαρξη

των απαραίτητων υποδομών, οι οποίες ωστόσο διαφέρουν από αυτές του μαζικού τουρισμού. Τα ξενοδοχειακά καταλύματα, είναι μικρού μεγέθους, διατηρούν τον παραδοσιακό τους χαρακτήρα και στεγάζονται σε κτίρια που έχουν κατασκευαστεί σύμφωνα με την αρχιτεκτονική της περιοχής έτσι ώστε να είναι εναρμονισμένα με το τοπίο.

Ο κατάλογος των ενεργειών που θα μπορούσαν να γίνουν για την προστασία και ανάδειξη της τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς των περιοχών του Μετσόβου και των Ζαγοροχωρίων είναι μεγάλος. Η διαφύλαξη των πολιτιστικών στοιχείων των περιοχών αυτών, σημαίνει αυτόματα τη διατήρηση και συνέχιση της πολιτιστικής ταυτότητας των κατοίκων του τόπου και τους δίνει μία ξεχωριστή θέση μέσα στην ελληνική αλλά και στην παγκόσμια κοινωνία. Για το λόγο αυτόν, θα πρέπει να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των πολιτιστικών πόρων καθώς και για τη φύλαξη και επόπτευση τους, όπου αυτό απαιτείται. Με την ανάπτυξη του τουρισμού υπαίθρου, τοπικά παραδοσιακά προϊόντα και γεύσεις, ήθη και έθιμα, εκδηλώσεις καθώς και η τοπική διάλεκτος θα παραμείνουν αναλλοίωτα στο πέρασμα του χρόνου.

Στο σημείο αυτό, είναι απαραίτητη η συμμετοχή και η συμβολή των κατοίκων των περιοχών του Μετσόβου και των Ζαγοροχωρίων. Για να διατηρηθεί ο παραδοσιακός τοπικός χαρακτήρας των περιοχών αυτών καθώς και ένα ικανοποιητικό επίπεδο αισθητικής, θα πρέπει να δίνονται κίνητρα στους κατοίκους για ανακαίνιση των κτηρίων τους με βάση την αρχιτεκτονική του τόπου και να θεσπιστούν μέτρα έτσι ώστε να χρησιμοποιούνται παραδοσιακά υλικά για την κατασκευή κτηρίων ή άλλων υποδομών. Παράλληλα, κατά την κατασκευή των νέων κτηρίων θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν τεχνικές για την αξιοποίηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, με σεβασμό πάντοτε στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Τη λύση στο ζήτημα αυτό δίνουν τα λεγόμενα βιοκλιματικά κτήρια, τα οποία είναι κατασκευασμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να εξοικονομούν πολύτιμη ενέργεια και να αξιοποιούν παράλληλα τις φυσικές και ανανεώσιμες πηγές ενέργειας όπως για παράδειγμα το ηλιακό φως (Μ. Ματαράγκας – Π. Σουρτζή – Κ. Γκαραγκούνης – Β. Καραγκούνη – Μ. Παλαιολόγου, Ανάπτυξη μορφών τουρισμού προσαρμοσμένων στο περιβάλλον στο Μέτσοβο και στα Ζαγοροχώρια (<http://www.ntua.gr>))

2.6. ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

Σήμερα, υπάρχει η τάση συγκέντρωσης δράσεων εκεί όπου η πολιτιστική κληρονομιά παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον: στα πιο ωραία μνημεία, στις παλιές και καλύτερα διατηρημένες πόλεις, στους σημαντικούς ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους. Είναι λοιπόν απαραίτητο αφενός μεν, να συνεχιστεί η προστασία ανάλογων χώρων, αφετέρου δε, είναι σημαντικό να δοθεί η ανάλογη προσοχή στην ανάπτυξη πολιτικών για το αγροτικό περιβάλλον και τις νησιωτικές περιοχές της Ευρώπης, ιδιαίτερα όσον αφορά τους μικρούς παραδοσιακούς οικισμούς.

Οι αγροτικές περιοχές καλύπτουν περίπου το 90% του εδάφους της διευρυμένης Ευρώπης και αποτελούν πολύτιμο απόθεμα φυσικής ζωής και πολιτιστικού κεφαλαίου. Ωστόσο πολλές πολιτικές που επηρεάζουν το χώρο της υπαίθρου δεν αντικατοπτρίζουν επαρκώς τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του χώρου αυτού. Η ταχεία εξάπλωση των πόλεων έχει επιπτώσεις, εκτός από την οικονομία, στο περιβάλλον, τον κοινωνικό και πολιτιστικό δυναμισμό καθώς και στην πολιτιστική κληρονομιά του χώρου της υπαίθρου, η οποία αντιπροσωπεύει μεγάλο τμήμα της συλλογικής ευρωπαϊκής μνήμης και πηγή δημιουργικότητας.

Πρέπει ιδιαίτερα να τονισθεί ότι η σημαντική αυτή πολιτιστική κληρονομιά αλλοιώνεται συνεχώς εξαιτίας των κοινωνικών και τεχνολογικών εξελίξεων, των σύγχρονων τρόπων αγροτικής καλλιέργειας, της άκρατης οικονομικής εκμετάλλευσης, της άμετρης οικιστικής επέκτασης και της ανθρώπινης αδιαφορίας.

Συνεπώς, είναι απαραίτητο να συνειδητοποιηθεί η σημασία της φυσικής ζωής και να αναγνωρισθεί η ανάγκη μακροπρόθεσμης διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς της υπαίθρου προς όφελος της ποιότητας ζωής όλων των Ευρωπαίων πολιτών.

Στην προσπάθειά της για μία συνολική αντιμετώπιση της πολιτιστικής κληρονομιάς η Ευρωπαϊκή Ένωση, από την ίδρυσή της έως σήμερα, προέβη στη ψήφιση των κάτωθι νομοθετημάτων:

- Του άρθρου 151.4 της Συνθήκης ΕΚ, που προβλέπει ότι *«η Κοινότητα, όταν αναλαμβάνει δράσεις δυνάμει άλλων διατάξεων της Συνθήκης, λαμβάνει υπόψη τις πολιτιστικές πτυχές, αποβλέποντας ειδικότερα στο σεβασμό και την προώθηση της πολυμορφίας των πολιτισμών της»*, προσδίδοντας έτσι στον πολιτισμό οριζόντιο ρόλο, ο οποίος διαπερνά

όλες τις πολιτικές της Ένωσης. Αυτό είναι σημαντικό ιδιαίτερα στην περίπτωση της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία λόγω της φύσης της πρέπει να λαμβάνεται υπόψη στην αγροτική, την περιφερειακή, την περιβαλλοντική πολιτική καθώς επίσης και στην έρευνα, την εκπαίδευση και τις άλλες πολιτικές της Ένωσης.

Η οριζόντια αυτή ρήτρα, που αναφέρεται στη Συνθήκη, είναι κλειδί για την αποτελεσματική συνεισφορά των Θεσμικών Οργάνων της Ένωσης στην προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

- της Σύμβασης της 16ης Νοεμβρίου 1972 της UNESCO για την Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς,
- της Σύμβασης της 3ης Οκτωβρίου 1985 του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ευρώπης (Γρανάδα),
- της Σύμβαση της 16ης Ιανουαρίου 1992 του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία της Αρχαιολογικής Κληρονομιάς (Βαλέτα),
- της Σύμβασης της 20ης Οκτωβρίου 2000 του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Προστασία του Τοπίου (Φλωρεντία),
- της Σύμβαση-πλαίσιο της 27ης Οκτωβρίου 2005 του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Αξία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς για την Κοινωνία (Φάρο),
- των ψηφισμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης της 13ης Μαΐου 1974 σχετικά με την προστασία της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς (EE C 62 της 30.5.1974, σ. 5), της 14ης Σεπτεμβρίου 1982 σχετικά με την προστασία της ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς (EE C 267 της 11.10.1982, σ. 25.), της 28ης Οκτωβρίου 1988 σχετικά με τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς της Κοινότητας (EE C 309 της 5.12.1988, σ. 423.), της 12ης Φεβρουαρίου 1993 σχετικά με τη διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και την προστασία των πολιτισμικών αγαθών (EE C 72 της 15.3.1993, σ. 160) και της 16ης Ιανουαρίου 2001 σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (EE C 262 της 18.9.2001, σ. 48).
- της απόφασης αριθ. 508/2000/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 14ης Φεβρουαρίου 2000 για τη θέσπιση του προγράμματος "Πολιτισμός 2000" (EE L 63 της 10.3.2000, σ. 1.)

- της απόφασης αριθ. 1855/2006/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου για τη θέσπιση του προγράμματος Πολιτισμός (2007-2013),
- της έκθεσης της Επιτροπής Πολιτισμού και Παιδείας (A6-0000/2006). (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20060901IPR10255&language=EL>).

Δράσεις στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα κοινοτικά προγράμματα στον τομέα του Πολιτισμού δεν προσφέρουν επαρκή χρηματοδότηση, πρόσθετοι πόροι για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να αναζητηθούν και σε άλλα κοινοτικά μέσα.

Συνεπώς, η διάσταση της πολιτιστικής κληρονομιάς θα πρέπει να ενισχυθεί και να ενσωματωθεί πλήρως στις πολιτικές και τα χρηματοδοτικά μέσα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως η κοινή αγροτική πολιτική, η πολιτική συνοχής, η έρευνα, ο πολιτισμός, κλπ.

α. Κοινή Αγροτική Πολιτική

Η αγροτική ανάπτυξη έχει γίνει ο δεύτερος πυλώνας της νέας Κοινής Αγροτικής Πολιτικής της Κοινότητας. Η βελτίωση του περιβάλλοντος, του τοπίου και της ποιότητας ζωής στις αγροτικές ζώνες περιλαμβάνεται στις προτεραιότητες της Απόφασης του Συμβουλίου σχετικά με τις Κοινοτικές Στρατηγικές Κατευθυντήριες Γραμμές για την Αγροτική Ανάπτυξη για την περίοδο 2007-2013.

Η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER+, η οποία στη τρέχουσα δημοσιονομική περίοδο (2007-2013) έχει ενσωματωθεί στο Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης, έχει συμβάλει σημαντικά στην ανάδειξη της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της υπαίθρου.

Επίσης, η ανάπτυξη του αγροτουρισμού, ο οποίος περιλαμβάνεται μεταξύ άλλων στους στόχους του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης, μπορεί επίσης να συμβάλει στη διαφύλαξη και ανάδειξη της κληρονομιάς της υπαίθρου και των νησιωτικών περιοχών.

β. Πολιτική Συνοχής

Πρωτεύοντα ρόλο στη διατήρηση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν επίσης τα διαρθρωτικά ταμεία, καθώς και οι υφιστάμενες κοινοτικές πρωτοβουλίες URBAN II

και INTERREG III, οι οποίες στη δημοσιονομική περίοδο (2007-2013) ενσωματώνονται πλέον στα νέα χρηματοδοτικά μέσα της πολιτικής συνοχής.

Πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ότι η χρήση των διαρθρωτικών ταμείων για τη στήριξη σχεδίων υπέρ της πολιτιστικής κληρονομιάς διαφέρει πολύ από το ένα κράτος μέλος στο άλλο. Χώρες όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία έχουν δημιουργήσει στο πλαίσιο των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης επιχειρησιακά προγράμματα ειδικά για τον πολιτισμό, ενώ άλλες χώρες δεν έχουν επιδείξει ανάλογο ενδιαφέρον.

γ. Το Πρόγραμμα "Πολιτισμός" (2007- 2013)

Το Πρόγραμμα "Πολιτισμός 2000" έχει στηρίξει μέχρι σήμερα σε μεγάλο βαθμό σχέδια υπέρ της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ωστόσο το πρόγραμμα αυτό έχει περιορισμένες δυνατότητες και προϋπολογισμό και εκτός αυτού δεν έχει τη δυνατότητα χρηματοδότησης σχεδίων αναστήλωσης κτηρίων ή μνημείων.

Είναι ως εκ τούτου σκόπιμο να διερευνηθούν νέες δυνατότητες στο πλαίσιο του νέου προγράμματος "Πολιτισμός" (2007-2013).

Λαμβάνοντας υπόψη ότι στο πλαίσιο των πολυετών σχεδίων συνεργασίας του προγράμματος "Πολιτισμός" δίνεται η δυνατότητα σε δίκτυα οργανισμών, αποτελούμενα από εταίρους από διαφορετικά κράτη μέλη, να υποβάλουν πολυετή σχέδια, θα μπορούσε να διερευνηθεί το ενδεχόμενο δημιουργίας δικτύου, π.χ. πέντε ή περισσότερων χωριών από διαφορετικά κράτη μέλη, τα οποία θα είναι παραδοσιακοί οικισμοί πλήρως αναστηλωμένοι με πληθυσμό μικρότερο των 1000 κατοίκων.

Σε μια τέτοια περίπτωση θα μπορούσε να προβλεφθεί η πραγματοποίηση δραστηριοτήτων πολιτιστικού χαρακτήρα, οι οποίες θα έχουν ως στόχο την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς των οικισμών αυτών, με απώτερο στόχο να αυξηθεί η συνεργασία μεταξύ των παραδοσιακών οικισμών της Ευρώπης και να δοθεί η δυνατότητα ανάδειξης των τοπικών τους πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων αλλά και της ευρωπαϊκής τους διάστασης.

Δράσεις στο πλαίσιο συνεργασίας με το Συμβούλιο της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης, με το πλήθος των δραστηριοτήτων του, πολλές από τις οποίες γίνονται σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς.

Πρέπει να αναφερθεί, για παράδειγμα, ο θεσμός των Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Journées européennes du patrimoine), κατά τη διάρκεια των οποίων είναι ανοιχτά στο κοινό μνημεία και χώροι που συνήθως παραμένουν κλειστά κατά τη διάρκεια του έτους. Στον θεσμό αυτό θα μπορούσε να ενισχυθεί η διάσταση που αποσκοπεί στην ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών και της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της υπαίθρου και των νησιωτικών περιοχών έτσι ώστε να ευαισθητοποιηθούν οι ευρωπαίοι πολίτες ως προς την αξία των τοπικών μνημείων.

Λαμβάνοντας επίσης υπόψη πολυάριθμες συμβάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία της πολιτιστικής, αρχαιολογικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης, είναι αναγκαίο να λάβει υπόψη η ΕΕ και τα κράτη μέλη το σημαντικό αυτό κεκτημένο του Συμβουλίου της Ευρώπης και να ενισχύσουν τη συνεργασία τους με αυτό σύμφωνα με το άρθρο 151.3 της Συνθήκης ΕΚ.

Άλλες δράσεις

Η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης αναδεικνύεται και με άλλες ειδικές δράσεις όπως: το "Βραβείο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την πολιτιστική κληρονομιά", το οποίο διαχειρίζεται η EUROPA NOSTRA. Το «Βραβείο πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρωπαϊκής Ένωσης/Europa Nostra» θεσμοθετήθηκε το 2002 από κοινού από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Europa Nostra, με σκοπό την προβολή σημαντικών πρωτοβουλιών στον τομέα της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς που καλύπτουν ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων: αναπαλαίωση κτιρίων και προσαρμογή τους σε νέες χρήσεις, αναβάθμιση αστικού και αγροτικού τοπίου, ερμηνεία των αρχαιολογικών χώρων και μέριμνα για συλλογές έργων τέχνης. Απονέμονται επίσης βραβεία για έργα στον τομέα της έρευνας, της εκπαίδευσης και για έργα ευαισθητοποίησης, που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά, και για ειδικές υπηρεσίες για τη διαφύλαξη της κληρονομιάς από φυσικά πρόσωπα ή οργανώσεις. (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IMPRESS&reference=20060901IPR10255&language=EL>)

2.7. ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΥΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥΣ

Ο αναπτυξιακός νόμος 2601/98 επιδιώκει:

Την παροχή κινήτρων για την πραγματοποίηση παραγωγικών επενδύσεων, ιδιαίτερα στις περιοχές που παρουσιάζουν διαρθρωτικά προβλήματα

Την καλύτερη διασύνδεση των παρεχόμενων κινήτρων με τη δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης

Την παροχή κινήτρων που συμβάλουν στην επίτευξη κερδοφόρων αποτελεσμάτων από τις ενισχυόμενες επιχειρήσεις.

Ειδικότερα σχετικά με τους παραδοσιακούς οικισμούς προέβλεψε:

Μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων σε ξενοδοχειακές μονάδες τουλάχιστον Γ΄τάξης (Επιχορήγηση, Επιδότηση Τόκων και Επιδότηση Χρηματοδοτικής Μίσθωσης 40%, Φορολογική Απαλλαγή 100%).

Ο αναπτυξιακός νόμος 3299/04 προβλέπει:

Τον εκσυγχρονισμό ολοκληρωμένης μορφής λειτουργουσών ξενοδοχειακών μονάδων κατώτερης κατηγορίας των 2 αστερών, πρώην Γ΄ τάξης σε κτίρια που χαρακτηρίζονται διατηρητέα ή παραδοσιακά, εφόσον με τον εκσυγχρονισμό τους αναβαθμίζονται τουλάχιστον σε κατηγορία 2 αστερών, πρώην Γ΄ τάξη ή μονάδων που έχουν διακόψει προσωρινά τη λειτουργία τους για πέντε έτη κατ' ανώτατο όριο, χωρίς στο διάστημα αυτό να έχει γίνει αλλαγή στη χρήση του κτιρίου και υπό τον όρο ότι με τον εκσυγχρονισμό τους αναβαθμίζονται τουλάχιστον σε κατηγορία 2αστέρων, πρώην Γ΄ τάξη.

Ο Ν. 3752/09,

ο οποίος τροποποίησε τον ανωτέρω αναπτυξιακό νόμο και προβλέπει πλέον τον εκσυγχρονισμό ολοκληρωμένης μορφής ξενοδοχειακών μονάδων σε κτίρια που χαρακτηρίζονται διατηρητέα ή παραδοσιακά, τα οποία λειτουργούν ή έχουν διακόψει τη λειτουργία τους, χωρίς στο διάστημα της διακοπής να έχει γίνει αλλαγή στη χρήση του κτιρίου και υπό τον όρο ότι με τον εκσυγχρονισμό τους αναβαθμίζονται τουλάχιστον σε κατηγορία 4 αστερών.

Προβλέψεις του ειδικού πλαισίου χωροταξικού σχεδιασμού και αιεφόρου ανάπτυξης για τον τουρισμό όσον αφορά στους παραδοσιακούς οικισμούς.

Πρόσφατα ανακοινώθηκε το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό το οποίο πρόκειται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην προστασία και αξιοποίηση των φυσικών πόρων και στην προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων, ξεκαθαρίζοντας τις προτεραιότητες και θέτοντας τις απαραίτητες προϋποθέσεις για περιβαλλοντικά βιώσιμη οικονομική και τουριστική ανάπτυξη. Μεταξύ άλλων, στο σχέδιο προβλέπεται και η ανάπτυξη των ορεινών περιοχών καθώς και των παραδοσιακών οικισμών. Η βασική κατεύθυνση που δίνεται για τις ορεινές περιοχές, συνίσταται στη μέριμνα για την προστασία, αναβάθμιση και ανάδειξη των πόρων, τη βελτίωση της προσβασιμότητας, τη συγκρότηση πολυθεματικών τοπικών δικτύων, την αξιοποίηση του οικιστικού πλεονάσματος των φθινόντων και εγκαταλελειμμένων οικισμών και την προβολή των προορισμών. Για τους παραδοσιακούς οικισμούς, το ειδικό πλαίσιο προβλέπει την αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων ορεινών οικισμών, με τη μετατροπή κτηρίων σε καταλύματα ή και με νέες μεγαλύτερου μεγέθους επενδύσεις (αύξηση μέχρι και 40% της υφιστάμενης δομημένης επιφάνειας), με κίνητρα είτε προς τους σημερινούς ιδιοκτήτες είτε προς ενδιαφερόμενους επενδυτές.

Ειδικότερα, το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό προβλέπει τα εξής :

(I) Παραδοσιακοί οικισμοί

- Δημιουργία μηχανισμού ελέγχου των χρήσεων γης και της έντασης της τουριστικής δραστηριότητας βάσει των εξής κριτηρίων: επιφάνεια δομημένου χώρου, συνολικός αριθμός τουριστικών επιχειρήσεων με έδρα ή πραγματική λειτουργία στον οικισμό, αριθμός υφιστάμενων κλινών. Στόχος είναι η διαφύλαξη της αξίας του πόρου και η προστασία του παραδοσιακού χαρακτήρα.
- Διαμόρφωση αυστηρότερων κανόνων για τη μορφολογία των νέων κτισμάτων, ενίσχυση δράσεων αποκατάστασης κελυφών και ειδικότερα για τους εγκαταλελειμμένους και φθινόντες προώθηση πρωτοβουλιών στην κατεύθυνση αναζωογόνησής τους.
- Ελαχιστοποίηση των επεκτάσεων των οικισμών.
- Άμεσος έλεγχος της δόμησης εκτός σχεδίου πόλης και ορίων οικισμών.

- Αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων ορεινών οικισμών που παρουσιάζουν αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον, με τη μετατροπή κτιρίων σε καταλύματα ή και με νέες μεγαλύτερου μεγέθους επενδύσεις (αύξηση μέχρι και 40% της υφισταμένης δομημένης επιφάνειας), με κίνητρα είτε προς τους σημερινούς ιδιοκτήτες είτε προς ενδιαφερόμενους επενδυτές.
- Η ανάπτυξη δράσεων τοπικών συμφώνων ποιότητας (πέρα από τους κατά περίπτωση ισχύοντες κτιριολογικούς κανονισμούς), που αφορούν στη διατήρηση και ανάδειξη αξιόλογων μορφολογικών στοιχείων και την ιδιαίτερη τοπική αρχιτεκτονική παραδοσιακών οικισμών.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΕ ΦΥΣΙΚΑ ΠΑΡΚΑ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

3.1. ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Η τεράστια ποικιλία ειδών και οικοσυστημάτων που υπάρχει στη φύση αποτελεί ανεκτίμητης αξίας φυσικό κεφάλαιο του πλανήτη και θα πρέπει να μεταβιβάζεται χωρίς αλλοιώσεις στις επόμενες γενιές. Σήμερα οι κίνδυνοι για τη διατήρηση της ποικιλίας των ειδών και την κατάσταση των φυσικών ενδιαιτημάτων πολλαπλασιάζονται. Η αποτροπή των κινδύνων αυτών υπαγορεύει την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις τομεακές πολιτικές. Η πρόθεση της πολιτείας για την προστασία των φυσικών πόρων εκφράζεται με τον αριθμό και την έκταση των προστατευόμενων περιοχών, αλλά και με τα άμεσα μέτρα αποκατάστασης των φυσικών οικοσυστημάτων (ΕΚΠΑΑ 2003, σελ. 47)

Η Διεθνής Ένωση για την Προστασία της Φύσης (IUCN) (IUCN 1994 στο Furze *et al*, 1996, σελ 26) προσδιορίζει την προστατευόμενη περιοχή ως μια περιοχή γης και/ ή θάλασσας που είναι ειδικά αφοσιωμένη στην προστασία και συντήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και των φυσικών και συνδεδεμένων πολιτιστικών πόρων και διοικείται μέσω νομίμων ή άλλων αποτελεσματικών μέσων. Η δημιουργία τέτοιων περιοχών είναι πλέον διεθνώς το πιο θεσμοθετημένο μέσο διατήρησης φυσικών οικοσυστημάτων και/ ή πολιτιστικής κληρονομιάς.

Οι σκοποί διαχείρισης αυτών των περιοχών όπως προσδιορίζονται από την IUCN είναι οι ακόλουθοι:

- Η επιστημονική έρευνα,
- Η προστασία της άγριας ζωής,
- Η διατήρηση της γενετικής ποικιλότητας και ποικιλότητας των ειδών,
- Η διατήρηση των περιβαλλοντικών λειτουργιών (π.χ. ο κύκλος του νερού),
- Η προστασία συγκεκριμένων φυσικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών,
- Ο τουρισμός και η αναψυχή,
- Η εκπαίδευση,

- Η βιώσιμη χρήση των πόρων από τα φυσικά οικοσυστήματα,
- Η διατήρηση πολιτιστικών και παραδοσιακών χαρακτηριστικών

3.1.1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Η Διεθνής Ένωση για την Προστασία της Φύσης στον κατάλογο των Ηνωμένων Εθνών για τα Εθνικά Πάρκα και τις Προστατευόμενες Περιοχές (IUCN 1994 στο Furze *et al* 1996, σελ 26) ταξινομήσε τις κατηγορίες των προστατευόμενων περιοχών σύμφωνα τους διαχειριστικούς σκοπούς των τοποθεσιών. Έτσι έχουμε έξι κατηγορίες διαχείρισης:

1. Αυστηρώς Φυσικό Καταφύγιο/ Περιοχή Προστασίας Άγριας Ζωής: προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για επιστημονικούς σκοπούς ή σκοπούς προστασίας της Άγριας Ζωής
2. Εθνικό Πάρκο: προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για την προστασία του οικοσυστήματος και δραστηριότητες αναψυχής
3. Εθνικά Μνημεία: προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για διατήρηση συγκεκριμένων φυσικών γνωρισμάτων
4. Ενδιάστημα/ Περιοχή Διαχείρισης Ειδών: προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για διατήρηση με διοικητική μεσολάβηση
5. Προστατευόμενο Ηπειρωτικό/ Θαλάσσιο Τοπίο: προστατευόμενη περιοχή που διαχειρίζεται κυρίως για διατήρηση και δραστηριότητες αναψυχής στο ηπειρωτικό/ θαλάσσιο τοπίο
6. Προστατευόμενη Περιοχή Διαχείρισης Πόρων: προστατευόμενη περιοχή που διοικείται κυρίως για τη βιώσιμη χρήση των φυσικών οικοσυστημάτων.

Ο όρος του Εθνικού Πάρκου είναι ο πιο καθιερωμένος τύπος προστατευόμενης περιοχής και είναι και η κατηγορία που χρησιμοποιείται περισσότερο παγκοσμίως για την εξυπηρέτηση τουριστικών σκοπών (Ceballos-Lascurain 1996, σελ. 32).

3.1.2. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι κύριες περιοχές για ανάπτυξη "τουρισμού στη φύση" περιλαμβανομένου και του οικοτουρισμού είναι εκείνες που έχουν νόμιμη προστασία, καθώς μπορούν να εγγυηθούν ότι θα παρέχουν τις "υπηρεσίες" τους σε βάθος χρόνου.

Οι κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών φυσικού περιβάλλοντος, σύμφωνα με την υφιστάμενη εθνική νομοθεσία, είναι οι ακόλουθες:

- Εθνικοί Δρυμοί (Ν. 996/71)
- Εθνικά Πάρκα (Ν. 1650/86)
- Αισθητικά Δάση (Ν. 996/71)
- Διατηρητέα Μνημεία της Φύσης (Ν. 996/71)
- Καταφύγια Άγριας Ζωής (Ν. 177/75, όπως αυτός τροποποιήθηκε από τον Ν. 2637/98)
- Ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές (Ν. 177/75, όπως τροποποιήθηκε από τον Ν. 2637/98)
- Εκτροφεία θηραμάτων (Ν. 177/75, όπως τροποποιήθηκε από τον Ν. 2637/98)
- Περιοχές Απόλυτης Προστασίας της Φύσης (Ν. 1650/86)
- Περιοχές Προστασίας της Φύσης (Ν. 1650/86)
- Προστατευόμενοι Φυσικοί Σχηματισμοί και Τοπία (Ν. 1650/86)

3.2. ΣΧΕΣΗ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός σε **οικολογικά ευαίσθητες** περιοχές – φυσιολατρικός τουρισμός – αυξάνεται τα τελευταία χρόνια, εξαιτίας του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τη φύση. Δραστηριότητες (π.χ. παρατήρηση διαφόρων ζώων, πουλιών) που σχετίζονται με επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς μαζί με άλλες δραστηριότητες αναψυχής συχνά αναπτύσσονται σε προστατευόμενες περιοχές, όπως οι υγρότοποι ή τα δάση. Τα εθνικά πάρκα και οι προστατευόμενες περιοχές είναι εγγενώς ευπαθείς στην περιβαλλοντική πίεση και η ανάπτυξη οποιωνδήποτε δραστηριοτήτων αναψυχής απαιτεί προσεκτική περιβαλλοντική διαχείριση. Αυτός ο τύπος τουρισμού, συνδέεται με χαμηλή ανάπτυξη των υποδομών και μικρής κλίμακας παρεμβάσεις σε περιοχές με ισχυρό έλεγχο και περιοριστική διαχείριση.

Τα θέματα φέρουσας ικανότητας αφορούν στον αριθμό των τουριστών, τη ροή και τα χωρικά μοντέλα συγκέντρωσης / διάχυσης των επισκεπτών, την προστασία της φύσης και τη λειτουργία των οικοσυστημάτων αλλά επίσης, την ποιότητα της προσφερόμενης εμπειρίας για τους επισκέπτες.

Οι προστατευόμενες περιοχές είναι οι κατ' εξοχήν πρόσφορες περιοχές για την ανάπτυξη υποδομών αναψυχής, εκπαίδευσης, βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας, μικρής

κλίμακας παράκτιας αλιείας και, βέβαια, οικοτουρισμού. Στόχος αυτών των δραστηριοτήτων είναι η τόνωση της τοπικής κοινωνίας και η οικονομική στήριξη της λειτουργίας της προστατευόμενης περιοχής. Με δεδομένο πως τα προϊόντα που σχετίζονται με την προστασία της φύσης απευθύνονται σε μια διαρκώς αναπτυσσόμενη αγορά, τέτοιας μορφής ήπιες και περιβαλλοντικά φιλικές μορφές ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα επικερδείς και μπορούν να δώσουν μια λύση στον μαρασμό μειονεκτικών περιοχών, όπως είναι η ελληνική περιφέρεια.

3.2.1. ΜΟΡΦΕΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΜΕ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΑΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΣ

- Προστατευόμενες περιοχές με ελάχιστη παρουσία τουριστών (κυρίως λόγω γεωμορφολογικών γνωρισμάτων),
- Προστατευόμενες περιοχές με ήπια και ελεγχόμενη τουριστική ζήτηση και ανάπτυξη,
- Προστατευόμενες περιοχές με σημαντική τουριστική ζήτηση και οργανωμένο πλαίσιο ανάπτυξης και διαχείρισης,
- Προστατευόμενες περιοχές με σημαντική τουριστική ζήτηση, χωρίς οργανωμένο πλαίσιο. (Τσάρτας 2003, *ΑΜΦΙΒΙΟΝ*: 52, σελ. 7)

3.3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Οι προστατευόμενες περιοχές δέχονται συχνά τρομερές πιέσεις από τους τουρίστες οι οποίοι αποζητούν πρόσβαση σε περιοχές που βρίσκονται σε σχεδόν «φυσική» κατάσταση. Αυτή η μορφή τουρισμού, ενώ αρχικά φαινόταν ήπια και συμβατή με την προστασία, στη συνέχεια συχνά, λόγω αριθμού επισκεπτών, άρχισαν να δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα και κίνδυνοι για τα οικοσυστήματα. Η υπερσυγκέντρωση ατόμων και αυτοκινήτων σε περιόδους αιχμής δημιουργεί προβλήματα λόγω ανάγκης δημιουργίας υποδομών στάθμευσης, κυκλοφοριακών προβλημάτων και ρύπανσης τόσο στους ευαίσθητους χώρους όσο και στην ευρύτερη περιφέρεια. Η άγρια φύση προσελκύει επισκέπτες οι οποίοι δημιουργούν δυσλειτουργίες στον αναπαραγωγικό κύκλο, με αποτέλεσμα οι αριθμοί των σπανίων ατόμων που ήδη υπάρχουν να μειώνονται. Το

παραπάνω δημιουργεί το παράδοξο της αύξησης των τουριστών, μια και η ιδέα του να δεις κάτι το οποίο αύριο μπορεί και να μην υπάρχει είναι ελκυστικότερη. Είναι ευνόητο ότι αν ο παραπάνω κύκλος δεν διακοπεί από κάποια πολιτική ουσιαστικής προστασίας και διατήρησης, τότε η υποτιθέμενη περιοχή προστασίας μεταβάλλεται σε τόπο εξαφάνισης. Μονοπάτια (όπως το «Penine Way» στη Μεγάλη Βρετανία) έχουν καταστραφεί από τη συνεχή χρήση ενώ παράλληλα καταστροφές στη βλάστηση υπάρχουν σε κάθε διαδρομή τουριστών. Η εισαγωγή εξωτικών ειδών στο χώρο του πάρκου, με φορέα τα ρούχα των επισκεπτών, τα λάστιχα των αυτοκινήτων, τις σκηνές κλπ, δημιουργούν αλλαγές στη δυναμική των πληθυσμών και προβλήματα των οποίων οι συνέπειες αποτελούν αντικείμενο μελέτης της οικολογίας. (Κοκκώσης- Τσάρτας 2001, σελ.156).

Η αλήθεια βέβαια είναι ότι χωρίς τις διάφορες εγκαταστάσεις, κάποια αξιοθαύμαστα μέρη δεν θα ήταν ποτέ προσβάσιμα και επομένως δε θα ήταν δυνατή η εκτίμηση και ο θαυμασμός τους από τον περισσότερο κόσμο. Κάτι τέτοιο βέβαια ίσως είναι και επιθυμητό προκειμένου να διατηρηθούν "παρθένες" κάποιες περιοχές, ωστόσο πιστεύεται ότι υπάρχει μια "χρυσή τομή" στον συνδυασμό όλων των δραστηριοτήτων, των αναγκών και των επιθυμιών, αρκεί να υπάρχει αληθινό ενδιαφέρον και σωστές αξίες που θα φέρουν την κατάλληλη διαχείριση (Ceballos-Lascurain 1996). Όσες προσπάθειες έγιναν να διαχειριστούν τις προστατευόμενες περιοχές απομονωμένες από τις ανθρώπινες δραστηριότητες δεν είχαν καθόλου ενθαρρυντικά αποτελέσματα (Καράβελλας *et al* 2003, σελ. 11).

3.3.1. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ – ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΨΥΧΗ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΜΕ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΑΞΙΑ:

THE GOWER PENINSULA IN SOUTH WALES

Τα τελευταία χρόνια άρχισαν να μελετώνται οι επιπτώσεις στα οικολογικά και γεωλογικά στοιχεία των βραχωδών ακτών, περιοχές που δεν συγκέντρωναν το ενδιαφέρον των μελετητών σε αντίθεση με τις αμμώδεις ακτές .

Ειδικότερα, οι επιπτώσεις από την αναρρίχηση και τη συλλογή διαφόρων ειδών που αναπτύσσονται στη ζώνη της παραλίας και γενικότερα κοντά στη θάλασσα δεν είχαν σωστά εκτιμηθεί. Περιοχή με τέτοια προβλήματα είναι οι νότιες ακτές της Gower Peninsula στη Ν. Ουαλία που αποτελεί και την πρώτη περιοχή που χαρακτηρίστηκε ως

περιοχή ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς (Area of Outstanding Natural Beauty). (Οι περιοχές αυτές προστατεύονται με ειδικό θεσμικό καθεστώς, ενώ υπάρχουν ειδικές επιτροπές, που είναι υπεύθυνες για την αναγνώριση και οριοθέτηση αυτών των περιοχών και την παροχή συμβουλών για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη σ' αυτές τις περιοχές. Σ' αυτές τις περιοχές βασικός στόχος είναι η προστασία της φυσικής ομορφιάς, η προώθηση της αναψυχής όταν είναι συμβατή με την προστασία, η προστασία της γεωργίας, της δασονομίας και γενικά της αγροτικής ζωής καθώς και η προστασία των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών των τοπικών κοινωνιών.)

Οι νότιες ακτές είναι ιδιαίτερα γνωστές σε όσους ασχολούνται με την ορειβασία. Οι περιοχές αυτές γειτνιάζουν με τόπους όπου φωλιάζουν choughs, kittiwakes, peregrines (πετρίτες). Μια εθελοντική απαγόρευση της αναρρίχησης έχει συμφωνηθεί για την περίοδο μεταξύ Μαρτίου και Σεπτεμβρίου. Ένας καινούργιος κίνδυνος όμως έχει προκύψει από το σχετικά νέα και παράνομο σπορ «bolt climbing» που μπορεί να καταστρέψει βραχώδεις σχηματισμούς γεωλογικούς ενδιαφέροντος. Ο τρόπος αυτός αναρρίχησης επιτρέπει την πρόσβαση σε περιοχές μη προσπελάσιμες με τις κλασικές μεθόδους αναρρίχησης και το συνήθη εξοπλισμό. Προφανώς, η εφαρμογή οποιονδήποτε απαγορεύσεων θα είναι δύσκολη, ακριβώς γιατί η δραστηριότητα λαμβάνει χώρα σε δύσβατες περιοχές.

Ένα άλλο πρόβλημα που εμφανίζεται στις βραχώδεις αυτές ακτές σχετίζεται με την άσκηση παραδοσιακών και ιδιαίτερα δημοφιλών δραστηριοτήτων αναψυχής όπως είναι το ψάρεμα με καλάμι και το μάζεμα καβουριών. Συχνά συλλέγονται καβούρια πολύ μικρού μεγέθους και καθώς δεν υπάρχει δυνατότητα διαχωρισμού των διαφορετικών ειδών, συλλέγονται και ορισμένα σπάνια είδη. Το αναποδογύρισμα μάλιστα μικρών βράχων για την ανεύρεσή τους θέτει σε κίνδυνο μια ολόκληρη μικρή βιοκοινωνία που ζει πάνω σε αυτές. Οι επιπτώσεις βέβαια αυτές μπορεί να θεωρηθούν ασήμαντες σε σχέση με τις πιέσεις που ασκούνται σε αυτές τις περιοχές από το μεγάλο αριθμό επισκεπτών στο πλαίσιο εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων αναμένεται να ετοιμαστεί ένας «κώδικας επαφής» για την οικολογική μελέτη της περιοχής, ενώ θα προσδιορισθούν οι περιοχές που μπορούν να επισκέπτονται τα σχολεία στις εκπαιδευτικές τους εκδρομές. (Ballinger, 1996).

3.3.2. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΟΥ

Η λεκάνη της Μεσογείου είναι ο πιο σημαντικός προορισμός του κόσμου, προσελκύοντας 35% των τουριστών παγκοσμίως. Ο αριθμός των τουριστών στη Μεσόγειο τριπλασιάστηκε από 54 σε 157 εκατομμύρια, από το 1970 μέχρι το 1990. Σε κάποιες χώρες όπως η Ελλάδα, ο αριθμός των τουριστών εξαπλασιάστηκε. Σε άλλες χώρες όπως την Τουρκία, ο αριθμός των τουριστών τετραπλασιάστηκε και ο αριθμός των κλινών τριπλασιάστηκε από το 1983 έως το 1991. Στις πιο επηρεασμένες περιοχές, η φέρουσα ικανότητα δεν μπορεί να ικανοποιήσει τους αριθμούς των τουριστών στις περιόδους αιχμής, που έφτασαν για παράδειγμα τους 4250 ανθρώπους στην Ταραγόνα της Ισπανίας τον Αύγουστο του 1987.

Υπερανάπτυξη: η χωρίς σχεδιασμό ανάπτυξη ξενοδοχείων και τουριστικών επιχειρήσεων με μικρό σεβασμό στην τοπική αρχιτεκτονική και στην οπτική αισθητική έχει οδηγήσει σε οπτική υποβάθμιση σε τεράστιες περιοχές. Η γη έχει χρησιμοποιηθεί για υπηρεσίες αναψυχής (γήπεδα γκολφ, θεματικά πάρκα), ενώ μεγάλοι δρόμοι καταπατούν προστατευόμενες περιοχές (Πχ Εθνικό Πάρκο Ρια Φορμόζα στην Πορτογαλία).

Δευτερογενείς αναπτυξιακές πιέσεις: για παράδειγμα, γεωργία για την ικανοποίηση των τροφικών αναγκών των τουριστών γύρω από τα Εθνικά Πάρκα στην Νότια Ισπανία, απειλεί τους υγροτόπους με την υπεράντληση νερού και τις εκπλύσεις φυτοφαρμάκων

Απώλεια βιοτόπων και βιοποικιλότητας: 75% των αμμοθινών από το Γιβραλτάρ ως την Σικελία έχουν χαθεί από το 1960. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια αναπαραγωγικών περιοχών για διάφορα είδη όπως για παράδειγμα τη θαλάσσια χελώνα *Caretta caretta*. Περισσότερα από 500 Μεσογειακά φυτά απειλούνται με εξαφάνιση, ενώ στη Γαλλία 145 είδη βρίσκονται στο χείλος της εξαφάνισης ή έχουν ήδη εξαφανισθεί.

Επιπτώσεις στα είδη: Τουριστικές πιέσεις στις περιοχές που αναπαράγεται η θαλάσσια χελώνα *Caretta caretta* και η πρασινοχελώνα *Chelonia mydas* οδήγησαν στον περιορισμό της ανέγερσης ξενοδοχείου στο Dalyan της Τουρκίας το 1986. Όμως, η ίδια η προστασία της χελώνας έχει προκαλέσει αύξηση των τουριστών, με αποτέλεσμα άλλες περιβαλλοντικές πιέσεις όπως τα απορρίμματα.

Κυκλοφοριακή συμφόρηση στους παραλιακούς δρόμους και πιέσεις να κτιστούν νέοι δρόμοι μέσα σε προστατευόμενες ή παρθένες περιοχές (πχ Νότια Ισπανία και Αλγκάρβ, Πορτογαλία).

Αλλαγές στον παραδοσιακό τρόπο ζωής: οι τοπικοί πληθυσμοί “χάνονται” μέσα στους μεγάλους αριθμούς τουριστών ιδιαίτερα σε περιοχές όπως τις Βαlearίδες νήσους, την Τουρκία, ενώ γίνονται υπερεξαρτημένοι από το τουριστικό εισόδημα. (<http://www.clab.edc.uoc.gr/arca/gr/tourism.htm>)

3.4. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

3.4.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΣΤΗ ΠΡΩΘΗΣΗ ΤΟΥ ΒΙΩΣΙΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η Πολιτεία γενικά μπορεί να αναλάβει διάφορες δράσεις για την προώθηση και εφαρμογή των σχεδίων ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού. Κάποιες από αυτές είναι να εξασφαλίζει ότι οι εθνικές και τοπικές συμφωνίες τουριστικής ανάπτυξης θα προωθούν την ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού και αυτός θα λαμβάνεται υπόψη στο σχεδιασμό των χρήσεων γης. Επίσης να αναλαμβάνει ειδικές έρευνες για τις περιβαλλοντικές, πολιτιστικές και οικονομικές επιδράσεις του τουρισμού και να σχεδιάζει εκπαιδευτικά και ενημερωτικά προγράμματα για την ευαισθητοποίηση του κόσμου. Ακόμη, να αναπτύσσει σχεδιαστικά πρότυπα για να εξασφαλίζουν ότι η τουριστική ανάπτυξη δεν θα "εισβάλλει" στο φυσικό περιβάλλον και στην κουλτούρα των τοπικών κοινωνιών (GLOBE conference, Canada 1990) (Ceballos-Lascurain 1996,σ.89).

Ο Peter Valentine (1992) (στο Ceballos-Lascurain 1996, σελ. 107) ορίζει ότι τα 5 θέματα στη διαχείριση τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές είναι:

1. Να προσδιοριστούν οι κατάλληλοι τύποι τουρισμού για τις προστατευόμενες περιοχές,
2. Να προσδιοριστούν οι κατάλληλες σχέσεις μεταξύ των διευθυντών των πάρκων και των Tour-Operators που διαχειρίζονται τα θέματα του τουρισμού,
3. Να εγκαθιδρυθούν συνεργασίες μεταξύ του τουρισμού, των προστατευόμενων περιοχών και των τοπικών κοινωνιών,
4. Να υπάρχει έλεγχος και ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων του τουρισμού στις προστατευόμενες περιοχές και
5. Να οριστούν τα απαραίτητα επίπεδα φέρουσας ικανότητας

Η εμπειρία δείχνει ότι το κόστος προστασίας μιας περιοχής αυξάνει όσο αυξάνει και η χρήση της (Craic 1992b στο Ceballos-Lascurain 1996, σελ. 51). Ωστόσο κανένα χρηματικό ποσό δεν μπορεί να προστατεύσει ένα πάρκο εκτός εάν βοηθά να επιλυθούν οι πραγματικές αιτίες της περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Οι περισσότερες απειλές των πάρκων προέρχονται από τον τοπικό πληθυσμό όταν αυτός δεν υπακούει στους περιορισμούς που έχουν επιβληθεί για την προστασία της περιοχής ή όταν προσπαθεί να χρησιμοποιήσει τους πόρους της για να βοηθήσει την επιβίωσή του. Γι' αυτό και πρέπει η διοίκηση τέτοιων περιοχών να φροντίζει ώστε οι τοπικές κοινότητες να κερδίζουν ένα κατάλληλο μερίδιο οφέλους από την ανάπτυξη του τουρισμού στην περιοχή τους και ταυτόχρονα να φροντίζουν για τη διατήρηση και προστασία των φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων από τα οποία προέρχονται και τα οφέλη τους (Ceballos-Lascurain 1996, σελ. 49, 51).

3.4.2. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ

Μια πρόταση διαχειριστικού σχεδίου έρχεται από τους Durban (1992) και McNeely, Thorsell και Ceballos-Lascurain (1992) (Ceballos-Lascurain 1996, σελ. 109). Αυτοί λοιπόν προτείνουν τη δημιουργία ζωνών διαχείρισης ανάλογα με τις φυσικές και πολιτιστικές αξίες κάθε περιοχής, την ευαισθησία της και τη φέρουσα ικανότητά της. Έτσι η κάθε περιοχή θα έχει την προστασία και τη διαχείριση που της είναι απαραίτητη. Οι ζώνες προστασίας λοιπόν που προτείνονται είναι οι εξής:

- Ζώνες αυστηρής προστασίας: ονομάζονται και καταφύγια και απαγορεύουν την παρουσία τουριστών
- Ζώνες Άγριας Ζωής: αναφέρονται και ως ζώνες περιορισμένης χρήσης και επιτρέπουν την είσοδο τουριστών αλλά μόνο με τα πόδια, χωρίς κάποιο μεταφορικό μέσο
- Ζώνες για μετρημένη χρήση από τον τουρισμό: οι τουρίστες επιτρέπεται να ασκήσουν διάφορες δραστηριότητες που να είναι όμως συμβατές με το φυσικό ή και το πολιτιστικό περιβάλλον. Αυτές οι ζώνες μπορούν να περιλαμβάνουν υπηρεσίες με μικρές τουριστικές επιπτώσεις και θα έπρεπε να περιλαμβάνουν αντιπροσωπευτικά δείγματα από τους σημαντικούς πόρους του πάρκου

- Ζώνες ανάπτυξης: περιοχές με περιορισμένη έκταση, οι οποίες συγκεντρώνουν διοικητικές κυρίως εγκαταστάσεις

3.5. ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.5.1. ΤΑ ΒΑΣΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΣΤΗ ΔΙΑΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΝΑΣ ΦΟΡΕΑΣ, ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΟΥ ΝΑ ΣΧΕΔΙΑΣΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΕΙ ΣΩΣΤΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΕ ΜΙΑ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΕΙΝΑΙ (Σβορώνου 2003, σελ. 24):

- Το Προεδρικό Διάταγμα, η Κοινή Υπουργική Απόφαση, το Σχέδιο Διαχείρισης και το σύστημα ζώνωσης (εφόσον υπάρχουν), που προβλέπουν τους όρους ανάπτυξης,
- Ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός χωροθέτησης των οικοτουριστικών υποδομών και της διακίνησης των επισκεπτών,
- Το σύστημα παρακολούθησης επιπτώσεων από τον τουρισμό,
- Το σύστημα διαχείρισης επισκεπτών,
- Τα συστήματα εθελοντικών δεσμεύσεων εκ μέρους της τουριστικής βιομηχανίας (Κώδικες Ορθής Πρακτικής),
- Τα συστήματα πιστοποίησης,
- Τεχνικές marketing,
- Τεχνικές ερμηνείας και ανάδειξης περιβάλλοντος για την ευαισθητοποίηση του κοινού,
- Κατάρτιση για εξασφάλιση συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας

3.5.2. ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥ ΕΙΔΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΤΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Όπως προαναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο για τους παραδοσιακούς οικισμούς πρόσφατα ανακοινώθηκε το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό το οποίο πρόκειται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην προστασία και αξιοποίηση των φυσικών πόρων και στην προστασία των φυσικών οικοσυστημάτων, ξεκαθαρίζοντας τις προτεραιότητες και θέτοντας τις απαραίτητες προϋποθέσεις για περιβαλλοντικά βιώσιμη οικονομική και τουριστική ανάπτυξη. Μεταξύ άλλων, στο σχέδιο

προβλέπεται και η ανάπτυξη και προστασία των προστατευόμενων περιοχών στα εξής παρακάτω αναφερόμενα άρθρα:

Άρθρο 4 ΚΑΤΗΓΟΡΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

(Η) - Περιοχές που περιλαμβάνονται στον Κατάλογο Τόπων Κοινοτικής Σημασίας (περιοχές του Δικτύου Φύση (NATURA) 2000) και λοιπές περιοχές περιβαλλοντικής ευαισθησίας, όπως κηρυγμένοι ιστορικοί τόποι, καταφύγια άγριας ζωής κ.λπ., όπως έχουν οριοθετηθεί σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις.

Άρθρο 5 ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ :

Κατωτέρω καταγράφονται ενέργειες και δράσεις που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με την εξυπηρέτηση του τουρισμού ανά κατηγορία περιοχών του άρθρου 4. Στις περιπτώσεις περιοχών που εμπίπτουν σε περισσότερες, της μιας, κατηγορίας ακολουθούνται σωρευτικά οι σχετικές κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης και ανάπτυξης του τουρισμού που δίδονται ανά κατηγορία περιοχών.

(Η) Περιοχές του Δικτύου Φύση (NATURA) 2000

- Αξιοποίηση των πόρων με την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (αγροτουρισμού, περιηγητικού, πεζοπορικού, πολιτιστικού τουρισμού κ.α.).
- Ανάδειξη και προστασία περιβάλλοντος και τοπίου (προστασία φυσικού περιβάλλοντος, αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, δημιουργία μουσείων κ.α.).
- Δημιουργία δικτύων μονοπατιών (εθνικών, ευρωπαϊκών) και διαδρομών («δρόμοι» καπνού, αμπέλου, ελιάς κ.α.).
- Προώθηση προγραμμάτων στήριξης αγροτικών δραστηριοτήτων φιλικών προς το περιβάλλον (στήριξη ολοκληρωμένης ή βιολογικής γεωργίας, προϊόντων ονομασίας προέλευσης, παραδοσιακών τεχνικών).
- Δημιουργία υποδομών στήριξης, προώθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και πιστοποίησης (Eco-Management and Audit Scheme- EMAS).
- Οργανωτική και λειτουργική υποστήριξη των Φορέων Διαχείρισης.

- Θέσπιση ειδικού τέλους υπέρ των Φορέων Διαχείρισης, επί των δραστηριοτήτων του τουρισμού που αναπτύσσονται στις περιοχές αυτές, με σκοπό να χρησιμοποιείται για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη των πόρων.

Μέχρι τον καθορισμό χρήσεων και δραστηριοτήτων στις περιοχές αυτές προτείνεται:

Ο περιορισμός της δόμησης μικρών, σύμφωνα με την κείμενη τουριστική νομοθεσία, τουριστικών καταλυμάτων στις εντός σχεδίου και εντός ορίων οικισμών περιοχές, καθώς και σε μια ζώνη πλάτους 500 μέτρων από τα όρια τους στις περιπτώσεις που διαπιστώνεται σχετικός κορεσμός (ποσοστό αδόμητων γηπέδων <40%).

Ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει για την ανάπτυξη σύνθετων και ολοκληρωμένων αναπτύξεων τουριστικών υποδομών σταθερού παραθερισμού με τους όρους και τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 9 του παρόντος.

Σε κάθε περίπτωση κατά την αξιολόγηση των επενδυτικών σχεδίων πρέπει να δίδεται η δέουσα βαρύτητα στην οικολογική συνιστώσα.

Άρθρο 6 ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Κατωτέρω δίδονται κατευθύνσεις για τη χωρική οργάνωση και ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού.

(Ζ) Τουρισμός φύσης

Ο τουρισμός φύσης αναπτύσσεται στον ορεινό χώρο και σε ενδιαφέρουσες περιβαλλοντικά περιοχές (π.χ. περιοχές του δικτύου Φύση (NATURA) 2000, δάση).

Επιπρόσθετα των δράσεων που αναφέρονται στις υπό τα στοιχεία ΣΤ και Η του άρθρου 5 περιοχές επιβάλλεται:

- Η καθιέρωση ενός συστήματος ιεράρχησης των περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών που μπορούν να αξιοποιηθούν τουριστικά με κατά περίπτωση κριτήρια που θα αφορούν στις επιτρεπόμενες δραστηριότητες σε κάθε περιοχή.

- Δράσεις ανάδειξης προστατευόμενων περιοχών που διαθέτουν σχετικούς πόρους (φύση, τοπίο), ως πόλων ανάπτυξης τουρισμού φύσης ευρύτερης ακτινοβολίας. Τέτοιες περιοχές αποτελούν καταρχήν:
  - οι Εθνικοί Δρυμοί Ολύμπου, Πρεσπών, Βίκου – Αώου και Σαμαριάς,
  - οι υγρότοποι που περιλαμβάνονται στον Κατάλογο Ραμσάρ,
  - τα Εθνικά Θαλάσσια Πάρκα Ζακύνθου και Βορείων Σποράδων κ.λπ.
- Η αξιοποίηση επιλεγμένων περιοχών προστασίας της φύσης ή του τοπίου (περιοχές Δικτύου Φύση (NATURA) 2000 και αξιόλογα καταγεγραμμένα φυσικά τοπία), ως πόλων ανάπτυξης, τοπικής ή ευρύτερης εμβέλειας, ενός ήπιου ρεύματος τουρισμού φύσης.
- Η καθιέρωση τοπικών δικτύων, διαδρομών - μονοπατιών, πολυθεματικού χαρακτήρα με έμφαση στη φυσιολατρική διάσταση.
- Η σήμανση των διαδρομών σύμφωνα με τις προδιαγραφές που ισχύουν στην ΕΕ και η έκδοση χαρτών ορεινής περιήγησης.
- Ο εμπλουτισμός των διαδρομών με εναλλακτικές δραστηριότητες (πίστες mountain bike, ιππασία) και η ένταξη σε αυτές, όπου είναι δυνατόν, παραδοσιακών οικισμών με υποδομές εστίασης και αναψυχής.
- Η διατήρηση και ανάδειξη των στοιχείων του παραδοσιακού τρόπου ζωής.
- Η δημιουργία υποδομών παρατήρησης και ερμηνείας της φύσης (π.χ. παρατηρητήρια, κέντρα ενημέρωσης επισκεπτών, μουσεία και ορειβατικά καταφύγια).

Άρθρο 9 ΣΥΝΘΕΤΕΣ ΚΑΙ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΥΠΟΔΟΜΩΝ ΣΤΑΘΕΡΟΥ ΠΑΡΑΘΕΡΙΣΜΟΥ.

Γ. Ειδικά για τις περιοχές του δικτύου Φύση (NATURA) 2000:

Θετική θα μπορούσε να θεωρηθεί η συγκέντρωση της δόμησης με ταυτόχρονο περιορισμό της όσο και της χρήσης των εγκαταστάσεων (π.χ. πυκνότητα κλινών ανά στρέμμα), σε συνδυασμό με την προστασία και αναβάθμιση των οικολογικών

χαρακτηριστικών του χώρου στη βάση των αναγκών διαχείρισης της προστατευόμενης περιοχής.

Σε κάθε περίπτωση στις περιοχές αυτές η κάλυψη των εγκαταστάσεων δεν μπορεί να υπερβαίνει το 2% της έκτασης του γηπέδου και πρέπει να αποδεικνύεται με την κατάλληλη επιστημονική μελέτη ότι η επένδυση δεν θα επηρεάσει την οικολογική ισορροπία των οικοτόπων προτεραιότητας.

3.5.3. ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΕΙΣΦΕΡΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ:

Οι Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (Μ.Π.Ε.) είναι ένα από τα πιο αποτελεσματικά εργαλεία για τον προσδιορισμό της βιωσιμότητας ενός σχεδίου. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη βιομηχανία, στη δασοκομία, στη γεωργία, στην αλιεία, στον τουρισμό, στην αστική και αγροτική ανάπτυξη. Αν εφαρμόζεται σωστά, μπορεί να ελαχιστοποιήσει τη μείωση των φυσικών πόρων και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης και τα κοινωνικά προβλήματα που συχνά δημιουργούνται κατά την ανάπτυξη (IUCN, n/d στο Ceballos-Lascurain 1996, σελ. 129). Οι Μ.Π.Ε. πρέπει να πραγματοποιούνται για την ανάπτυξη όλων των νέων τουριστικών σχεδίων αλλά ακόμα και εκείνων που δημιουργήθηκαν πάνω σε υπάρχοντα σχέδια ανάπτυξης και επομένως δεν έχουν αξιολογηθεί πλήρως. Ωστόσο, οι Μ.Π.Ε. αλλά και η χωρική φέρουσα ικανότητα για τουριστική ανάπτυξη (Φ.Ι.Τ.Α.) που λειτουργούν σαν προστατευτικοί προληπτικοί μηχανισμοί, από μόνες της δεν μπορούν να βοηθήσουν την τουριστική ανάπτυξη των ευαίσθητων, φυσικών και πολιτιστικών πόρων, εάν παράλληλα δεν προχωρήσουν της εκείνες οι διαδικασίες που διασφαλίζουν ολοκληρωμένη και βιώσιμη ανάπτυξη, αντικειμενική προεπιλογή επιμέρους δράσεων στο χωρόχρονο με κριτήρια περιβαλλοντικά, κοινωνικοοικονομικά αλλά και αισθητικά-πολιτιστικά. Απαιτείται λοιπόν επιπλέον της φορέας κατάλληλος για τον σχεδιασμό μακροπρόθεσμης περιβαλλοντικής τουριστικής πολιτικής με την αναγκαία επιστημονική τεκμηρίωση και την ανεξάρτητη λειτουργική και θεσμική κατοχύρωση (Κοκκώσης & Παρπαίρης, 1998, σελ. 10).

Ένα ακόμα εργαλείο είναι τα **Συστήματα Παρακολούθησης**, που επικεντρώνεται στη μέτρηση της οικολογικής, ψυχολογικής και κοινωνικής φέρουσας ικανότητας και παρέχει πολύτιμες ενδείξεις για την «αντοχή» του οικοσυστήματος, των επισκεπτών και της

τοπικής κοινωνίας. Η χωροθέτηση της τουριστικής κίνησης σε συγκεκριμένα και ελεγχόμενα μονοπάτια, καθώς και του Κέντρου Ενημέρωσης στην είσοδο των μονοπατιών, διευκολύνει τη διαχείριση επισκεπτών (Σβορώνου 2003, σελ. 90).

Τα συστήματα παρακολούθησης των επιπτώσεων του τουρισμού στο περιβάλλον και στην εμπειρία του επισκέπτη, καθώς και τα συστήματα διαχείρισης επισκεπτών, θεωρούνται σήμερα τα πιο πρόσφορα εργαλεία προσδιορισμού και τήρησης της φέρουσας ικανότητας σε μια προστατευόμενη περιοχή (Σβορώνου 2003, σελ. 94). Στην Ελλάδα μέχρι σήμερα, μόνο σε τέσσερις προστατευόμενες περιοχές (Δαδιά, Κερκίνη, Πρέσπα, Σεκάνια-Ζάκυνθος) υπάρχουν και εφαρμόζονται ΣΕΠ.

- ❖ **Στην περίπτωση του Εθνικού Πάρκου Βορείων Σποράδων** εφαρμόζεται σύστημα καταγραφής ανθρώπινων δραστηριοτήτων από την Mom (ελληνική περιβαλλοντική Μ.Κ.Ο. για τη Μελέτη και Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας), το οποίο εστιάζει στη διακίνηση σκαφών αναψυχής και στον εντοπισμό και καταγγελία των παράνομων περιστατικών. Αυτό το σύστημα παρακολούθησης που βασίζεται σε ένα οργανωμένο πρόγραμμα επιτήρησης, με άρτια υποδομή καταγραφής των παραβάσεων και σύστημα συνεργασίας με της τοπικές αρχές, αποδείχθηκε αποτελεσματικό, εφόσον τα παράνομα περιστατικά μειώθηκαν δραστικά τα τελευταία χρόνια. Στα Κέντρα Ενημέρωσης του ΕΘ.ΠΑ.Β.Σ. εφαρμόζεται της σύστημα καταγραφής ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών των επισκεπτών. Έχει γίνει καταγραφή των απόψεών της για το Πάρκο, τα μέτρα προστασίας, τη συνολική εμπειρία της από την επίσκεψη και τα βασικά κίνητρα επιλογής του συγκεκριμένου προορισμού (Δενδρινός 2002 στο Σβορώνου 2003, σελ. 88).

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

4.1. Η ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στην πορεία ανάπτυξης μιας περιοχής με «τουριστική οικονομία» και προκειμένου να πλησιάσει η περιοχή της πλούσιες οικονομικά περιοχές πρέπει να θέσει ένα όριο στην αυξανόμενη επέκταση του τουρισμού, για να μη διαταραχθεί η ισορροπία των συνθετικών της στοιχείων, σε σχέση με τον άνθρωπο και το περιβάλλον του. Με αυτό τον τρόπο μπορούν να προσδιοριστούν τα όρια αντοχής της τουριστικής ανάπτυξης του χώρου που προσδιορίζουν τη φέρουσα ικανότητα κάθε τουριστικής περιοχής και αποτελούν τον καταλύτη διαμόρφωσης αρμονικών σχέσεων τουρισμού και περιβάλλοντος. Αυτό επιτυγχάνεται με την υιοθέτηση της στρατηγικής αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, με την οποία μπορούν να προσδιοριστούν τα όρια ανάπτυξης κάθε περιφέρειας σε σχέση με τον κύκλο ζωής του τουριστικού προορισμού. (Λαγός, 1998, σελ.62).

Η έννοια της φέρουσας ικανότητας γεννήθηκε στις ΗΠΑ, στη δεκαετία του 1960 για να καθορίσει τον αριθμό των ζώων που μπορεί να αντέξει ένα οικοσύστημα (στην άγρια φύση ή της βοσκότοπους). Στη συνέχεια η έννοια μεταφέρθηκε στο πλαίσιο της διαχείρισης των εθνικών πάρκων για να συσχετίσει τον τουρισμό στα πάρκα με την κατάσταση των φυσικών πόρων της, όπως αυτή μετράται από την συμπίεση του εδάφους και την καταστροφή της βλάστησης (οικολογική φέρουσα ικανότητα). Σύντομα όμως έγινε αντιληπτό ότι υπάρχει και η κοινωνική φέρουσα ικανότητα που καθορίζεται από την ποιότητα της εμπειρίας του επισκέπτη (όπως προσμετράται από τα παράπονα, π.χ., για συνωστισμό).

Αναπτύχθηκε πλούσια έρευνα και βιβλιογραφία γύρω από την προσπάθεια καθορισμού της **φέρουσας ικανότητας (οικολογικής και κοινωνικής)** που συνάντησε δυσκολίες κυρίως εξαιτίας του γεγονότος, ότι ο καθορισμός δεν μπορεί να βασιστεί αποκλειστικά σε επιστημονικά κριτήρια. Ενέχει υποκειμενισμό και αξιολογικές κρίσεις (value judgements).

Ακόμη εμπλέκονται ζητήματα πολιτικής, καθώς η διαχείριση των φυσικών πόρων είναι και πολιτικό ζήτημα. (Πρακτικά συνεδρίου WWF, Αθήνα 31.5/1.6.2002).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (WTO) προτείνει τον ακόλουθο ορισμό για τη φέρουσα ικανότητα: *«Ο μέγιστος δυνατός αριθμός ατόμων που μπορεί να φιλοξενήσει ταυτοχρόνως ένας τουριστικός προορισμός, χωρίς να προκαλείται καταστροφή του φυσικού, οικονομικού, κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος, αλλά και μια μη αποδεκτή μείωση στην ποιότητα της ικανοποίησης των επισκεπτών»* (UNEP/MAP/PAP, 1997).

Σε σχέση με την τουριστική ανάπτυξη λοιπόν, η φέρουσα ικανότητα ορίζεται ως ο αριθμός των χρηστών που μπορεί να δεχθεί μια τουριστική περιοχή χωρίς μόνιμη περιβαλλοντική υποβάθμιση και η εξασφάλιση της ικανότητας της περιοχής να υποστηρίζει δραστηριότητες αναψυχής, αλλά και χωρίς να υποβαθμίζει την εμπειρία αναψυχής των επισκεπτών. Εξάλλου, ο επιθυμητός βαθμός τουριστικής ανάπτυξης σχετίζεται άμεσα με τη φέρουσα ικανότητα του χώρου, από τον οποίο όταν η κρίσιμη χωρητικότητα ξεπεραστεί δημιουργεί διάφορα προβλήματα. Η φέρουσα ικανότητα αφορά περισσότερο το φυσικό περιβάλλον και τα οικοσυστήματά του, η ευαισθησία των οποίων διέπεται από εσωτερικούς μηχανισμούς με μη αναστρέψιμες αντιδράσεις σε εξωτερικές ανθρώπινες ή της δράσεις πάνω σ' αυτά (Coccosis and Parpairis, 1992).

Η ανάλυση της φέρουσας ικανότητας χρησιμοποιείται στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό με σκοπό να κατευθύνει αποφάσεις σχετικές με την κατανομή της χρήσης γης. Αποτελεί μια βασική τεχνική, η οποία χρησιμοποιείται ευρέως για να καθοριστεί η ικανότητα μιας περιοχής να αντέξει το μέγιστο επίπεδο ανάπτυξης από τον τουρισμό, τη γεωργία, τη βιομηχανία και τις υποδομές. Λόγω του ότι υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις δραστηριότητες, είναι απαραίτητο να καθοριστεί η φέρουσα ικανότητα σύμφωνα με τη συγκεκριμένη περιοχή και τη συγκεκριμένη χρήση. (http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html)

Η φέρουσα ικανότητα θεωρείται σαν ένα λειτουργικό μέτρο πολιτικής στον τουριστικό σχεδιασμό διαχείρισης του τόπου, μια διαδικασία που περιλαμβάνει συνεχώς έλεγχο, παρακολούθηση και καταγραφή στατιστικών δεδομένων των συγκεκριμένων περιοχών.

Μπορεί επομένως να διακριθεί σε:

- ❖ φυσική, που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει («χωρέσει») μια περιοχή.

- ❖ περιβαλλοντική ή οικολογική, που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μία περιοχή, πριν αρχίσουν να προκαλούνται βλάβες στο περιβάλλον ή το οικοσύστημα,
- ❖ οικονομική, που αναφέρεται στον αριθμό τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν αρχίσει να υποφέρει από οικονομικά προβλήματα,
- ❖ κοινωνική, που αναφέρεται στον αριθμό των ανθρώπων, πέρα από τον οποίο επέρχεται κοινωνική αποσύνθεση,
- ❖ «αντιληπτική», που αναφέρεται στον αριθμό των τουριστών που μπορεί να φιλοξενήσει μια περιοχή, πριν η εμπειρία του τουρίστα αρχίσει να επηρεάζεται αρνητικά,
- ❖ φέρουσα ικανότητα υποδομών, που αναφέρεται στο μέγιστο αριθμό τουριστών που μπορούν να εξυπηρετήσουν οι υποδομές μιας περιοχής.(Σπιλάνης και Βαγιάννη, 2004)

Το περιβάλλον δεν αφορά μόνο τη χλωρίδα, την πανίδα και την προστασία μεμονωμένων περιοχών «ιδιαιτέρως οικολογικής σημασίας», αλλά το σύνολο του χώρου, μαζί με τις ανθρώπινες δραστηριότητες που αυτός υποδέχεται. Έτσι επί τη βάση της κυρίαρχης διάστασης της συνισταμένης ανάπτυξης / περιβάλλοντος, μετά από μια συστηματική ανάλυση, οι επιδράσεις του τουρισμού σε μια περιοχή μπορούν να αναλυθούν από την άποψη τριών σημαντικών αξόνων: φυσικό περιβάλλον (φυσικό και ανθρωπογενές, συμπεριλαμβανομένης της υποδομής), κοινωνικό (πληθυσμός και κοινωνική δομή και δυναμική) και οικονομικό (συμπεριλαμβανομένης απασχόλησης). Αυτές μπορούν να παρέχουν επίσης τη βάση και για την εκτίμηση της Τουριστικής Φέρουσας Ικανότητας από την άποψη κύριων, ευδιάκριτων αλλά και αλληλένδετων συστατικών. UNEP/MAP/PAP (1997).

Επομένως οι βασικότερες μελέτες για τη φέρουσα ικανότητα περιστρέφονται γύρω από τρεις βασικές συνιστώσες ή διαστάσεις: **φυσικο-οικολογικές**, **κοινωνικο-δημογραφικές** και **πολιτικο-οικονομικές**. Αυτές οι διαστάσεις αντανακλούν την εμβέλεια των θεμάτων, που συμβαίνουν στην πράξη. Είναι φανερό ότι, όταν αναφερόμαστε στη φέρουσα ικανότητα, τα τρία συστατικά θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη με διαφορετικό βάρος (σημασία) όταν αναφέρονται σε διαφορετικούς προορισμούς. Αυτές οι διαφορές προέρχονται από τον τύπο (χαρακτηριστικά/ιδιαιτερότητες) του μέρους, τους τύπους του

παρόντος τουρισμού (παράκτιος, προστατευόμενος, αγροτικός, ορεινός, ιστορικός) και την αλληλεπίδραση ανάμεσα στον τουρισμό και στο περιβάλλον. Εντούτοις, τα τρία συστατικά συνδέονται μεταξύ τους σε κάποιο βαθμό (ΕΚ, 2002)

(http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html)

Α. Φυσική-Οικολογική συνιστώσα

Το φυσικο-οικολογικό σύνολο αποτελείται από όλα τα αμετάβλητα και εύκαμπτα συστατικά του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος καθώς και της υποδομής. Τα αμετάβλητα συστατικά αναφέρονται στην ικανότητα των φυσικών συστημάτων. Κατά περίπτωση, εκφράζονται ως οικολογική ικανότητα, αφομοιωτική ικανότητα, κ.ά. Δεν μπορεί να υπάρξει εύκολα σε αυτά ανθρώπινη επέμβαση, που να τα κατευθύνει. Τα όρια είναι δυνατό να εκτιμηθούν, και ως τέτοια θα πρέπει να εξεταστούν προσεκτικά και να αποτελέσουν αντικείμενο σεβασμού. Τα εύκαμπτα συστατικά αναφέρονται πρωτίστως στα συστήματα υποδομής και είναι αυτά που αφορούν την ύδρευση, τα απορρίμματα, τον ηλεκτρισμό, τη συγκοινωνία, καθώς και τις κοινωνικές διευκολύνσεις, είναι οι ταχυδρομικές και τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες υγείας, ο νόμος, οι τράπεζες, τα εμπορικά καταστήματα κ.ά. Τα όρια της ικανότητας των συστατικών υποδομής μπορούν να προσδιοριστούν μέσω επενδύσεων στις υποδομές, μέσω φόρων, οργανωτικών-ρυθμιστικών μέτρων κ.ά. Για το λόγο αυτό δεν είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν τόσο ως βάση για τον προσδιορισμό της φέρουσας ικανότητας, αλλά περισσότερο ως ένα πλαίσιο προσανατολισμού και λήψης αποφάσεων σχετικών με τις πτυχές της διαχειριστικής δράσης. (http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html)

Βασικά παραδείγματα εκτίμησης του επιπέδου φέρουσας ικανότητας για τη φυσική-οικολογική συνιστώσα (ΕΚ, 2002) είναι τα εξής:

1. Αποδεκτό όριο συμφόρησης ή πυκνότητας σε βασικές περιοχές / χωρικές μονάδες όπως είναι τα πάρκα, τα μουσεία, οι αστικοί δρόμοι κ.ά.
2. Μέγιστη αποδεκτή απώλεια φυσικών πόρων (δηλαδή νερού ή εδάφους), χωρίς να σημειώνεται σημαντική υποβάθμιση των λειτουργιών του οικοσυστήματος ή της βιοποικιλότητας, ή απώλεια ειδών.
3. Αποδεκτό επίπεδο ρύπανσης αέρα, νερού και θορύβου με βάση την αντοχή ή την απορροφητική ικανότητα των τοπικών οικοσυστημάτων.

4. Έντονη χρήση των συγκοινωνιακών εγκαταστάσεων, υποδομών και υπηρεσιών.
5. Χρήση και συμφόρηση των δημόσιων εγκαταστάσεων και υπηρεσιών ύδρευσης, ηλεκτρικής ενέργειας, διαχείρισης απορριμμάτων και συγκέντρωσης, επεξεργασίας και διάθεσης στερεών αποβλήτων, καθώς και τηλεπικοινωνιών.
6. Επαρκής διαθεσιμότητα άλλων κοινόχρηστων εγκαταστάσεων και υπηρεσιών, όπως αυτές που σχετίζονται με τη δημόσια υγεία και ασφάλεια, τις κατοικίες, τις δημόσιες υπηρεσίες κ.ά.

B. Κοινωνικο-δημογραφική συνιστώσα

Το κοινωνικο-δημογραφικό σύνολο αναφέρεται σε εκείνες τις κοινωνικές πλευρές οι οποίες είναι σημαντικές για τις τοπικές κοινωνίες. Σχετίζεται με την παρουσία και την ανάπτυξη του τουρισμού σε σχέση με κοινωνικά και δημογραφικά ζητήματα, είναι το διαθέσιμο ανθρώπινο δυναμικό ή το καταρτισμένο προσωπικό κ.ά. Εδώ περιλαμβάνονται κοινωνικο-πολιτιστικά ζητήματα, όπως είναι η αίσθηση της ταυτότητας της τοπικής κοινωνίας ή η τουριστική εμπειρία κ.ά. Μερικά από αυτά μπορούν να εκφραστούν με ποσοτικούς όρους, αλλά τα περισσότερα απαιτούν κατάλληλη κοινωνικο-ψυχολογική έρευνα. Σε σύγκριση με τα φυσικο-οικολογικά και οικολογικά συστατικά, η κοινωνική φέρουσα ικανότητα είναι ίσως η πιο δύσκολη στο να εκτιμηθεί, καθώς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από αξίες κρίσης. Οι πολιτικές και οικονομικές αποφάσεις μπορεί να επηρεάζουν κάποιες κοινωνικο-δημογραφικές παραμέτρους της, για παράδειγμα, οι πολιτικές μετανάστευσης. Η κοινωνική φέρουσα ικανότητα χρησιμοποιείται ως γενικός όρος για να συμπεριλάβει και τα επίπεδα αντοχής του φιλοξενούμενου πληθυσμού, καθώς και την ποιότητα της εμπειρίας των επισκεπτών στην περιοχή. (http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html)

Βασικά παραδείγματα εκτίμησης του επιπέδου φέρουσας ικανότητας για τη κοινωνικο-δημογραφική συνιστώσα (EK, 2002) είναι τα εξής:

1. Αριθμός τουριστών και τύπων τουριστικής / αναψυχικής Φ.Ι. οι οποίοι είναι δυνατό να απορροφηθούν χωρίς να επηρεάζουν την αίσθηση της ταυτότητας, του τρόπου ζωής, των κοινωνικών προτύπων και των δραστηριοτήτων των κοινοτήτων φιλοξενίας.

2. Επίπεδο και τύπος τουρισμού που δεν αλλάζει σε σημαντικό βαθμό τον τοπικό πολιτισμό άμεσα ή έμμεσα, δηλαδή τα ήθη, τις παραδόσεις, τη θρησκεία, τα έθιμα κ.ά.
3. Επίπεδο τουρισμού που δεν θα δυσανασχετήσει από έναν τοπικό πληθυσμό αλλά και δεν θα προεκτοπίσει αυτόν.
4. Επίπεδο τουρισμού (αριθμός επισκεπτών και συμβατότητα των τύπων των δραστηριοτήτων) σε μια περιοχή χωρίς μη αποδεκτή υποβάθμιση της εμπειρίας των επισκεπτών).

Γ. Πολιτικό-οικονομική συνιστώσα

Το πολιτικό-οικονομικό σύνολο αναφέρεται στις επιπτώσεις που έχει ο τουρισμός στην τοπική οικονομική δομή, τις δραστηριότητες, κ.ά., συμπεριλαμβανομένου του ανταγωνισμού με άλλους τομείς. Περιλαμβάνονται, θεσμικά ζητήματα στο βαθμό που εμπλέκουν τοπικές ικανότητες διαχείρισης από την παρουσία του τουρισμού. Οι μελέτες των πολιτικο-οικονομικών παραμέτρων είναι απαραίτητες για να εκφραστεί η διαφορά στις αξίες και τις συμπεριφορές εντός μιας τοπικής κοινωνίας, όσον αφορά τον τουρισμό. (http://www.coastlearn.org/gr/tourism-gr/tools_acc.html)

Βασικά παραδείγματα εκτίμησης του επιπέδου φέρουσας ικανότητας για τη πολιτικό-οικονομική συνιστώσα (ΕΚ, 2002) είναι τα εξής:

1. Επίπεδο εξειδίκευσης σχετικής με τον τουρισμό.
2. Συσσώρευση ανθρώπινου εργατικού δυναμικού σε τουριστικές υπηρεσίες και έλλειψή του σε άλλους τομείς.
3. Εισόδημα που προέρχεται από ζητήματα κατανομής του τουρισμού σε τοπικό επίπεδο.
4. Επίπεδο απασχόλησης στον τουρισμό σε σχέση με τοπικούς ανθρώπινους πόρους κ.α..

Αναφέρθηκαν οι διαφορές των τριών συνιστωσών της έννοιας της Φ.Ι. που προέρχονται από τον τύπο (χαρακτηριστικά/ ιδιαιτερότητες) της θέσης, τον τύπο (ή τύπους) του τουρισμού της περιοχής και τα κοινά σημεία τουρισμού / περιβάλλοντος. Οι τρεις όμως παράγοντες αυτοί συσχετίζονται ως ένα βαθμό:

- ✓ Τα χαρακτηριστικά της τοποθεσίας παρέχουν τη βασική δομή για την ανάπτυξη του τουρισμού. Αυτά μπορεί να αποδειχθούν από την άποψη των φυσικών πόρων, της ευπάθειας των τοπικών φυσικών οικοσυστημάτων, του μεγέθους των πληθυσμών, της οικονομικής δομής, του πολιτισμού και της τοπικής κληρονομιάς, κλπ. Ως ένα βαθμό τα χαρακτηριστικά μιας τοποθεσίας καθορίζουν την ανθεκτικότητά του στις πιέσεις από τον τουρισμό. Το μέγεθος, η δομή και ο δυναμισμός της τοπικής κοινωνίας, του πολιτισμού και της οικονομίας μπορούν να είναι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν την τοπική δυνατότητα να αντιμετωπιστούν οι πιέσεις και οι επιδράσεις από τον τουρισμό. Ως προς τον τόπο τουριστικών προορισμών, που παρουσιάζουν διαφορετικά ζητήματα Φ.Ι., προτάθηκε μία τυπολογία :

(α) Οι παράκτιες περιοχές (ταυτισμένες με τον μαζικό τουρισμό, καίρια θέματα φέρουσας ικανότητας ο συνωστισμός, η θαλάσσια ρύπανση κλπ.)

(β) Νησιά (όταν δεν εμπίπτουν στη προηγούμενη κατηγορία, συνδέονται με πιο ήπιες μορφές τουρισμού, μεσαίου -μικρού μεγέθους καταλύματα, κλπ. Κύριο θέμα της φέρουσας ικανότητας οι επιπτώσεις στο κοινωνικό περιβάλλον, το νερό, τα απορρίμματα κλπ.)

(γ) Προστατευόμενες περιοχές (επιπτώσεις στο οικοσύστημα και εμπειρία επισκεπτών)

(δ) Αγροτικές-εξοχικές περιοχές με ήπιων εντάσεων δραστηριότητες (θέματα ροής επισκεπτών, επιπτώσεων στις τοπικές κοινωνίες κλπ.)

(ε) Ορεινοί τουριστικοί προορισμοί (θέματα επιπτώσεων των μεγάλης κλίμακας έργων που σχετίζονται με χειμερινά σπορ)

(στ) Ιστορικές τοποθεσίες και πόλεις (θέματα συνωστισμού στα αξιοθέατα, διαχείρισης απορριμμάτων κλπ.) (Πρακτικά συνεδρίου WWF, Αθήνα 31.5/1.6.2002)

- ✓ Ο τύπος τουρισμού καθορίζει τα βασικά χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς των τουριστών. Ως ένα βαθμό εξαρτά της σχέσεις τουρίστα με τοπική κοινότητα, τον τουρισμό με την τοπική οικονομία και την τουριστική ανάπτυξη με την περιβαλλοντική ποιότητα. Ο τύπος τουρισμού μπορεί να εκφραστεί από την άποψη του κινήτρου ή των κινήτρων για την επίσκεψη μιας τοποθεσίας, του τρόπου κινητικότητας και μεταφοράς, της συχνότητας ή της διάρκειας παραμονής και μιας

σειράς δραστηριοτήτων των τουριστών κλπ. Σε αυτό το πλαίσιο είναι σημαντικό να εξεταστούν οι διαφορές μεταξύ των τύπων τουριστών από την άποψη των προσδοκιών, των τοποθετήσεων και της συμπεριφοράς, δεδομένου ότι αυτές ρυθμίζουν της πιέσεις και της επιδράσεις του τουρισμού σε μία θέση.

- ✓ Τα σημεία επαφής του τουρισμού με το περιβάλλον είναι ένα σύνθετο των προηγούμενων δύο παραγόντων κυρίως στη μορφή και τον τύπο της τουριστικής ανάπτυξης, σε σχέση με τη χωρική ανάπτυξη, τη φάση που βρίσκεται σε ένα πλαίσιο κύκλου ζωής του τουριστικού προορισμού, το επίπεδο οργανωτικών και τεχνολογικών συστημάτων που χρησιμοποιούνται, του καθεστώτος διαχείρισης κλπ.

Ο Coccossis υποστηρίζει ότι ο καθορισμός, η αξιολόγηση και η εφαρμογή της τουριστικής φέρουσας ικανότητας πρέπει να εξεταστεί ως διαδικασία μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο προγραμματισμού – σχεδιασμού για την τουριστική ανάπτυξη και περιγράφει τα κύρια βήματα μια διαδικασίας που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για να καθορίσει την τουριστική φέρουσα ικανότητα της προορισμού. [Coccossis, (2001)].

Μέτρηση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας

<p>Μέτρηση της τουριστικής Φ.Ι. για τη φυσική – οικολογική συνιστώσα</p>	<p>Μέτρηση της τουριστικής Φ.Ι. για τη κοινωνία –δημογραφική συνιστώσα</p>	<p>Μέτρηση της τουριστικής Φ.Ι για την πολιτικό – οικονομική συνιστώσα</p>
<p>ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ – ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ</p>	<p>ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟ-ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ</p>	<p>ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ – ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ</p>
<p>(α)Ανάλυση των γενικών οικολογικών και φυσικών χαρακτηριστικών της περιοχής.- Συλλογή δεδομένων.- Ανάλυση.</p> <p>Μέσα σ’ αυτό το πλαίσιο είναι απαραίτητο να καθοριστούν τα όρια του συστήματος δηλ. η χωρική έκταση της περιοχής βάσει των ομοιογενών ή λειτουργικών χαρακτηριστικών. Χρήσιμο θα ήταν, εάν για την υπό μελέτη περιοχή χρησιμοποιούνταν επίσημα στοιχεία απογραφής ή από οικείους δήμους. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται κανονικά στα κύρια χαρακτηριστικά και τις διαδικασίες όπως η υδρολογία, η παράκτια δυναμική (σε περίπτωση παράκτιων περιοχών και νησιών), τα σχέδια και η κάλυψη βλάστησης, η διανομή ειδών άγριας φύσης, το φυσικό και πολιτιστικό τοπίο, σχέδια για αστική ανάπτυξη, χρήσεις γης, δίκτυο μεταφο-ρών, παροχή νερού και διάθεση λυμάτων, εγκαταστάσεις επεξερ-γασίας αποβλήτων, παραγωγή ενέργειας, παρουσία ποικίλων υπηρεσιών απαραίτητες να υποστηρίξουν τον τουρισμό (πχ εγκαταστάσεις υγείας κλπ).</p> <p>(β) Καθορισμός των σχέσεων με τις παρακείμενες / γειτονικές περιοχές, βάσει των ισχυρών συνδέσμων με το υπό μελέτη σύστημα. Η παρουσία τουριστικών υποδομών και τουριστικών αξιοθεάτων στις γειτονικές περιοχές μπορεί να συμβάλλει στις πιέσεις που ασκούνται στην υπό μελέτη περιοχή.</p>	<p>(α)Ανάλυση γενικών δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής. Συλλογή δεδομένων – ανάλυση.</p> <p>Ανάλυση της αύξησης και της πυκνότητας του πληθυσμού της διάρθρωσης των ηλικιών κλπ.</p> <p>(β)Ανάλυση των πολιτιστικών θεμάτων και των κοινωνικών σχέσεων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται συχνά σ’ εκείνες τις πτυχές που έχουν επιπτώσεις στη χρήση των πόρων και στη σχέση της τοπικής κοινότητας προς τους επισκέπτες/τουρίστες (πχ συγκρούσεις, κοινωνικές εντάσεις κλπ)</p> <p>(γ) Καθορισμός της σχέσης με το ευρύτερο σύστημα (πολιτιστικοί και κοινωνικοί όροι στην ευρύτερη περιοχή), που μπορεί να επηρεάσει το υπό μελέτη σύστημα.</p>	<p>(α)Ανάλυση των γενικών πολιτικών και οικονομικών χαρακτηριστικών της περιοχής. Συλλογή δεδομένων – ανάλυση.</p> <p>✓κράτος / δομή της οικονομίας</p> <p>Απασχόληση / ανεργία, παρουσία παραδοσιακών δραστηριοτήτων όπως η γεωργία και η αλιεία, εποχικότητα των δραστηριοτήτων, μέσο εισόδημα</p> <p>✓ πολιτική, διαδικασία λήψης αποφάσεων</p> <p>Σημαντικοί δρώντες και κοινοτική συμμετοχή</p> <p>✓ οργανωτικές πτυχές</p> <p>Μηχανισμοί σε ισχύ. Επιστημονικές τεχνικές και διοικητικές ικανότητες για ρύθμιση των προβλημάτων.</p> <p>✓ ρυθμιστικό / θεσμικό πλαίσιο</p> <p>Οι στόχοι και οι πολιτικές για τον τουρισμό, την ανάπτυξη και το περιβάλλον, τα σχέδια χρήσεων γης, τους κανονισμούς σε ισχύ στον τόπο προορισμού τουριστών, σχέδιο ανάπτυξης της περιοχής (πχ. πολύ περιορισμένης ταχύτητας, ελεγχόμενη, ολοκληρωμένη, εντατική).</p> <p>✓δημόσιες, ιδιωτικές επενδύσεις για την περιοχή.</p> <p>(β)καθορισμός της σχέσης με το ευρύτερο σύστημα που έχει τους ισχυρούς πολιτικούς οικονομικούς συνδέσμους και επηρεάζει το υπό μελέτη σύστημα.</p>

Πηγή: τροποποιημένο από Coccossis H., (2001), “Defining, Measuring and Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations” B4-3040/2000/294577/MAR/D2, Final Report, Athens.

Τα κριτήρια μέτρησης που αναπτύσσονται αφορούν τους τουριστικούς προορισμούς και όχι τις μη αναπτυγμένες τουριστικές τοποθεσίες και η φέρουσα ικανότητα τουριστικής ανάπτυξης πρέπει να υπολογίζεται ιδιαίτερα για την περίοδο αιχμής. Ορισμένα κριτήρια μπορούν να ποσοτικοποιηθούν, (σε πρακτική βάση η εφαρμογή της φέρουσας ικανότητας αφορά στην ένταση της χρήσης του χώρου, με βάση την ξενοδοχειακή πυκνότητα ανά κλίνη, ή την πυκνότητα της επιφάνειας παραλίας με αμμουδιά ανά άτομο), ενώ άλλα πρέπει να αξιολογηθούν με ποιοτικό τρόπο (φυσικοί πόροι: ανανεώσιμοι και μη). (Inskeep E., 1991). Ανάλογα με το χαρακτήρα της περιοχής και τη διαθέσιμη πληροφορία μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφοροι υπολογισμοί φέρουσας ικανότητας συνδυάζοντας παραμέτρους, όπως ο τοπικός πληθυσμός, ο συνολικός αριθμός κλινών ανά είδος καταλύματος, ο συνολικός αριθμός τουριστών, ο αριθμός διανυκτερεύσεων ανά μήνα, ο αριθμός εποχικών απασχολούμενων, το μέσο κατά κεφαλή εισόδημα κ.ά.

Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η εποχικότητα της τουριστικής δραστηριότητας, η οποία επηρεάζει σημαντικά τον υπολογισμό της φέρουσας ικανότητας και περιορίζει το όριο που τίθεται, αφού ο συνωστισμός και οι μέγιστοι αριθμοί συγκέντρωσης παρατηρούνται για ένα μικρό χρονικό διάστημα μέσα στο χρόνο, το οποίο όμως καθορίζει και τα όρια τουλάχιστον σε ό,τι αφορά ορισμένες παραμέτρους (υποδομές, νερό, χωρητικότητα περιοχής κ.α.). Στην περίπτωση των νησιωτικών περιοχών, περιοριστικό ρόλο στην κατάρτιση και επιλογή ενός σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης έχουν συχνά οι φυσικοί πόροι (έδαφος, νερό κ.λ.π.), οι υποδομές (διάθεσης αποβλήτων, μεταφορών κ.λ.π.) και τα κοινωνικοπολιτιστικά και δημογραφικά στοιχεία της φέρουσας ικανότητας. [<http://www.geocities.com/nondelete/epoxikotita.PDF>].

Η εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας αποτελεί βασικό εργαλείο καθορισμού των χαρακτηριστικών (τι είδους;) και μεγεθών (πόση;) της τουριστικής ανάπτυξης, σε μια περιοχή ιδιαίτερα όπου η ανάπτυξη αυτή είναι συνάρτηση με την αξιοποίηση του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, ως τουριστικού πόρου. Όταν χρησιμοποιείται στο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης μιας περιοχής, η φέρουσα ικανότητα μπορεί να χρησιμεύσει ως «οδηγός» βοηθώντας στο να εκτιμηθούν και να ελεγχθούν τα μεγέθη. Τα

μεγέθη μπορούν να τροποποιηθούν ανάλογα με τον τοπικό χαρακτήρα κάθε περιοχής, τη διαθεσιμότητα γης, τα επιτρεπόμενα ύψη κ.λ.π.

Τόσο η χωρητικότητα όσο και η φέρουσα ικανότητα τουριστικής ανάπτυξης εκφράζονται ποσοτικά με αριθμούς, με μέτρα και με συγκρίσιμους και μετρήσιμους δείκτες (π.χ. η σχέση αριθμού τουριστών προς τον αριθμό του ντόπιου πληθυσμού, η σχέση τουριστικών καταλυμάτων προς τις κατοικίες του τουριστικού προορισμού, ο αριθμός των χρηστών ανά μονάδα χώρου κ.ά.). Το κρίσιμο σημείο στην ποσοτική έκφραση της χωρητικότητας και της φέρουσας ικανότητας τουριστικής ανάπτυξης δεν είναι ποιοι και πόσοι δείκτες χρησιμοποιούνται, αλλά ότι οι δείκτες αυτοί προσδιορίζονται συνήθως από «πολιτικές» αποφάσεις και εμπερικλείουν τους κινδύνους των διαφόρων συμφεροντολογικών επιδράσεων. (Σφακιανάκης, 2000).

Για το λόγο αυτό, αλλά κυρίως λόγω της έλλειψης επαρκών στοιχείων για την εκάστοτε περιοχή μελέτης αφενός και της μονοδιάστατης θεώρησής της από τους μελετητές αφετέρου, (εφόσον οι περισσότερες μελέτες προέρχονται κατόπιν υιοθέτησης ενός σεναρίου ανάπτυξης, ανάλογα με την οπτική γωνία εξέτασης του συγκεκριμένου θέματος και τις πτυχές που οι μελετητές επιλέγουν να τονίσουν) η έννοια της φέρουσας ικανότητας δεν τυγχάνει ευρείας εφαρμογής, ως εργαλείο προγραμματισμού – σχεδιασμού, από την άποψη του επιτρεπόμενου ποσοτικού προσδιορισμού των κατώτατων ορίων ανάπτυξης.

Πολλοί συγγραφείς έχουν εκφράσει σκεπτικισμό για την πρακτική χρήση της έννοιας. Για παράδειγμα ο Romeril (1989), αναγνωρίζοντας τη σχετικότητα της έννοιας στις μελέτες «θρηνεί» την έλλειψη κατάλληλης έρευνας και στοιχείων. Ο Pearce (1989), καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν είναι εύκολο να καθοριστούν ποσοτικοποιημένα επίπεδα ανάπτυξης, που μπορούν να περιληφθούν εύκολα σε τοπικά σχέδια ή σε κανονισμούς προγραμματισμού. Οι Martin και Uysal (1990), αναγνωρίζουν ότι η τουριστική φέρουσα ικανότητα είναι δύσκολο να καθοριστεί κι ακόμη δυσκολότερο να μετρηθεί, εντούτοις είναι αδύνατο να αγνοηθεί. Η τουριστική φέρουσα ικανότητα/χωρητικότητα και η έννοια του κύκλου ζωής του τουρισμού απολαμβάνουν μια συνεργική σχέση που δημιουργεί ένα πιο βιώσιμο πλαίσιο για τη διαχείριση του τουρισμού..

Ωστόσο, η έννοια της φέρουσας ικανότητας είναι σημαντική, επειδή μπορεί να ενσταλάξει μια προσεκτική προσέγγιση για την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής κι ένα σεβασμό

των τοπικών οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών ορίων, σύμφωνα με τα όσα επιτάσσουν οι βασικές αρχές της αειφόρου ανάπτυξης.

4.1.2. ΤΟ ΠΡΟΤΥΠΟ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥ BUTLER

Η εργασία του Butler παρέχει ένα χρήσιμο πρότυπο της εξέλιξης μιας περιοχής προορισμού του τουρισμού διαχρονικά. Ο κύκλος εξέλιξης τουριστικής περιοχής του Butler είναι χρήσιμος επειδή απευθύνει την ιδέα, έμφυτη στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης, ενός περιβαλλοντικού ορίου, ή της φέρουσας ικανότητας / χωρητικότητας, στους αριθμούς τουριστών, πέρα από τους οποίους η ανάπτυξη στην περιοχή προορισμού γίνεται μη αποδεκτή και μειώνεται. Με άλλα λόγια, «... εκτός αν ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα, οι τόποι προορισμού των τουριστών και οι πόροι θα γίνουν αναπόφευκτα υπερχρησιμοποιημένοι, μη ελκυστικοί και τελικά εμπειρία παρακμασμένης χρήσης» (Butler, 1991).

Κατά το πρότυπο αυτό η αλλαγή στους αριθμούς τουρισμών σε μια περιοχή προορισμού είναι εξαρτημένη από την πυκνότητα, έτσι ώστε ένα αυτοπεριορισμός ή μια αυτό-συσσωρευτική αρνητική ανατροφοδότηση μειώνει τον αριθμό ανάπτυξης, γραμμικά, όλο και περισσότερο, καθώς η πυκνότητα πληθυσμών (τουρίστες) αυξάνεται.

Τα πρότυπο του Butler αναγνωρίζει διάφορα στάδια εξελικτικής ανάπτυξης, δηλαδή τα στάδια εξερεύνησης, συμμετοχής, ανάπτυξης, σταθεροποίησης, στασιμότητας, παρακμής (πτώσης) και (ίσως) αναζωογόνησης. Υποστηρίζεται ότι μια παρακμή στους αριθμούς τουριστών είναι αναπόφευκτη, με ένα αναπόφευκτο ξεπέρασμα των περιβαλλοντικών παραμέτρων χωρητικότητας, εκτός αν υιοθετηθούν επανορθωτικά μέτρα, όπως περιβαλλοντικές βελτιώσεις και νέες εμπορικές στρατηγικές. Κατά συνέπεια, μετά από τη φάση στασιμότητας, οι αριθμοί τουριστών μπορεί να ακολουθήσουν διαφορετικούς δρόμους, ανάλογα με την επιτυχία των νέων επεμβάσεων. (Σχήμα 1).

Το πρότυπο προσδιορίζει επτά στάδια ανάπτυξης τουρισμού κατά τη διάρκεια του χρόνου:

α. Εξερεύνηση: Ένας μικρός αριθμός τουριστών ερευνά ανεξάρτητα μια νέα θέση, είτε για την προσωπική περιπέτεια είτε για να δοκιμάσει τους νέους πολιτισμούς. Οι οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις είναι ουσιαστικά μηδενικές.

β. Συμμετοχή: Όταν η αποδοχή από τους ντόπιους αυξάνεται, ο προορισμός γίνεται δημοφιλέστερος. Οι εγκαταστάσεις στέγασης βελτιώνονται. Οι ντόπιοι άνθρωποι αναμιγνύονται περισσότερο στην προώθηση της περιοχής.

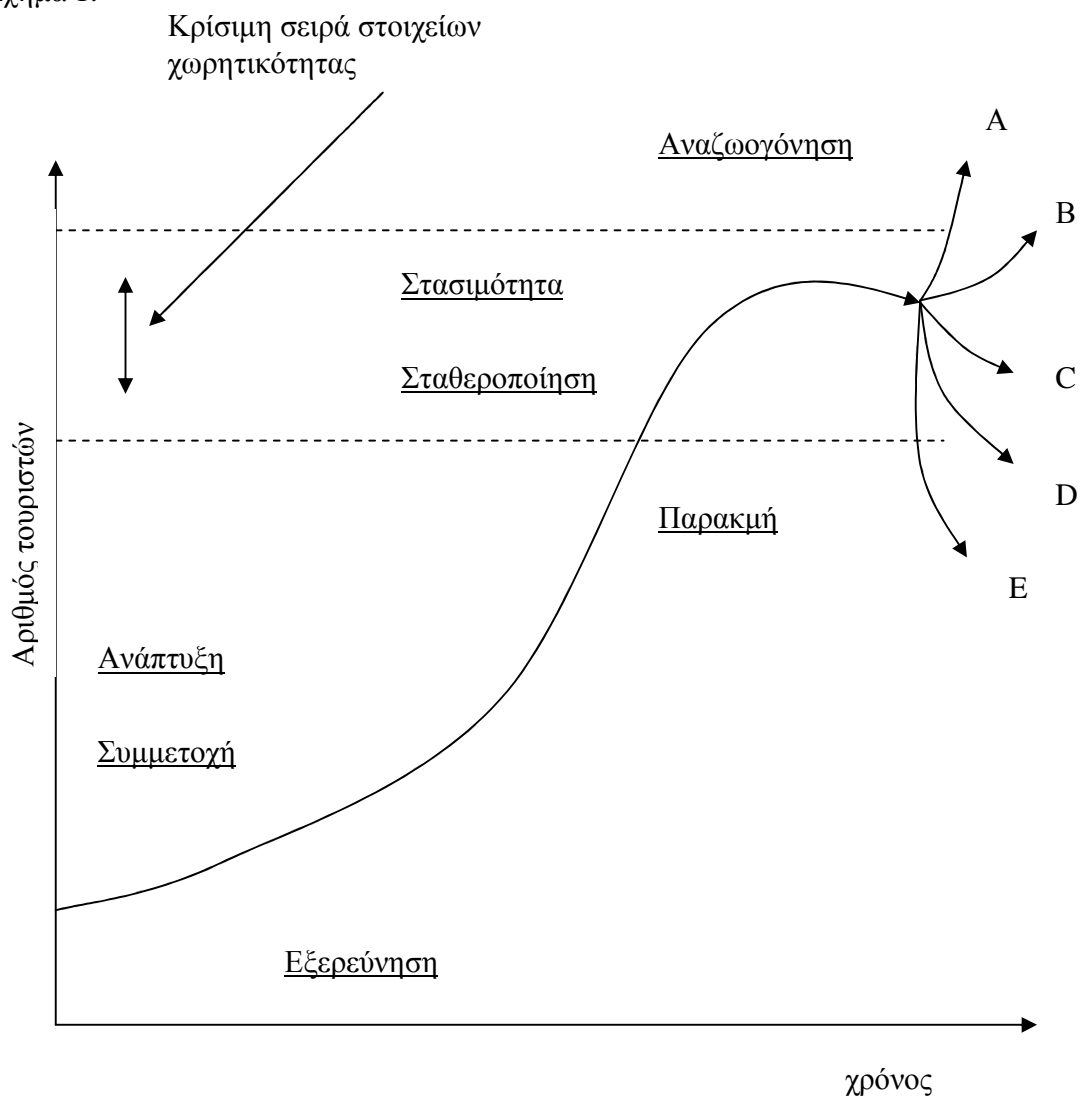
γ. Ανάπτυξη: Η περιοχή καθιερώνεται ως τόπος προορισμού τουριστών, με μια καθορισμένη αγορά. Ο έλεγχος περνά από την τοπική διαχείριση στη διεθνή διαχείριση επιχείρησης. Οι οργανωμένες διακοπές αρχίζουν.

δ. Σταθεροποίηση: Ο τουρισμός έχει γίνει πλέον σημαντικός, έχοντας επιπτώσεις στην «παραδοσιακή» οικονομία και τον τρόπο ζωής. Η δυσαρέσκεια εμφανίζεται. Ο αριθμός των τουριστών συνεχίζει να αυξάνεται, αλλά το ποσοστό αύξησης επιβραδύνει.

ε. Στασιμότητα: Η αυξανόμενη τοπική αντίθεση για τον τουρισμό και η αυξανόμενη συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων, αποτρέπει την περαιτέρω αύξηση.

στ. Αναζωογόνηση: Επιχειρείται μια δευτεροβάθμια εκτόξευση της αύξησης, που επέρχεται από μια νέα ώθηση. Οι απώλειες της αρχικής έλξης αντισταθμίζονται από τις νέες (προκαλούμενες από τον άνθρωπο) εγκαταστάσεις. Οι «νέοι» τουρίστες μπορούν να προέρχονται από διαφορετικές κοινωνικοοικονομικές ομάδες ή διαφορετικές ομάδες ηλικιών σε σχέση με την αρχική εισαγωγή. (Butler, 1980).

Σχήμα 1.

4.2. ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Για την επιτυχία των στόχων του τουρισμού πρέπει να υπάρχει ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός που να έχει ως άξονες την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής σε συνδυασμό με την προστασία του περιβάλλοντος και τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας. Ο σχεδιασμός τουριστικών δραστηριοτήτων γίνεται με την βοήθεια εργαλείων, κυριότερα των οποίων είναι η ανάλυση SWOT και τα συστήματα διαχείρισης επισκεπτών, που στόχο έχουν την ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων από τον τουρισμό. Τέτοια συστήματα είναι τα LAC (Limits of Acceptable Change), VIM (Visitor Impact Management), VERP (Visitor Experience and Resource Protection) κ.α. Τα συστήματα αυτά βασίζονται:

1. Στο ξεκαθάρισμα των **στόχων διαχείρισης** του εθνικού πάρκου (π.χ. «να παρέχονται στον επισκέπτη ευκαιρίες αναψυχής»),
2. Στη θέσπιση **ποσοτικοποιημένων κριτηρίων** για την κατάσταση των πόρων και την ποιότητα εμπειρίας του επισκέπτη (δείκτες ποιότητας (indicators) για κάθε στόχο, π.χ. για τον ανωτέρω στόχο: *αριθμός άλλων επισκεπτών που συναντά ένας επισκέπτης σε ένα μονοπάτι*)
3. Στη **θέσπιση ορίων** (standards of quality) για τους φυσικούς πόρους και την εμπειρία του επισκέπτη (π.χ. για τον ανωτέρω δείκτη: *10 επισκέπτες στο μονοπάτι*)
4. Στο **σύστημα παρακολούθησης** (monitoring) των **δεικτών**
5. Στη **λήψη μέτρων διαχείρισης** (Πρακτικά συνεδρίου WWF, Αθήνα 31.5/1.6.2002)

4.2.1. ANALYSH SWOT

Το ακρωνύμιο **SWOT** προέρχεται από τις αγγλικές λέξεις *Strengths* (Δυνάμεις), *Weaknesses* (Αδυναμίες), *Opportunities* (Ευκαιρίες), *Threats* (Απειλές). Η ανάλυση SWOT αποτελεί τρόπο ανάλυσης και οργάνωσης αναπτυξιακών δράσεων και παρεμβάσεων. Χρησιμοποιήθηκε αρχικά για το σχεδιασμό της επιχειρησιακής στρατηγικής ιδιωτικών επιχειρήσεων, αλλά τα τελευταία χρόνια έχει επεκταθεί η χρήση της και στις περιπτώσεις χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού. Βασικός στόχος είναι η ολοκληρωμένη διερεύνηση των **εσωτερικών** πλεονεκτημάτων ή αδυναμιών μιας περιοχής σε συνδυασμό με την ολοκληρωμένη διερεύνηση των **εξωτερικών** ευκαιριών και των απειλών που οφείλονται στις συνθήκες αγοράς και του ανταγωνισμού, στο είδος και την κατεύθυνση των κρατικών πολιτικών (Baser, 2001). Οι βασικές διαστάσεις της ανάλυσης SWOT παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα

Πίνακας: Βασικές διαστάσεις της ανάλυσης SWOT. (κατά Richards 2001)

Εξωτερικό περιβάλλον	Απειλές	Δράσεις Αντιμετώπισης	Προσπάθειες αποφυγής
	Ευκαιρίες	Δράσεις αξιοποίησης	Δράσεις διερεύνησης
		Πλεονεκτήματα	Αδυναμίες
		Εσωτερικό περιβάλλον	

Πηγή: (Richards, 2001).

Το πρώτο συστατικό μιας ανάλυσης **SWOT** για την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή, είναι η αναγνώριση των χαρακτηριστικών της που την καθιστούν πόλο έλξης αλλά και των δυνατοτήτων που διαθέτει **πλεονεκτήματα** (**δυνάμεις**). Το δεύτερο συστατικό στοιχείο είναι η αναγνώριση των γνωρισμάτων της περιοχής στα οποία παρουσιάζει **αδυναμίες**. Το τρίτο συστατικό στοιχείο είναι η εύρεση των εξωτερικών παραγόντων που θα ευνοούσαν την ανάπτυξη του τουρισμού και που χαρακτηρίζονται ως **ευκαιρίες**. Το τελευταίο συστατικό στοιχείο, **απειλές**, αποτελούν οι εξωτερικοί παράγοντες, εκείνοι που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη του τουρισμού στη συγκεκριμένη περιοχή. Η ανάλυση SWOT δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να εκληφθεί ως μέθοδος χωρίς προβλήματα και αδυναμίες. Πολλές φορές η τεχνική περιορίζεται στην κατάρτιση καταλόγων, μετατρέπεται δηλαδή σε καθαρά περιγραφική, γεγονός που καταλήγει σε αδυναμία δημιουργικής χρήσης της στα μετέπειτα στάδια της λήψης των αποφάσεων ή της ανάληψης συγκεκριμένων δράσεων και μέτρων (Βαγιάννη, Ιωσηφίδης, Πετανίδου, 2003). Οι προσπάθειες αντιμετώπισης των παραπάνω προβλημάτων οδήγησαν στην ανάπτυξη της Δυναμικής Ανάλυσης SWOT (DSA). Η μέθοδος αυτή διαφέρει από την απλή ανάλυση SWOT στο ότι προϋποθέτει τη συνεχή ανατροφοδότηση του περιεχομένου των διαφόρων σταδίων, τα οποία ολοκληρώνονται μόνο με την ολοκλήρωση της συνολικής αναλυτικής διαδικασίας. Είναι μια δυναμική διαδικασία κατά την οποία το κάθε στάδιο δε διαδέχεται απλά το επόμενο, αλλά ανασχηματίζεται συνεχώς από τα νέα δεδομένα που προκύπτουν. Έτσι η ανάλυση SWOT αποκτά κυκλικό και αναδραστικό χαρακτήρα (Dealtry, 2001).

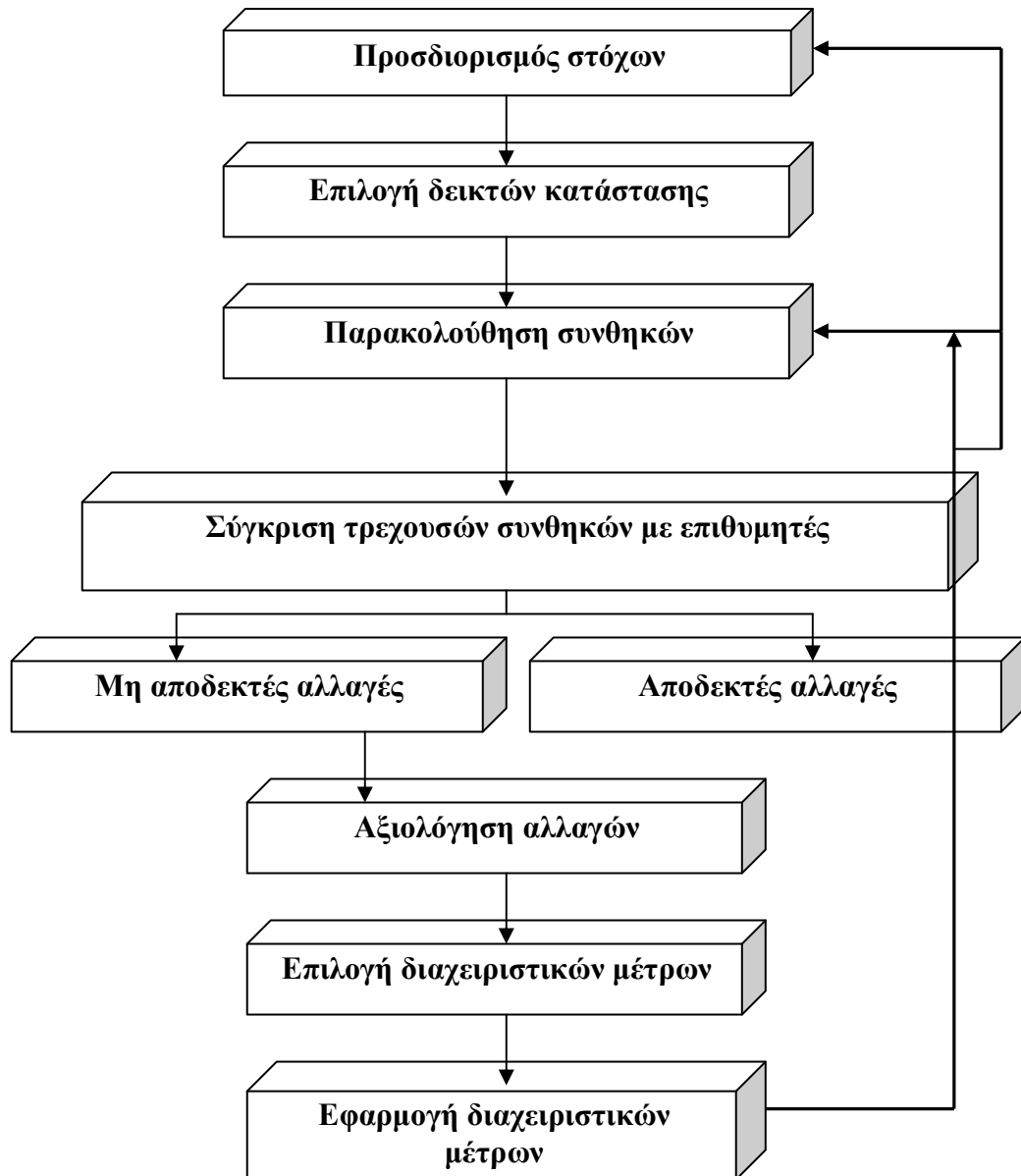
4.2.2. ΟΡΙΑ ΑΠΟΔΕΚΤΩΝ ΑΛΛΑΓΩΝ (LIMITS OF ACCEPTABLE CHANGE - LAC)

Η μεθοδολογία LAC εστιάζεται στη διαχείριση των αναγνωρισμένων επιθυμητών περιβαλλοντικών και κοινωνικών συνθηκών. Οι επιθυμητές συνθήκες είναι οι βέλτιστες και στόχος είναι η διατήρησή τους. Από τη σύγκριση των συνθηκών που ισχύουν, λόγω της τουριστικής ανάπτυξης στην εν λόγω περιοχή, και των επιθυμητών αποτελεσμάτων, προκύπτει το είδος και το επίπεδο των διαχειριστικών ενεργειών που πρέπει να εφαρμοστούν. Με τη μεθοδολογία αυτή αντιμετωπίζονται οι επιπτώσεις από τη χρήση των φυσικών πόρων (Marion, 1998). Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται ευρέως στις ΗΠΑ (Arches National Park, Gulkana River), στην Αυστραλία, στην Ευρώπη (Manzanares Natural Park Ισπανίας, Parco del Serio Ιταλίας), στην Ανταρκτική (Πρακτικά συνεδρίου WWF, Αθήνα 31.5/1.6.2002).

Τα διαφορετικά οικοσυστήματα στα οποία έχει εφαρμοστεί καταδεικνύουν την ευκολία εφαρμογής της. Η διαδικασία LAC υποδιαιρείται στα ακόλουθα στάδια, όπως φαίνεται στο σχήμα 2:

- ✓ Προσδιορισμός ιδιαίτερων χαρακτηριστικών περιοχής
- ✓ Καθορισμός υποπεριοχών
- ✓ Προσδιορισμός δεικτών κατάστασης
- ✓ Αξιολόγηση και επιλογή δεικτών κατάστασης για κάθε υποπεριοχή
- ✓ Σύγκριση τρεχουσών συνθηκών με επιθυμητές
- ✓ Εφαρμογή διαχειριστικών μέτρων

Σχήμα 2.

Διαδικασία εφαρμογής μεθοδολογίας LAC (Marion 1998)

4.3. Η ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΣΤΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Τα όρια στην τουριστική ανάπτυξη τα καθορίζει η φέρουσα ικανότητα. Η φέρουσα ικανότητα δε μετριέται μόνο με απόλυτους αριθμούς επισκεπτών. Μετριέται με συνδυασμό δεικτών που λειτουργούν ως ενδείξεις για «σήματα κινδύνου».

Όπως και σε άλλους τομείς, έτσι και στον τουρισμό, οι δείκτες θεωρούνται σημαντικά εργαλεία στήριξης των διαφόρων αναλύσεων. Απλοποιούν τις συγκρίσεις μεταξύ

εναλλακτικών περιπτώσεων, βοηθούν στην ταξινόμηση ή αξιολόγησή τους και στη λήψη των ενδεικνυόμενων αποφάσεων. Όμως, επειδή συνήθως αποτελούν «μείγματα» ποικίλων μετρήσεων και στοιχείων διαφόρων βαθμών αξιοπιστίας, θα πρέπει να χρησιμοποιούνται με περίσκεψη και προσοχή και μετά από έλεγχο του τι πράγματι εκφράζουν. (Κομίλης και Βαγιονής, 1999).

Ο **Dr. T. Manning** (Πρακτικά συνεδρίου WWF, Αθήνα 31.5/1.6.2002) τους χώρισε σε:

1. Δείκτες προειδοποιητικούς (π.χ. δυσαρεστημένοι επισκέπτες)
2. Δείκτες επιπτώσεων στο οικοσύστημα (π.χ. μείωση ειδών, διάβρωση)
3. Δείκτες υφιστάμενης χρήσης (π.χ. αριθμός επισκεπτών)
4. Δείκτες επιπτώσεων από τη βιομηχανία-οικονομική δραστηριότητα (π.χ. ποσοστά απερίμωσης)
5. Δείκτες για τις προσπάθειες αποκατάστασης / διαχείρισης (π.χ. καθαρισμοί)
6. Δείκτες αποτελεσματικότητας διαχειριστικών μέτρων (π.χ. βελτιωμένα επίπεδα ρύπανσης, ποσοστό γης υπό προστασία κλπ.)

Τα **κριτήρια** που θεσπίζει ο WTO για την εφαρμοσιμότητα των δεικτών είναι τα εξής:

1. Σχετικοί και χρήσιμοι για αποφάσεις
2. Ρεαλιστικοί και μετρήσιμοι
3. Αξιόπιστοι
4. Απλοί και κατανοητοί
5. Συγκρίσιμοι, να μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δείξουν τις αλλαγές. (Πρακτικά συνεδρίου WWF, Αθήνα 31.5/1.6.2002)

Οι βασικοί δείκτες του WTO παρατίθενται στον εξής πίνακα:

Δείκτης	Τρόπος μέτρησης
Προστασία της περιοχής	Σε ποια κατηγορία προστασίας εμπίπτει σύμφωνα με τις κατηγορίες IUCN
Πίεση	Αριθμός επισκεπτών ανά μήνα/έτος
Πυκνότητα χρήσης	Μέτρηση περιόδων αιχμής (άτομο ανά εκτάριο)
Επιπτώσεις στην κοινωνία	Αναλογία επισκεπτών προς ντόπιους
Ανάπτυξη	Υπαρξη περιβαλλοντικών ελέγχων στα αναπτυξιακά έργα και στην όλη ανάπτυξη του τόπου
Διαχείριση λυμάτων (ανάλογοι δείκτες μπορούν να συμπεριληφθούν και για το νερό και άλλα θέματα υποδομών)	Ποσοστό λυμάτων που υφίστανται επεξεργασία
Σχεδιασμός	Υπαρξη σχεδίου για την ανάπτυξη (και τουρισμό) σε επίπεδο περιφέρειας.
Σημαντικά οικοσυστήματα	Αριθμός ειδών / απειλούμενων ειδών
Ικανοποίηση επισκέπτη	Επίπεδο ικανοποίησης επισκεπτών (βάσει ερωτηματολογίου)
Ικανοποίηση τοπικής κοινωνίας	Επίπεδο ικανοποίησης ντόπιων (βάσει ερωτηματολογίου)

(Πρακτικά συνεδρίου WWF, Αθήνα 31.5/1.6.2002)

Οποσδήποτε, κατά την επιλογή και χρήση δεικτών πιθανόν να προκύψουν ορισμένα προβλήματα. Τα προβλήματα προέρχονται από την έλλειψη κατάλληλων στοιχείων για τον υπολογισμό τους, τη γενίκευση δεικτών για να συμπεριλάβουν διάφορες περιπτώσεις ή για να αντιπαρέλθουν την έλλειψη στοιχείων, την υποκειμενικότητα που, λίγο έως πολύ, μπορεί να τους διακρίνει τόσο κατά τη διαδικασία επιλογής τους και ακόμη περισσότερο κατά την αξιολόγησή τους –λιγότερο για τους λεγόμενους ποσοτικούς δείκτες και περισσότερο για τους λεγόμενους ποιοτικούς- (Meadows, 1998). Σύμφωνα με την Μπριασούλη τα κύρια γνωρίσματα των προσπαθειών που έχουν γίνει μέχρι τώρα για να αποδοθεί με επιχειρησιακό τρόπο η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης είναι: α) η χρήση ήδη υφιστάμενων μέτρων περιβαλλοντικής ποιότητας και κοινωνικό-οικονομικών συνθηκών, β) η έμφαση σε μία μόνο διάσταση της αειφορίας ή/και σε ένα

μόνο κλάδο της οικονομίας, γ)η ασάφεια όσον αφορά το χωροχρονικό πλαίσιο αναφοράς των δεικτών, δ)η παράλειψη του στοιχείου της αβεβαιότητας στη μέτρηση και εκτίμησή τους, ε)η έλλειψη συνθετικών και ολοκληρωμένων θεωρητικών πλαισίων ανάπτυξής τους, στ)η αστοχία τους να μετρήσουν ή να αντιπροσωπεύσουν την ουσία της αειφόρου ανάπτυξης που αναφέρεται στο βαθμό ισορροπίας μεταξύ του διαθέσιμου φυσικού και κοινωνικο-οικονομικού κεφαλαίου (προσφορά) και της χρήσης του για την ικανοποίηση όλης της κλίμακας των ανθρώπινων αναγκών (ζήτηση). [http://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/2015/1/mpriasouli_55_75_1997.pdf]

4.3.1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΕΙΚΤΩΝ

Ο δείκτης τουριστικής λειτουργίας κατά DEFFERT

Ο δείκτης αυτός χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον P. Deffert το 1967 και χαρακτηρίζεται ως ο πλέον αποδεκτός. (Βαρβαρέσος, 2000). Σύμφωνα με τον P. Deffert, ο «δείκτης τουριστικής λειτουργίας» μίας ζώνης μετρά τη τουριστική εντατικότητα, όπως αυτή εκδηλώνεται από την ταυτόχρονη συνύπαρξη δύο διαφορετικού τύπου πληθυσμών (τουρίστες και πληθυσμός υποδοχής) εντός της ίδιας χωρικής ενότητας.

Λαμβάνοντας υπόψη την ετερογενή φύση του τουριστικού φαινομένου και των οργανωτικών και λειτουργικών δομών των τουριστικών προορισμών, είναι φανερό ότι είναι αρκετά δύσκολο να οριοθετήσουμε με ακρίβεια τον τομέα του τουρισμού ως ένα ενιαίο σύνολο αρμοδιοτήτων, οι οποίες διακρίνονται εύκολα από τις υπόλοιπες πολιτικές των τουριστικών προορισμών. Οι φορείς λήψης απόφασης, οι αρμόδιοι για τον σχεδιασμό και γενικά οι συμμετέχοντες, δεδομένης της ευρύτητας του διαγραφόμενου πεδίου παρέμβασης, προτάσσουν ένα ετερογενές σύνολο δράσεων, οι οποίες αποσκοπούν να συμβάλουν στην τουριστική του ανάπτυξη, σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά του τόπου υποδοχής και με τις οπτικές που η κάθε ομάδα προβάλλει.

Ωστόσο, το μέγεθος και οι τύποι των παρεμβάσεων, σχετικά με τον τουρισμό, μέσα από ένα ολοκληρωμένο προγραμματισμό – σχεδιασμό, διαφέρουν από τον ένα τουριστικό προορισμό στον άλλο. Οι διαφοροποιήσεις αυτές είναι αποτέλεσμα του βαθμού του τουριστικού προσανατολισμού της κάθε περιοχής, από τα γενικά και ειδικά χαρακτηριστικά του προορισμού κλπ. Ως εκ τούτου γίνεται σαφές ότι είναι απαραίτητη μία ταξινόμηση αυτών των περιοχών σύμφωνα με τον τουριστικό τους προσανατολισμό.

Σαν μέτρο της τουριστικής έντασης, ο δείκτης $T(f)$ μπορεί να είναι μια μεταβλητή χρήσιμη και δυνάμενη να αντιληφθεί λεπτές διακρίσεις. Πχ. στην περίπτωση της Νέας Ζηλανδίας, (Pearce, Douglas, 1987), υπήρξε λίγος συσχετισμός στις ταξινομήσεις των 22 περιοχών σε σχέση με τη πλήρη χωρητικότητα των καταλυμάτων τους και της τιμής του δείκτη $T(f)$ ($r_s = 0.27$). Η περιοχή που ταξινομήθηκε τελευταία σε σχέση με τη χωρητικότητα, η περιοχή Fiordland, κατέγραψε την υψηλότερη αξία του δείκτη ($T(f)=103$). Αντιθέτως, οι σημαντικότερες μητροπολιτικές περιοχές που είχαν έναν μεγάλο αριθμό κλινών έτειναν να έχουν τις χαμηλές τιμές του δείκτη $T(f)$. Οι διαφορές στη πληθυσμιακή βάση των περιοχών αποτελούν ένα μεγάλο μέρος της διαφοράς, αλλά ο δείκτης $T(f)$ δείχνει πράγματι ότι αν και ο τουρισμός είναι μόνο μια οικονομική δραστηριότητα μεταξύ πολλών άλλων που στηρίζουν ένα μεγάλο πληθυσμό όπως το Ώκλαντ και το Ουέλλινγκτον, εντούτοις είναι ένα στήριγμα της οικονομίας στη Fiordland. Η παραπάνω εφαρμογή έγινε σε εθνικό επίπεδο σε κωμοπόλεις και πόλεις της Ν. Ζηλανδίας.

Άλλες εφαρμογές του δείκτη τουριστικής λειτουργίας, όπως αναφέρει ο Pearce έγιναν από τους Thompson., για περιοχές του Κολοράντο, Keogh για το New Brunswick και Langenbuch για το Σάο Πάολο. Σαν σχετικό μέτρο της έντασης τουριστών ή της «τουριστικής υπεροχής» (Ryan, 1965) ο δείκτης $T(f)$ παρέχει ένα χρήσιμο συμπλήρωμα στους παραδοσιακούς απόλυτους αριθμούς χωρητικότητας και πρέπει να χρησιμοποιηθεί ευρύτερα. Δεδομένου ότι οι στατιστικές πληθυσμών είναι κανονικά εύκολα διαθέσιμες, ο πρόσθετος υπολογισμός πρέπει να δημιουργήσει λίγα προβλήματα. Συγχρόνως, οι περιορισμοί της ικανότητας των στατιστικών πρέπει να ληφθούν υπόψη, ιδιαίτερα εάν υπάρχει μεγάλη απόκλιση στο μίγμα των τύπων καταλυμάτων και τα ποσοστά ιδιοκτησίας τους.

Ο Δείκτης Τουριστικής Λειτουργίας δίνεται από την εφαρμογή της σχέσης:

$$Tf(t) = \frac{L \times 100}{P}$$

όπου

Tf(t) : ο δείκτης τουριστικής λειτουργίας

L : ο αριθμός των διαθέσιμων κλινών

P : ο τοπικός πληθυσμός

Ο R. Baretje (Βαρβαρέσος, 2000), θέλησε να εκφράσει τον παραπάνω τύπο σε σχέση με την έκταση της χωρικής ενότητας υποδοχής των τουριστών. Σ' αυτή την περίπτωση ο τύπος παρουσιάζεται με την ακόλουθη μορφή:

$$Tf(t) = \frac{L \times 100}{P} \times \frac{1}{S}$$

Όπου **S** : η έκταση σε Km²

Οι θεωρητικοί περιορισμοί αυτού του δείκτη είναι οι παρακάτω:

- Όταν το Tf(t)=0, η ζώνη υποδοχής δεν διαθέτει τουριστικά καταλύματα που εξυπηρετούν τις τουριστικές ανάγκες.
- Όταν το Tf(t)=∞ δεν υπάρχει πληθυσμός υποδοχής. Αυτός ο περιορισμός παρομοιάστηκε με την περίπτωση των πρώτων τουριστών στη Σελήνη.
- Όταν το Tf(t)=100, ο αριθμός των τουριστών ισοδυναμεί με εκείνον των κατοίκων του τόπου υποδοχής. Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεχόμαστε ως επιπρόσθετο περιορισμό ότι όλες οι υπάρχουσες κλίνες στα τουριστικά καταλύματα της χωρικής ενότητας είναι κατειλημμένες από τους τουρίστες.

Ο M. Boyer (Βαρβαρέσος 2000), σύμφωνα με τις τιμές που παρέχει αυτός ο δείκτης, πρότεινε μία ταξινόμηση των γαλλικών τουριστικών τόπων σε έξι μεγάλες κατηγορίες:

- > **500** : υπερτουριστικός σταθμός
- 100-500** : μεγάλος τουριστικός σταθμός
- 40-100** : κοινότητα κατεξοχίην τουριστική
- 10-40** : κοινότητα με σημαντική τουριστική δραστηριότητα
- 4-10** : μικρή τουριστική δραστηριότητα
- < **4** : σχεδόν ανύπαρκτη τουριστική δραστηριότητα

Άλλοι δείκτες που μπορούν να βοηθήσουν στη ταξινόμηση των τουριστικών προορισμών, λαμβάνοντας υπόψη τους τη χωρ **Τουριστική φέρουσα ικανότητα** δραστηριοτήτων, (Βαρβαρέσος, 2000), είναι επίσης :

Η τουριστική χωρητικότητα

Αυτή εκφράζεται από τον παρακάτω τύπο:

$$CT = \frac{L + PR + LC}{P \times S} \times 100$$

Όπου:

CT : Η τουριστική χωρητικότητα

L : Ο αριθμός των κλινών στα τουριστικά καταλύματα

PR : Ο αριθμός των θέσεων στα εστιατόρια

LC : Ο αριθμός των αδειών λειτουργίας στα εμπορικά καταστήματα

P : Ο πληθυσμός υποδοχής σε χιλιάδες

S : Η επιφάνεια σε Km²

Η τουριστική πυκνότητα

Αυτή δίνεται από τον ακόλουθο τύπο:

$$DT = \frac{\sum u_i W_i}{D} \times \frac{P_e}{P_t}$$

Όπου:

DT : Η τουριστική πυκνότητα

u_i : Ο αριθμός των κλινών στα ξενοδοχεία της κατηγορίας i

W_i : Η ποσοστιαία συμμετοχή του αριθμού των κλινών της κατηγορίας i στο γενικό σύνολο

D : Ο πληθυσμός υποδοχής της περιοχής

P_e : Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων των διεθνών τουριστών

P_t : Ο συνολικός αριθμός των διανυκτερεύσεων στη περιοχή.

Η ξενοδοχειακή πυκνότητα

Αυτή αντιπροσωπεύει το ξενοδοχειακό δυναμικό μιας τουριστικής ζώνης. Εκφράζεται σε διαθέσιμες κλίνες ανά km² και μπορεί να υπολογιστεί συνολικά ή ανά κατηγορίες ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Η ξενοδοχειακή εντατικότητα

Αντιπροσωπεύει επίσης το ξενοδοχειακό δυναμικό μίας τουριστικής ζώνης και εκφράζεται σε διαθέσιμες κλίνες ανά χίλιους κατοίκους. Όπως και προηγουμένως μπορεί να υπολογιστεί συνολικά ή ανά κατηγορία ξενοδοχειακών καταλυμάτων.

Σύμφωνα με τους Κομίλη – Βαγιονή (Κομίλης – Βαγιονής, 1999), οι δείκτες που βοηθούν στην οργάνωση της τουριστικής ανάπτυξης ενός προορισμού κατηγοριοποιούνται ως εξής:

A. Διάφοροι επιμέρους ή ad hoc δείκτες.

Οι δείκτες αυτοί διακρίνονται:

➔ Σ' αυτούς που εκφράζουν τη «λειτουργία» του τουρισμού σε δεδομένο χώρο μέσω της συσχέτισης ορισμένων παραμέτρων, όπως καταλύματα ή κλίνες, διανυκτερεύσεις τουριστών, πληθυσμός ή κάτοικοι περιοχής και έκταση εξεταζόμενης περιοχής. Οι δείκτες αυτοί είναι:

Δείκτης τουριστικής λειτουργίας

$$T_{f(1)} = (B/P) \times 100$$

όπου **B**= σύνολο κλινών και **P**= πληθυσμός περιοχής. Για παράδειγμα, ο δείκτης $T_{f(1)}$ ήταν για το 1991 στο νομό Δωδεκανήσου $(99761/162439) \times 100 = 61,4\%$, ενώ στο νομό Λέσβου ήταν $(12677/95000) \times 100 = 13,3\%$.

Δείκτης τουριστικής πυκνότητας

$$T_{f(2)} = B \times 100 / (P \times S)$$

όπου **B** = σύνολο κλινών , **P**= πληθυσμός περιοχής και **S** = επιφάνεια (έκταση σε χλμ²) της περιοχής.

Δείκτης τουριστικής έντασης

$$T_{f(3)} = (A/P) \times 100$$

όπου **A**= αφίξεις τουριστών και **P**= πληθυσμός περιοχής

Δείκτης τουριστικής διείσδυσης

$$T_{f(4)} = (N_f \times 100) / (P \times 360)$$

όπου N_f = διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και P = πληθυσμός περιοχής.

Δείκτης τουριστικής πυκνότητας

$$T_{f(5)} = (N_t \times 100) / (S \times 360)$$

όπου N_t = σύνολο διανυκτερεύσεων και S = επιφάνεια (έκταση σε $\chi\lambda\mu^2$) της περιοχής.

Δείκτης τουριστικής πυκνότητας

$$T_{f(6)} = (N_t \times 1000) / (P \times 360)$$

όπου N_t = σύνολο διανυκτερεύσεων και P = πληθυσμός περιοχής. Ο δείκτης αυτός μετρά τον όγκο τουριστών/επισκεπτών ανά 1000 ετήσιες διανυκτερεύσεις ντόπιων κατοίκων.

➔ Σ' αυτούς που εκφράζουν την τουριστική τάση ή το τουριστικό δυναμικό μιας χώρας, ήτοι τη δυνατότητα των κατοίκων μιας χώρας να διαμορφώνουν μια τουριστική αγορά (ταξίδια που κάνουν οι κάτοικοι στο εξωτερικό ή εσωτερικό). Αυτοί διαγράφονται ως εξής:

Δείκτης τουριστικής τάσης (καθαρής – net)

$T_{p(1)}$ = ποσοστιαία αναλογία (%) κατοίκων μιας χώρας που κάνει τουλάχιστον ένα ταξίδι ετησίως (μιας ή περισσότερων διανυκτερεύσεων) στο σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας.

Δείκτης τουριστικής τάσης (μεικτής – gross)

$T_{p(2)}$ = ποσοστιαία αναλογία (%) του συνόλου των ταξιδιών που κάνουν οι κάτοικοι μιας χώρας στο σύνολο του πληθυσμού.

Δείκτης τουριστικής συχνότητας

$$T_{p(3)} = T_{p(2)} / T_{p(1)}$$

όπου $T_{p(2)}$ = δείκτης τουριστικής τάσης (μεικτής – gross) και $T_{p(1)}$ = δείκτης

τουριστικής τάσης (καθαρής – net).

Δείκτης τουριστικού δυναμικού ή δυνατότητας μιας χώρας να παράγει τουρισμό

$$T_{p(4)} = (T_x / T_w) / (P_x / P_w)$$

όπου T_x και T_w τα μεγέθη ταξιδιών των κατοίκων της χώρας και παγκοσμίως και P_x και P_w οι πληθυσμοί της χώρας και παγκοσμίως αντίστοιχα. (Κομίλης - Βαγιονής, 1999).

B. Δείκτες οικονομικών επιπτώσεων τουρισμού

Στο σημείο αυτό θα αναφερθούμε σε δύο διαφορετικούς πολλαπλασιαστές, που μπορεί να χρησιμοποιηθούν ως δείκτες για την αξιολόγηση των περιφερειακών επιπτώσεων του τουρισμού αν και παρουσιάζονται σύνθετοι λόγω των στοιχείων που απαιτεί ο προσδιορισμός τους. Συνήθως τα στοιχεία αυτά αποκτώνται μέσω ειδικών δημοσκοπήσεων και δειγματοληπτικών ερευνών.

❶ Δείκτης δημιουργίας περιφερειακού εισοδήματος

Ο κλάδος του τουρισμού σε μια περιοχή δημιουργεί εισόδημα στους κατοίκους της, το οποίο βασικά αποτελείται από τους **μισθούς** που πληρώνονται στους κατοίκους, τα **κέρδη** που διανέμονται σε κατοίκους της περιοχής, τα **ενοίκια** που πληρώνονται σε κατοίκους της περιοχής και τις **πληρωμές** των τουριστικών επιχειρήσεων σε άλλες επιχειρήσεις της περιοχής για παροχή υπηρεσιών και ενδιάμεσων (καταναλωτικών / κεφαλαιουχικών) αγαθών. Εάν αυτό το εισόδημα διαιρεθεί με το συνολικό τζίρο (εισπράξεις) του κλάδου του τουρισμού στην περιοχή, παράγεται ο δείκτης δημιουργίας περιφερειακού εισοδήματος.

$$Y_t = [W (1-h-t_w) + P (1-t_p) + F (1-t_w) + \sum_i S_{ii} Y_i] / D_t, \text{ όπου}$$

Y_t = δείκτης δημιουργίας περιφερειακού εισοδήματος από τον τουριστικό κλάδο

W = μεικτοί μισθοί που πληρώνονται σε κατοίκους της περιοχής

h = ποσοστό κρατήσεων επί των μισθών (ασφάλιση, σύνταξη κλπ)

t_w = ποσοστό φόρου επί των μισθών

P = κέρδη που διανέμονται στους κατοίκους της περιοχής

t_p = ποσοστό φόρου επί των κερδών

F = ενοίκια προς κατοίκους της περιοχής

S_{ii} = πληρωμές (από τον τουριστικό κλάδο t) για παροχή ενδιάμεσων αγαθών προς επιχειρήσεις (i άλλων κλάδων) της περιοχής

Y_i = συντελεστής δημιουργίας περιφερειακού εισοδήματος (ανά i κλάδο) των άνω επιχειρήσεων

D_t = συνολικές εισπράξεις (τζίρος) του τουριστικού κλάδου.

② Δείκτης δημιουργίας περιφερειακής απασχόλησης

Ο κλάδος του τουρισμού δημιουργεί μία απασχόληση που συνίσταται αφενός από την ίδια απασχόληση στον τουριστικό κλάδο και αφετέρου από την απασχόληση που δημιουργείται σε άλλους κλάδους στους οποίους γίνονται πληρωμές από τον τουρισμό για τη λήψη ενδιάμεσων αγαθών και υπηρεσιών.

$$E_t = [V + \sum_i S_{ii} E_i] / D_t \text{ όπου}$$

E_t = δείκτης δημιουργίας περιφερειακής απασχόλησης από τον κλάδο τουρισμού

V = αριθμός απασχολούμενων στον κλάδο του τουρισμού

S_{ii} = πληρωμές (από τον τουριστικό κλάδο t) για παροχή ενδιάμεσων αγαθών προς τις επιχειρήσεις (i άλλων κλάδων) περιοχής

E_i = συντελεστής δημιουργίας απασχόλησης (ανά i κλάδο) των ως άνω επιχειρήσεων (πχ κλάδος τροφίμων, κατασκευών κλπ και του κράτους)

D_t = συνολικές εισπράξεις (τζίρος) του τουριστικού κλάδου (Κομίλης - Βαγιονής, 1999).

Γ. Δείκτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων τουριστικής ανάπτυξης

Οι δείκτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων μπορεί να διακριθούν σε τρεις κύριες κατηγορίες:

◆ **Επιδράσεων στο φυσικό οικοσύστημα της μονάδας που εξετάζεται ,**

για παράδειγμα η αξία σε χρηματικούς όρους μιας καταστροφής ή ζημίας στο φυσικό περιβάλλον, μπορεί να συμβολιστεί ως εξής:

$$V_{dm} = V'_{sn} - V''_{sn} \text{ όπου}$$

V_{dm} είναι η αξία της ζημίας , V'_{sn} η αξία του φυσικού πόρου πριν τη ζημία και V''_{sn} η αξία του φυσικού πόρου μετά τη ζημία.

Οι παράμετροι V_{sn} , δηλαδή η αξία του φυσικού πόρου πριν και μετά την επίδραση, υπολογίζονται από μία εξίσωση παλινδρόμησης , ως εξής :

$$V_{sn} = p_1 \Delta N_1 + p_2 \Delta N_2 + p_3 \Delta N_3 + \dots + p_n \Delta N_n \text{ όπου}$$

p_i είναι οι συντελεστές εκτιμώμενης σημασίας των επιμέρους περιβαλλοντικών παραγόντων και N_i οι παράγοντες που αλλάζουν την κατάσταση του περιβάλλοντος (εναέριοι, επίγειοι και θαλάσσιοι πόροι, πανίδα και χλωρίδα).

◊Επιδράσεων στην αισθητική / πολιτιστική λειτουργία της μονάδας, όπου ο υπολογισμός -σε χρηματικούς όρους- της ζημίας στην αισθητική / πολιτιστική λειτουργία ενός περιβαλλοντικού πόρου υπολογίζεται ως εξής:

$$V_{dec} = V_{sec} - V'_{sec} \text{ όπου}$$

V_{dec} = η αξία της αισθητικής ή πολιτιστικής ζημίας

V_{sec} = η αξία του πόρου πριν τη παρέμβαση

V'_{sec} = η αξία του πόρου μετά την παρέμβαση.

Ενώ εάν υπάρχει «ανάκαμψη» του πόρου από τη ζημία, ή επανόρθωση, τότε η κοινωνική αξία της ζημίας αισθητικών / πολιτιστικών πόρων μετά την «ανάκαμψη» δίνεται ως:

$$V_{dec} = V_{kec} + w_1 (V'_{sec} - V''_{sec}) + w_2 (V'_{sec} - V'''_{sec}) \text{ όπου}$$

V_{dec} = η αξία της αισθητικής ή πολιτιστικής ζημίας

V_{kec} = η τρέχουσα αξία του κόστους επανόρθωσης

V'_{sec} = η αξία του πόρου πριν την παρέμβαση

V''_{sec} = η αξία του πόρου μετά την παρέμβαση και πριν την επανόρθωση

V'''_{sec} = η αξία του πόρου μετά την παρέμβαση και την επανόρθωση

w_1 και w_2 συντελεστές προεξόφλησης.

◊Επιδράσεων στις οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες, όπου ο παρακάτω τύπος δίνει μία προσέγγιση υπολογισμού σε χρηματικούς όρους της κοινωνικής και οικονομικής ζημίας από την παρέμβαση σ' έναν περιβαλλοντικό πόρο.

$$V_{dse} = [\Sigma d r_i w_1 + \Sigma v k_i] + [\Sigma d r_j w_2 + \Sigma v k_j] \text{ όπου}$$

V_{dse} = η αξία της κοινωνικής και οικονομικής ζημίας

r_i = αλλαγή στη ροή του εισοδήματος από την παρέμβαση

r_j = αλλαγές στην ανθρώπινη υγεία από την παρέμβαση

$v k_i$ = κόστη οικονομικής ανάκαμψης

$v k_j$ = κόστη προστασίας / θεραπείας της υγείας και

w_1 και w_2 συντελεστές προεξόφλησης. (Κομίλης - Βαγιονής, 1999).

Σύμφωνα με τον Καραγιάννη Στ. (πρακτικά 2^ο Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 24-28/9/2009, υπό έκδοση) για τον υπολογισμό του μέγιστου αριθμού επισκεπτών, ως προσδιοριστικού παράγοντα ειδικότερα σε προστατευόμενες περιοχές, χρησιμοποιείται ως δείκτης η μέτρηση της **χωρητικότητας**.

Εδώ διακρίνονται τρία επίπεδα χωρητικότητας για τους επισκέπτες / περιηγητές: α. **Φυσική χωρητικότητα** (ΦΧ), β. **Πραγματική χωρητικότητα** (ΠΧ), γ. **Επιτρεπόμενη χωρητικότητα** (ΕΧ). Κάθε επίπεδο χωρητικότητας, από α προς γ, βαίνει μειούμενο μετά τις διορθώσεις που θα γίνουν πάλι από α προς β. Επομένως: **ΦΧ > ΠΧ > = ΕΧ**

Η φυσική χωρητικότητα είναι συγκεκριμένη και εκφράζει το μέγιστο αριθμό επισκεπτών που μπορεί να φιλοξενήσει μια συγκεκριμένη περιοχή (δάσος, μονοπάτι κλπ), κατά τη διάρκεια μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου και μπορεί να υπολογιστεί σύμφωνα με το παρακάτω τύπο:

$$\Phi X = A \times \Pi/a \times Hf,$$

όπου:

A : το εμβαδόν της διαθέσιμης για δημόσια χρήση περιοχής

Π/a : ένας επισκέπτης για κάθε τετραγωνικό μέτρο

Hf : περιστροφικός παράγοντας (αριθμός επισκεπτών ανά ημέρα)

Για τη μέτρηση του συντελεστή Φ.Χ. πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα κριτήρια:

- Ένα άτομο γενικά χρειάζεται 1 m² για να κινείται ελεύθερα (Π /a).
- Η φυσική περιοχή (A) που είναι διαθέσιμη για δημόσια χρήση καθορίζεται και από ειδικές συνθήκες όπως: α. τους βράχους, τις ρωγμές, τα φαράγγια κ.α. β. το εύθραυστο του χώρου. γ. την ασφάλεια των επισκεπτών. Αθροιστικά τα παραπάνω καθορίζουν το μέγεθος των ομάδων επίσκεψης και την απόσταση των ομάδων μεταξύ τους.
- Ο περιστροφικός παράγοντας (Hf) είναι ο αριθμός των επισκεπτών ημερησίως σε μια ορισμένη περιοχή και ορίζεται ως: $Hf = (\text{χρονική διάρκεια λειτουργίας}) / (\text{μέση διάρκεια μιας επίσκεψης})$.

Η πραγματική χωρητικότητα ορίζεται ως ο μέγιστος επιτρεπτός αριθμός επισκέψεων σε μια περιοχή, αφού εφαρμοστούν στην Φ.Χ. οι διορθωτικοί παράγοντες (δηλαδή συντελεστές μείωσης /ελάττωσης), που οφείλονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής. Οι διορθωτικοί αυτοί παράγοντες προσδιορίζονται όταν ληφθούν υπόψη βιοφυσικές, περιβαλλοντικές, οικολογικές, κοινωνικές και διαχειριστικές μεταβλητές. Η πραγματική χωρητικότητα μπορεί να εκφραστεί από τον ακόλουθο γενικό τύπο:

$$\Pi.X = \Phi X - \Delta f1 - \Delta f2 - - \Delta f_n,$$

Όπου

Δf είναι ένας διορθωτικός παράγοντας εκφρασμένος σε ποσοστό.

Δηλαδή: $\Delta f = (M1/Mt) \times 100$. όπου:

Δf = διορθωτικός παράγοντας. $M1$ = περιορισμένο μέγεθος της μεταβλητής. Mt = ολικό μέγεθος της μεταβλητής. Επομένως:

$$ΠΧ= ΦΧ(100-Δf1)/100 \times ΦΧ(100-Δf2)/100 \times ΦΧ(100-Δf3)/100$$

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι η ομάδα των διορθωτικών παραγόντων δεν είναι απαραίτητα η ίδια για κάθε περιοχή. Για παράδειγμα πλημμύρες που εμποδίζουν την πρόσβαση σε μια τοποθεσία ίσως να μην επηρεάζουν άλλες τοποθεσίες μέσα στην ίδια προστατευόμενη περιοχή. Με άλλα λόγια οι διορθωτικοί παράγοντες είναι στενά συνδεδεμένοι με τις ειδικές συνθήκες και τα χαρακτηριστικά κάθε περιοχής και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για τον καθορισμό της χωρητικότητας /ανθεκτικότητας της περιοχής αυτής.

4.4. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Όπως αναφέρθηκε ήδη, η φέρουσα ικανότητα ή χωρητικότητα αναφέρεται στον προσδιορισμό ορισμένων ορίων ως προς μεγέθη τουριστικών ροών σε μία περιοχή, ή ορισμένων «επιπέδων απόδοσης» (output levels) του τουρισμού, με την υπέρβαση των οποίων το συνολικό κόστος (οικονομικό, κοινωνικό, περιβαλλοντικό) της τουριστικής αύξησης δεν αντισταθμίζεται, ή είναι μεγαλύτερο από το όφελος. Τα «επίπεδα απόδοσης» προσδιορίζονται με μετρήσεις του αριθμού των τουριστών ή διανυκτερεύσεων σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο και συναρτώνται με τον προσδιορισμό μεγίστων επιπέδων παραγωγικής αποδοτικότητας (δηλ. ελαχιστοποίηση του μέσου / μοναδιαίου κόστους των τουριστικών επιχειρήσεων) με ικανοποίηση του περιορισμού του κοινωνικού οφέλους (δηλ. ίσα οριακά κοινωνικά οφέλη και οριακά κοινωνικά κόστη). (Κομίλης – Βαγιονής, 1999).

Σε συνάρτηση με τη συνθετότητα κι ελαστικότητα της έννοιας και την ποικιλία των παραγόντων και κριτηρίων (οικονομικών, κοινωνικών, φυσικών/οικολογικών, νομικών και διαχειριστικών) που εμπεριέχονται στον εννοιολογικό προσδιορισμό της χωρητικότητας, διαπιστώνεται ένα ευρύ φάσμα μεθόδων, τεχνικών ή μοντέλων, που χρησιμοποιούνται κυρίως για επιμέρους προσεγγίσεις (ανάλυση επιμέρους διαστάσεων), παρά για μια συνολική ή ενιαία προσέγγιση της χωρητικότητας.

Οι διάφορες μέθοδοι, τεχνικές και ειδικά μοντέλα προσδιορισμού και μέτρησης της τουριστικής χωρητικότητας διαμορφώνονται και επιλέγονται ανάλογα με το εξεταζόμενο ή επιδιωκόμενο αντικείμενο και το χωρικό επίπεδο θεώρησης. Οι πλέον

δόκιμες και χρήσιμες μέθοδοι αξιολόγησης σε βασικά ζητήματα τουριστικού σχεδιασμού μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

➤ σε αυτόνομες ή ad hoc μεθόδους αξιολόγησης, όπως η μέθοδος Ανάλυσης Περιεχομένου, η μέθοδος της Μήτρας Επίτευξης Στόχων και η μέθοδος των Τελικών Επιπέδων Περιβαλλοντικής Αντοχής.

➤ σε οικονομικές μεθόδους αξιολόγησης, όπως η μέθοδος Εισροών – Εκροών, οι αναλύσεις Οικονομικής Βάσης και Σχεδιαστικού Ισολογισμού, η ανάλυση Κόστους – Οφέλους και οι μέθοδοι της Ηδονικής Τιμολόγησης και του Ταξιδιωτικού Κόστους.

➤ σε πολυκριτηριακές μεθόδους αξιολόγησης, όπως η Ανάλυση Κατάταξης και η ανάλυση Πολυδιάστατης Διαβάθμισης και τέλος

➤ σε «επικοινωνιακές» αναλύσεις, όπως η μέθοδος «Δελφοί», η μέθοδος της Εξαρτώμενης Αποτίμησης και η διαδικασία της Αναλυτικής Ιεράρχησης. (Κομίλης - Βαγιονής, 1999).

4.5. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ: Ο ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ

Ως προς το τουριστικό προϊόν η περιοχή του Δήμου Μουρεσίου συγκεντρώνει μία αξιόλογη ποικιλία οικοσυστημάτων και ένα φυσικό περιβάλλον με ιδιαίτερα υψηλή αισθητική καθώς και φυσικό κάλος. Σημαντικότερη είναι επίσης η πολιτιστική και ιστορική αξία της περιοχής.

Το γενικότερο περιβάλλον (φυσικό και πολιτιστικό) είναι ιδιαίτερα ανταγωνιστικό με βάση τα διεθνή κριτήρια και σαφέστατα μπορεί να βελτιωθεί. Κυρίως όμως θα πρέπει να καταβληθεί προσπάθεια προστασίας του και αποφυγής αλλοιώσεων των ιδιαιτεροτήτων που το χαρακτηρίζουν.

Απαραίτητη θεωρείται η καταγραφή του γενικότερου περιβάλλοντος της περιοχής του Δήμου, έτσι ώστε στα πλαίσια ανάπτυξης νέων μορφών τουρισμού να αξιοποιηθεί περαιτέρω τουριστικά, μέσω τουριστικών δράσεων φιλικών προς το περιβάλλον.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ / ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

1.ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ:

Σε μικρή απόσταση από τα όρια του Δήμου βρίσκεται το χιονοδρομικό κέντρο «Αγριόλευκες» Πηλίου, που θεωρείται από τα ομορφότερα και πιο οργανωμένα χιονοδρομικά κέντρα της Ελλάδος. Πρόσφατα έγινε εκσυγχρονισμός του εξοπλισμού και τοποθετήθηκε ειδικός φωτισμός, ώστε να είναι δυνατή και η νυχτερινή επίσκεψη του χιονοδρομικού.

Κατορθώθηκε η ένταξη του έργου «Δρόμος Χάνια - Κισσός», από το Περιφερειακό Συμβούλιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας στα έργα του Π.Ε.Π.. Με την ολοκλήρωση του έργου η απόσταση μεταξύ του χιονοδρομικού κέντρου και του Δήμου Μουρεσίου είναι πλέον μόλις 10 χλμ., μέσω ενός σύγχρονου οδικού άξονα. Στα αναμενόμενα αποτελέσματα του έργου, το οποίο ολοκληρώθηκε πριν από λίγο καιρό, καταγράφονται τόσο η αύξηση της επισκεψιμότητας από τους επισκέπτες του χιονοδρομικού και των εν γένει επισκεπτών της Δυτικής πλευράς του Πηλίου προς το Δήμο αλλά και η συνολική αναβάθμιση της περιοχής και η αύξηση των διανυκτερεύσεων μετά την ολοκλήρωση του έργου στα τουριστικά καταλύματα του Δήμου.

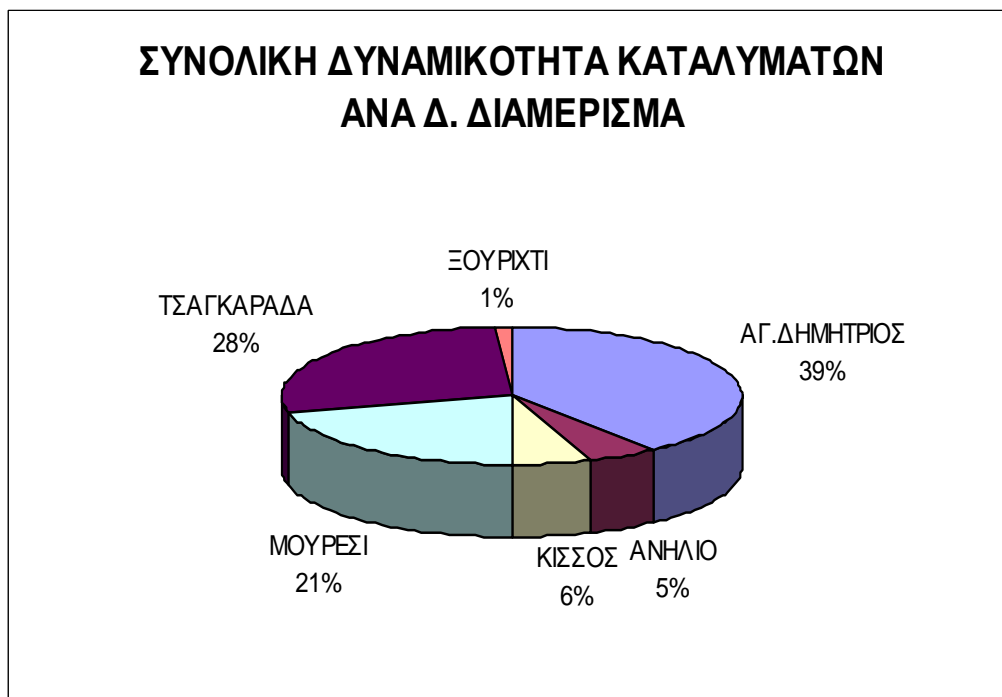
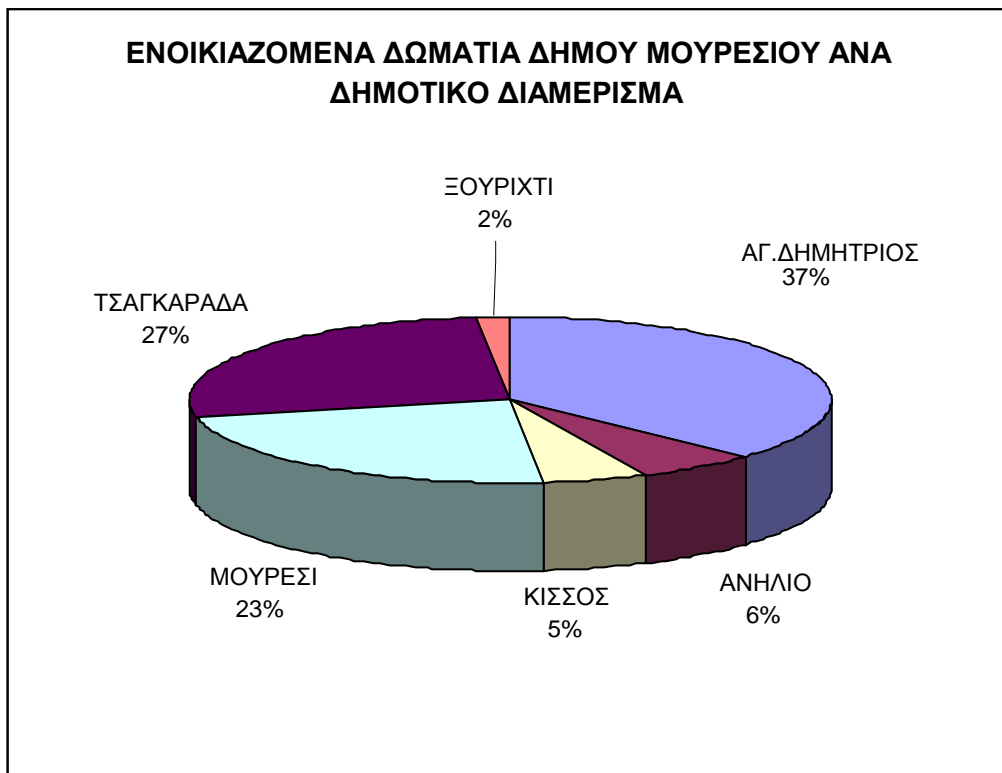
2.ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΚΑΙ ΛΟΙΠΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ:**ΠΙΝΑΚΑΣ 1**

ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΓ.ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	48	21	1	70
ΑΝΗΛΙΟ	8	1	0	9
ΚΙΣΣΟΣ	7	2	1	10
ΜΟΥΡΕΣΙ	30	4	3	37
ΤΣΑΓΚΑΡΑΔΑ	35	9	6	50
ΕΟΥΡΙΧΤΙ	2	0	0	2
ΣΥΝΟΛΟ	130	37	11	178

* Δημοτικό Camping Παπά Νερό.

* * Δημοτική κατασκήνωση ΧΑΝΘ Παπά Νερό.

Αξιολογώντας την υφιστάμενη κατάσταση των καταλυμάτων της Περιοχής, παρατηρούμε πως στο Δήμο Μουρεσίου δραστηριοποιούνται συνολικά 180 επιχειρήσεις ως τουριστικά καταλύματα (Πίνακας 1) και 150 τουριστικές επιχειρήσεις διαφόρων μορφών (εστιατόρια, καφέ, μάρκετ κ.λ.π. (Πίνακας 2)). Στο σύνολο των 180 τουριστικών καταλυμάτων κυρίαρχη θέση έχουν τα ενοικιαζόμενα δωμάτια (130), ακολουθούν τα ξενοδοχεία (37) και τέλος υπάρχουν έντεκα (11) παραδοσιακά καταλύματα, ένα (1) Δημοτικό Camping και μία (1) Δημοτική Κατασκήνωση (ΧΑΝΘ). Γενικά υπάρχει μία διασπορά των καταλυμάτων σε όλα τα διαμερίσματα του Δήμου, κυρίως όμως παρατηρείται μία συγκέντρωση των καταλυμάτων σε τρία από τα έξι Δημοτικά Διαμερίσματα. Τα σκίπτρα κρατά το Δ. Δ. Αγίου Δημητρίου μαζί με το επίνειό του τον Άγιο Ιωάννη με 70 καταλύματα όλων των ειδών. Ακολουθεί το Δ. Δ. Τσαγκαράδας με 50 καταλύματα και το Δ. Δ. Μούρεσι με 37 καταλύματα. Υστέρηση παρουσιάζουν τα υπόλοιπα Δημοτικά Διαμερίσματα (Ανήλιο 9, Κισσός 10 και Ξουρίχτι με 2 μόνο καταλύματα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

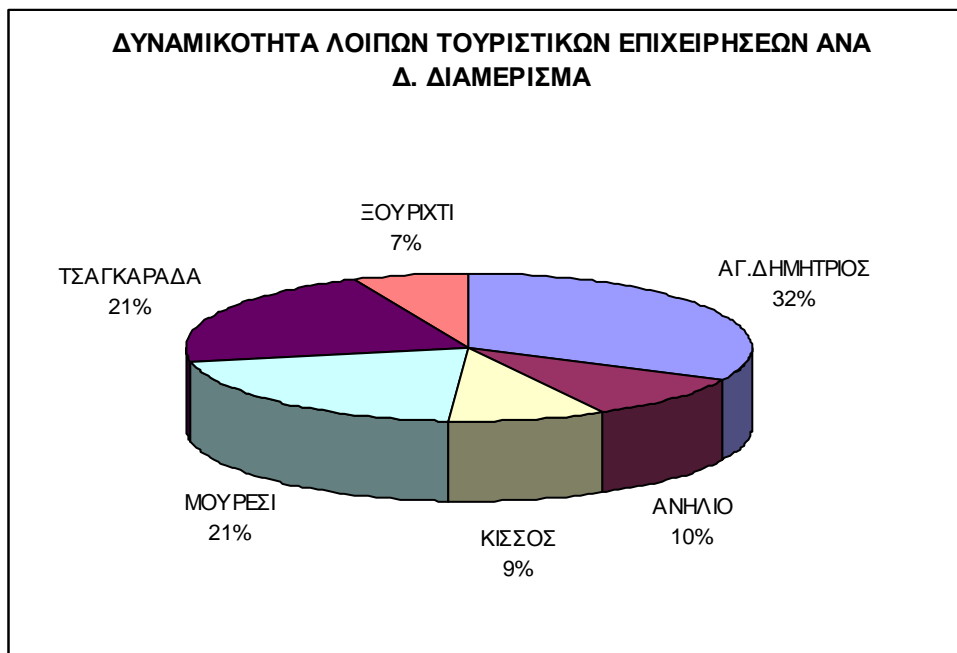
ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ	ΕΣΤΙΑΣΗ	ΑΡΤΟΠΟΙΕΙΑ	ΕΙΔΗ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΠΑΡΑΔ. ΠΡΟΪΟΝΤΑ	ΜΑΡΚΕΤ ΠΑΝΤΟΠΩΛΕΙΑ	ΚΑΦΕ BAR	ΟΠΩΡΟ-ΠΩΛΕΙΑ ΚΡΕΟΠΩΛΕΙΑ	ΚΑΥΣΙΜΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1	20	2	6	4	13	2	0	48
ΑΝΗΛΙΟ	1	3	1	1	4	3	1	1	15
ΚΙΣΣΟΣ	1	5	1	0	1	4	1	0	13
ΜΟΥΡΕΣΙ	1	13	1	0	6	7	2	1	31
ΤΣΑΓΚΑΡΑΔΑ	1	15	1	2	5	7	1	0	32
ΞΟΥΡΙΧΤΙ	1	2	0	0	3	3	0	1	10
ΣΥΝΟΛΟ	6	58	6	9	23	37	7	3	149

Αξιολογώντας την υφιστάμενη κατάσταση των λοιπών τουριστικών επιχειρήσεων της περιοχής, παρατηρούμε ότι δραστηριοποιούνται συνολικά 150 περίπου τουριστικές

επιχειρήσεις διαφόρων μορφών, εκτός των καταλυμάτων. Συγκεκριμένα 6 Δημοτικά τουριστικά περίπτερα για την πληροφόρηση των επισκεπτών της περιοχής, 58 επιχειρήσεις εστίασης, 6 αρτοποιεία, 9 επιχειρήσεις με είδη λαϊκής τέχνης, 23 μάρκετ – παντοπωλεία, 37 καφέ – μπαρ, 7 οπωροπωλεία – κρεοπωλεία και 3 εγκαταστάσεις πρατηρίων καυσίμων.

Και εδώ το σύνολο αυτής της μορφής των τουριστικών επιχειρήσεων συγκεντρώνεται σε τρία Δημοτικά Διαμερίσματα : του Δ. Δ. Αγίου Δημητρίου(Άγιος Ιωάννης) με 48 επιχειρήσεις, του Δ. Δ. Τσαγκαράδας με 32 επιχειρήσεις και του Δ. Δ. Μουρεσίου με 31 επιχειρήσεις. Τα υπόλοιπα τρία Δημοτικά Διαμερίσματα έχουν μικρότερο αριθμό τουριστικών επιχειρήσεων και συγκεκριμένα το Δ. Δ. Ανηλίου 15 επιχειρήσεις, το Δ. Δ. Κισσού 13 επιχειρήσεις και το Δ. Δ. Ξουριχτίου 10 επιχειρήσεις.

Αξιοσημείωτη είναι η αναφορά λειτουργίας του Γυναικείου Συνεταιρισμού Ανηλίου, ο οποίος παράγει και εμπορεύεται παραδοσιακά προϊόντα της περιοχής με μεγάλη επιτυχία στα πέντε χρόνια της λειτουργίας του.

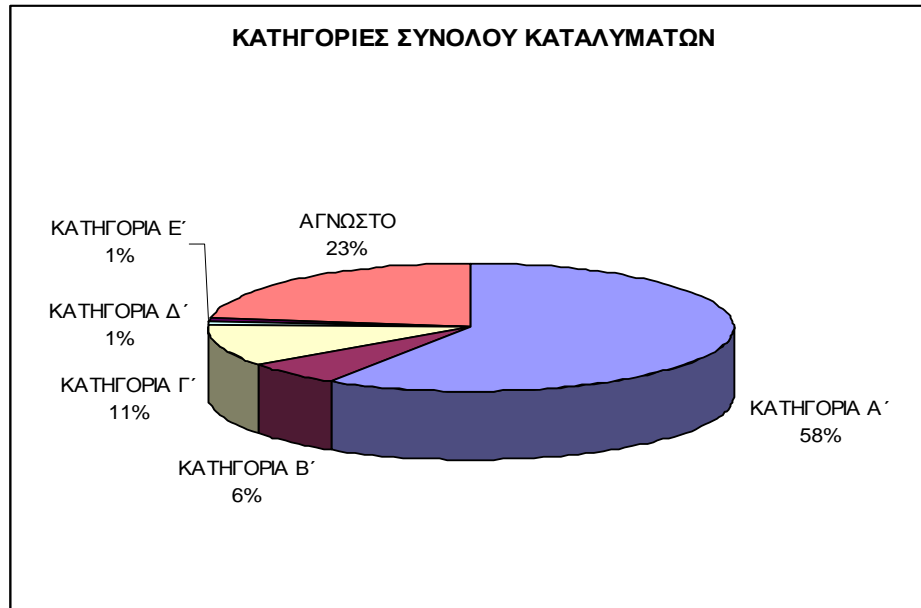

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

<u>ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ ΑΝΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ</u>							
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	Α΄	Β΄	Γ΄	Δ΄	Ε΄	ΑΓΝΩΣΤΟ	ΣΥΝΟΛΟ
ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	106	11	19	2	1	41	180

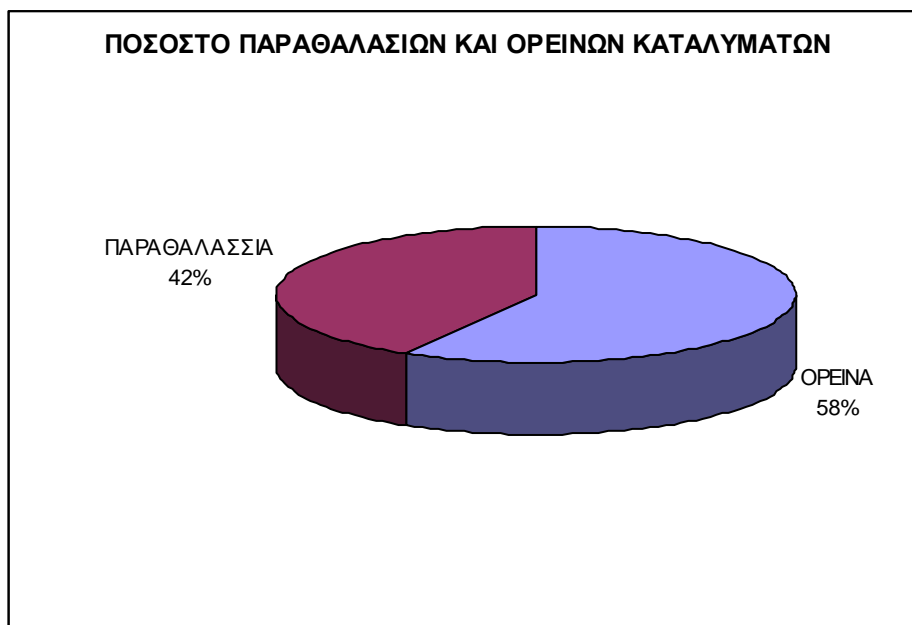
Στον πίνακα 3 παρατηρούμε ότι επί συνόλου 180 καταλυμάτων που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, 106 καταλύματα ανήκουν στην Α΄ κατηγορία, 11 καταλύματα στην Β΄ κατηγορία, 19 καταλύματα στην Γ΄ κατηγορία, 2 καταλύματα στην Δ΄ κατηγορία και 1 στην Ε΄ κατηγορία, ενώ υπάρχουν 41 καταλύματα για τα οποία δεν είναι καταγεγραμμένο σε ποια από τις παραπάνω κατηγορίες ανήκουν.

Ερμηνεύοντας την κατανομή των καταλυμάτων ανά κατηγορία θα πρέπει να επισημάνουμε ότι το 58% των καταλυμάτων είναι Α΄ κατηγορίας, ενώ τα καταλύματα Α΄ και Β΄ κατηγορίας αντιπροσωπεύουν ποσοστό 65% επί του συνόλου των καταλυμάτων. Το γεγονός αυτό αποτελεί έναν από τους σημαντικούς παράγοντες τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής μέχρι σήμερα να ανταποκριθεί στις ανταγωνιστικές συνθήκες που λειτουργεί ο τουρισμός διεθνώς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

<u>ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ</u>		
ΟΡΕΙΝΑ	ΠΑΡΑΘΑΛΑΣΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ
105	75	180

Στον πίνακα 4 βλέπουμε ότι σε σύνολο 180 καταλυμάτων υπάρχουν 105 ορεινά καταλύματα και 75 παραθαλάσσια. Εδώ έχουμε να παρατηρήσουμε : α) ότι ο χειμερινός τουρισμός αποτελεί εξίσου δυναμικό κομμάτι του συνολικού τουριστικού προϊόντος της περιοχής, β) τα παραθαλάσσια καταλύματα δέχονται μεγάλο βάρος τουριστών κατά τη θερινή περίοδο, ενώ υπάρχει αρκετά μειωμένη πληρότητα σε αυτά κατά τους χειμερινούς μήνες. Αντίθετα τα ορεινά καταλύματα παρουσιάζουν μεγαλύτερη πληρότητα καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, καθώς και ισοκατανομή της πληρότητας και τους 12 μήνες.

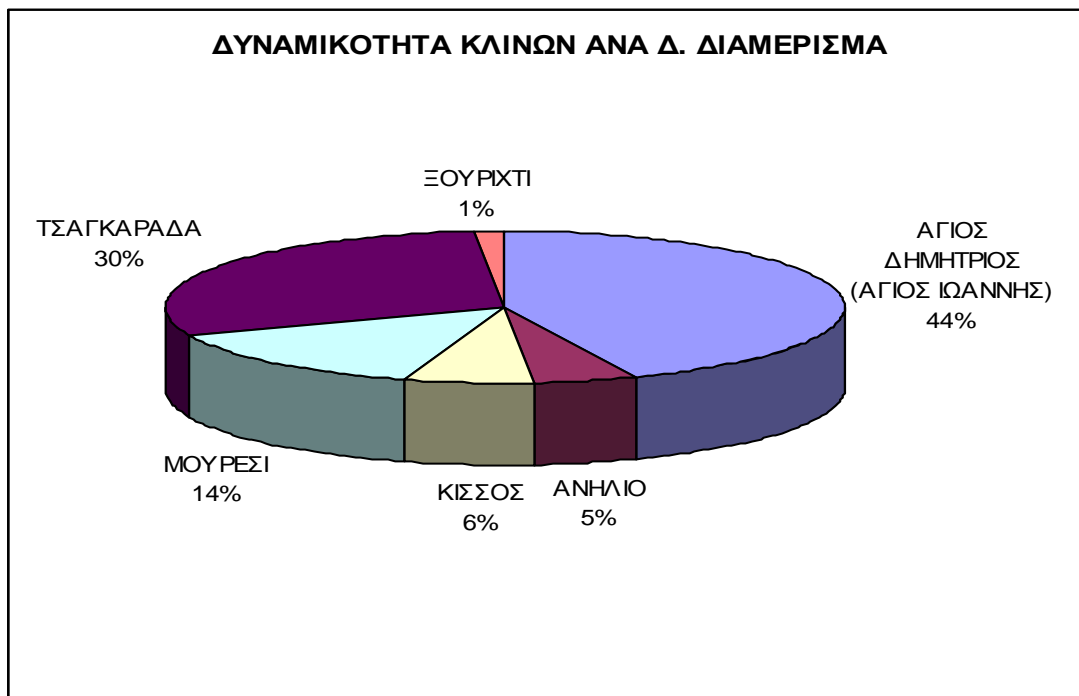
ΠΙΝΑΚΑΣ 5

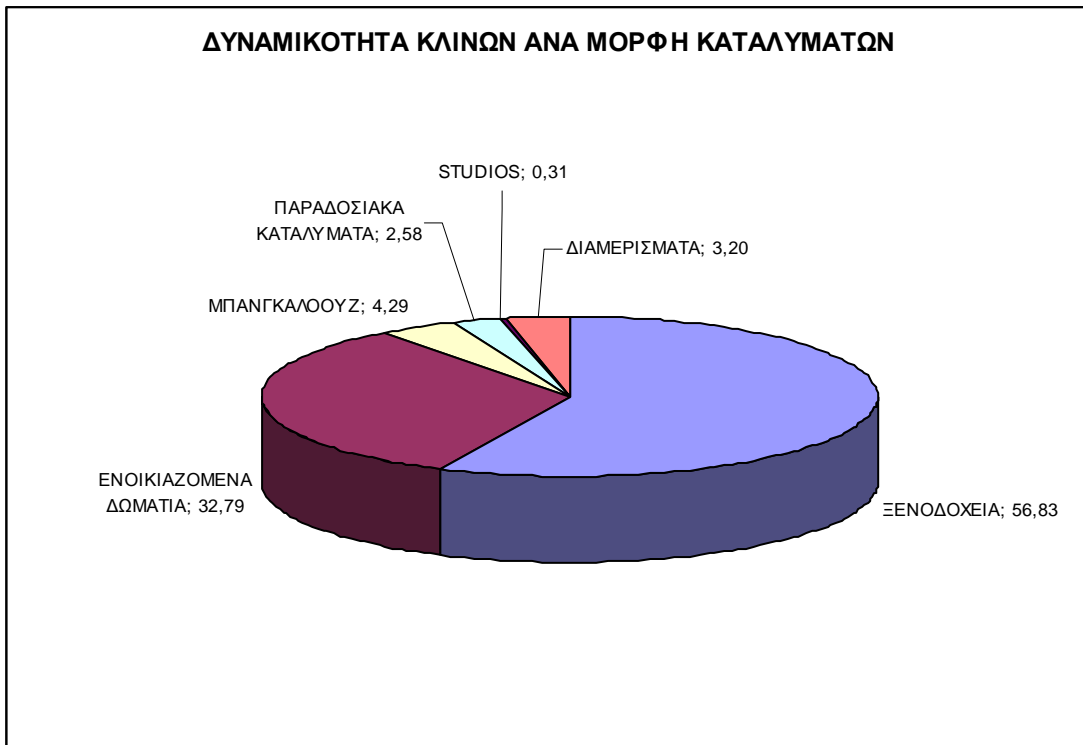
ΔΥΝΑΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΛΙΝΩΝ ΑΝΑ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΚΑΙ ΕΙΔΟΣ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΟΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ	ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ	ΜΠΑΝΓΚΑΛΟΥΖ	ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ	STUDIOS	ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
ΑΓ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ (ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ)	390	150	5	0	4	8	557
ΑΝΗΛΙΟ	31	33	0	0	0	0	64
ΚΙΣΣΟΣ	10	50	0	19	0	0	79
ΜΟΥΡΕΣΙ	19	65	50	14	0	33	181
ΤΣΑΓΚΑΡΑΔΑ	266	117	0	0	0	0	383
ΞΟΥΡΙΧΤΙ	12	5	0	0	0	0	17
ΣΥΝΟΛΟ	728	420	55	33	4	41	1.281

Στον πίνακα 5 βλέπουμε ότι στο Δήμο Μουρεσίου υπάρχουν συνολικά 1.281 κλίνες σε όλα τα είδη των τουριστικών καταλυμάτων. Τα ξενοδοχεία του δήμου έχουν δυναμικότητα 728 κλινών, τα ενοικιαζόμενα δωμάτια έχουν 420 κλίνες, τα μπανγκαλόουζ 55 κλίνες, τα παραδοσιακά καταλύματα 33 κλίνες, τα studios 4 κλίνες και τα διαμερίσματα 41 κλίνες.

Σε επίπεδο Δ.Δ. το Δ.Δ. Αγίου Δημητρίου (Άγιος Ιωάννης), έχει δυναμικότητα σε όλα τα είδη των τουριστικών καταλυμάτων 557 κλινών, το Δ.Δ. Τσαγκαράδας έχει συνολική δυναμικότητα 383 κλινών, το Δ.Δ. Μουρεσίου έχει συνολική δυναμικότητα 181 κλινών, το Δ.Δ. Κισσού έχει συνολική δυναμικότητα 79 κλινών, το Δ. Δ. Ανηλίου έχει συνολική δυναμικότητα 64 κλινών και τέλος το Δ.Δ. Ξουριχτίου έχει συνολική δυναμικότητα 17 κλινών.

3.ΔΗΜΟΤΙΚΟ CAMPING ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗ Χ.Α.Ν.Θ ΠΑΠΑ ΝΕΡΟ

α) Δημοτικό Camping Παπά Νερό

Η αναβάθμιση, ανάπτυξη νέων χρήσεων και η λειτουργία της οργανωμένης κατασκήνωσης (camping) στη θέση Παπά Νερό Αγίου Ιωάννη περιλαμβάνει τις αναγκαίες συμπληρωματικές εργασίες για την λειτουργική αξιοποίηση του συγκροτήματος, σύμφωνα με μελέτη του Δήμου Μουρεσίου, καθώς και την συμπλήρωση με νέες καινοτόμες χρήσεις. Ειδικότερα, στην προτεινόμενη αναβάθμιση συμπεριλαμβάνεται η κατασκευή πισίνας διαστάσεων 12X25 μέτρων, η δημιουργία γηπέδου mini soccer και γηπέδου τένις, η δημιουργία καφετέριας στο συγκρότημα Α' (κοινόχρηστες τουαλέτες – ντους) και η ανακατασκευή των παλαιών χώρων υγιεινής, εκτός των νέων χρήσεων που θα προταθούν κατά τον επενδυτή. Η αναβάθμιση της οργανωμένης κατασκήνωσης θα γίνει με βάση τις ισχύουσες προδιαγραφές του ΕΟΤ, ώστε να καταταγεί στην Α' κατηγορία.

β) Δημοτική Κατασκηνώση ΧΑΝΘ Παπά Νερό

Η αναβάθμιση, και η λειτουργία της κατασκηνώσης νέων (κατασκηνώσεις ΧΑΝΘ) στη θέση Παπά Νερό Αγίου Ιωάννη, αφορά όλες εκείνες τις εργασίες για την αναβάθμιση του συγκροτήματος, καθώς και την συμπλήρωση με νέες καινοτόμες χρήσεις. Επίσης η αναβάθμιση της κατασκηνώσης θα πρέπει να γίνει με βάση τις ισχύουσες προδιαγραφές εκ μέρους των αρμόδιων φορέων.

Οι αναγκαίες προς τούτο επεμβάσεις στο συγκρότημα θα υπακούουν στις προδιαγραφές και τους προσδιορισμούς των αρμόδιων φορέων, του διατάγματος Πηλίου και της αισθητικής του χώρου.

• ΣΥΝΘΕΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ – ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

Η περιοχή αυτή συνδυάζει όσον αφορά το φυσικό περιβάλλον στοιχεία και οικοσυστήματα στο ορεινό τμήμα της καθώς και στοιχεία όπως παραλίες και θαλάσσια οικοσυστήματα στο παραθαλάσσιο τμήμα της. Όσον αφορά το πολιτιστικό περιβάλλον εμφανίζεται πλούσια σε μνημεία όλων των εποχών (περίοδος κλασσική, βυζαντινή και νεωτέρα) όπως επίσης και σε παραδοσιακούς οικισμούς.

Η συγκεκριμένη περιοχή λόγω της υψηλής συγκέντρωσης σε φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους και δεδομένης της γειτνίασής της με τη θάλασσα προσελκύει τουρίστες τόσο της ενδοχώρας της Θεσσαλίας και των άλλων περιοχών της χώρας, όσο και του εξωτερικού. Το Πήλιο παρουσιάζει αναπτυγμένη τουριστική κίνηση και θεωρείται από τις πρώτες περιοχές σε ηπειρωτικό χώρο που έχουν αξιοποιήσει τουριστικά το χώρο τους.

Το διαφοροποιό στοιχείο είναι το γεγονός, ότι το παραδοσιακό στοιχείο αφενός είναι πολύ έντονο στην περιοχή του Πηλίου και αφετέρου η περιοχή του Πηλίου είναι σε άμεση γειτνίαση με το αστικό κέντρο του Βόλου (πρωτεύουσα του Ν Μαγνησίας) το οποίο αποτελεί και ένα σημαντικό λιμάνι της χώρας, με το αεροδρόμιο της Αγχιάλου καθώς και την ΠΑΘΕ. Το γεγονός αυτό την καθιστά ως περιοχή προσιτή τόσο σε τουρίστες του εσωτερικού των μεγάλων αστικών κέντρων της χώρας, όσο και σε τουρίστες του εξωτερικού.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΦΟΡΑΣ

Αξιολόγηση της προσφοράς στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

Στην περιφέρεια Θεσσαλίας την τελευταία δεκαετία, ο αριθμός κλινών χαρακτηρίζεται από αυξητική τάση. Παρατηρείται αύξηση του αριθμού των κλινών της τάξης του 46,5% συνολικά, ο δε ετήσιος ρυθμός αύξησης κατά μέσο όρο είναι της τάξης του 4,01%. Άρα πραγματικά έχουμε μια συνολική αύξηση της τουριστικής προσφοράς σε επίπεδο Περιφέρειας. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία του ΕΟΤ, το έτος 2003 το πλήθος των δωματίων στα ξενοδοχεία ανέρχονται σε 12.939 δωμάτια στα οποία αντιστοιχούν 24.749 κλίνες.

Επιπλέον, σε επίπεδο Περιφέρειας, εξετάζοντας τη μηνιαία διακύμανση του αριθμού των κλινών προκύπτει ότι περίπου το 50% της τουριστικής προσφοράς επικεντρώνεται σε 4 από τους 12 μήνες και συγκεκριμένα τους μήνες: Ιούνιο, Ιούλιο, Αύγουστο και Σεπτέμβριο, οπότε παρατηρούμε μια συγκέντρωση εποχιακή της τουριστικής δραστηριότητας. Τέλος το μεγαλύτερο ποσοστό όσον αφορά την πληρότητα σημειώνεται τον Αύγουστο.

Αξιολόγηση της προσφοράς σε επίπεδο Νομού

Αναλυτικά σε επίπεδο Νομού, σύμφωνα με τα διαθέσιμα στα στατιστικά στοιχεία του ΕΟΤ, παρατηρούνται τα ακόλουθα όσον αφορά την προσφορά:

Στο Νομό Μαγνησίας την περίοδο 1990-1999 παρατηρείται αύξουσα τάση των κλινών της τάξης του 41,24% ενώ ο ετήσιος ρυθμός αύξησης είναι της τάξης του 3,3%. Το 43% της προσφοράς επικεντρώνεται στους 3 από τους 12 μήνες και συγκεκριμένα τους Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία του ΕΟΤ (2003) το πλήθος των δωματίων στα ξενοδοχεία που λειτουργούν στο νομό ανέρχεται σε 9.194 δωμάτια και το πλήθος των κλινών τους σε 17.736 κλίνες.

Αξιολόγηση της προσφοράς σε επίπεδο Πηλίου

Η περιοχή του Πηλίου αποτελεί με τα τρία νησιά των Βόρειων Σποράδων, μια εξαιρετικά σημαντική τουριστική περιοχή της Περιφέρειας Θεσσαλίας. Το Πήλιο καλύπτει περίπου το 25% των κλινών της Θεσσαλίας και το 33% των καταλυμάτων.

Με βάση την πραγματοποιηθείσα ανάλυση, το Πήλιο αποτελεί μια ζώνη **ώριμης τουριστικής ανάπτυξης με αξιόλογη προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και τουριστική αναπτυξιακή πορεία**, παρά το γεγονός ότι, δεν υπάρχουν πολύ μεγάλες μονάδες.

Αξιολόγηση της προσφοράς σε επίπεδο Δήμου

Η περιοχή: **Ζώνη ώριμης τουριστικής ανάπτυξης με αξιόλογη προσφορά τουριστικών υπηρεσιών και τουριστική αναπτυξιακή πορεία.**

Η περιοχή αποτελεί μια από τις ελάχιστες περιοχές της χώρας μας (πλην των μεγάλων αστικών κέντρων) που η τουριστική κίνηση δεν περιορίζεται σε μια συγκεκριμένη εποχή του έτους. Η ευέλικτη, ως ένα βαθμό, εξειδίκευση στον τουρισμό «ήλιος-θάλασσα» και στον χειμερινό τουρισμό οφείλεται στα ιδιαίτερα φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Υπό τις παρούσες συνθήκες, όπως διαπιστώνεται από την πρώτη φάση της μελέτης, τα βασικά τουριστικά προϊόντα που προσφέρονται στην περιοχή είναι δύο, ο θαλάσσιος τουρισμός και ο χειμερινός τουρισμός που συνδέεται και με τη λειτουργία του χιονοδρομικού κέντρου στα Χάνια. Ωστόσο, η τουριστική κίνηση της χειμερινής περιόδου είναι κατά πολύ μικρότερη από εκείνη της θερινής και μεγαλύτερη από εκείνη των άλλων εποχών. Το έτος 2000, το Πήλιο συγκεντρώνει το 22,60 % των αφίξεων και το 16,28 % των διανυκτερεύσεων τουριστών του Ν. Μαγνησίας.

Η διάρκεια παραμονής των τουριστών είναι πολύ μικρή και παρουσιάζει τάσεις περαιτέρω μείωσης (Από 3,5 ημέρες το 1993 σε 2,6 το 1997). Το ίδιο ισχύει για τη μέση πληρότητα των ξενοδοχείων που κυμαίνεται στο 29%. Στο διάστημα 1993-2000 καταγράφεται μεγάλη μείωση των διανυκτερεύσεων (-39,03%), της οποίας το 67,68% οφείλεται στους αλλοδαπούς και το 22,45% στους ημεδαπούς τουρίστες.

Τουριστική κίνηση Ν. Μαγνησίας (2000)

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΦΙΞΕΙΣ		ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ	
	ΗΜΕΔ.	ΑΛΛΟΔ.	ΗΜΕΔ.	ΑΛΛΟΔ.
ΒΟΛΟΣ	134309	14834	223114	36280
ΑΛΥΚΕΣ	3851	586	19597	3484
ΑΓΧΙΑΛΟΣ	3262	263	8439	2561
ΑΛΜΥΡΟΣ – ΑΜΑΛΙΑΠΟΛΗ	1136	85	7087	389
ΠΟΡΤΑΡΙΑ – ΜΑΚΡΥΝΙΤΣΑ	39542	3683	74992	6601
ΖΑΓΟΡΑ – ΧΟΡΕΥΤΟ	3754	865	8121	4489
ΧΑΝΙΑ	2451	679	5694	1324
ΤΣΑΓΚΑΡΑΔΑ	762	85	1602	433
ΑΓ. ΙΩΑΝΝΗΣ	2012	258	6356	1290

ΠΛΑΤΑΝΙΔΙΑ – ΑΓΡΙΑ -Κ. ΓΑΤΖΕΑ	1671	2676	4922	11490
ΒΥΖΙΤΣΑ – ΜΗΛΙΕΣ – ΑΓ. ΛΑΥΡΕΝΤΙΟΣ	5212	686	11454	2364
ΚΑΛΑ ΝΕΡΑ	5113	604	18269	1570
ΑΦΗΣΣΟΣ – ΚΟΡΠΗ - ΝΕΟΧΡΙ	1570	2201	6032	3347
ΜΗΛΙΝΑ – ΠΑΛΤΣΗ – ΕΥΝΟΒΡΥΣΗ	343	24	947	55
ΠΛΑΤΑΝΙΑΣ – ΤΡΙΚΕΡΙ	416	185	1077	672
ΣΚΙΑΘΟΣ	24196	37954	103641	296032
ΣΚΟΠΕΛΟΣ	16177	7685	63030	50727
ΑΛΟΝΝΗΣΟΣ	3690	8163	11220	64412
ΣΥΝΟΛΟ	249467	81516	575594	487520

Πηγή: Γραφείο ΕΟΤ Μαγνησίας

Στην περιοχή, η τουριστική προσφορά βασίζεται σε μικρά καταλύματα. Σε σχέση με τις υπόλοιπες τουριστικές ζώνες της Θεσσαλίας, το Πήλιο έχει το μικρότερο μέσο μέγεθος ξενοδοχειακών μονάδων και αυτό συσχετίζεται άμεσα με το γεγονός ότι, σχεδόν όλοι οι οικισμοί του Πηλίου είναι προστατευόμενοι (παραδοσιακοί οικισμοί). Η απαγόρευση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένα εμπόδιο για την ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων. Η εμπειρία των τελευταίων ετών αποδεικνύει ότι, πολλά αρχοντικά μετατράπηκαν σε παραδοσιακά καταλύματα υψηλών προδιαγραφών.

Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης, η ενοικίαση δωματίων και διαμερισμάτων, καθώς τα ξενοδοχεία καλύπτουν μόνο το 20.5% όλων των διαθέσιμων καταλυμάτων. Τέλος, η περιοχή ως συνδυασμός θάλασσας και βουνού, προσφέρει τουριστικές υπηρεσίες σχεδόν, σε όλη τη διάρκεια του έτους.

Η μελέτη των χαρακτηριστικών της τουριστικής προσφοράς και ζήτησης ανέδειξε την ανάγκη αναπροσανατολισμού του υπάρχοντος προτύπου προς ένα πιο ποιοτικό πρότυπο στα πλαίσια της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και της παράλληλης ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού που θα συμβάλλουν στην επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και της διάρκειας παραμονής. Το τουριστικό προϊόν της περιοχής κρίνεται πρόσφορο για τον οικολογικό τουρισμό και τον αγροτουρισμό, τον πολιτιστικό και θρησκευτικό τουρισμό, καθώς και για τον θαλάσσιο τουρισμό. Εξάλλου οι διαφαινόμενες τάσεις της τουριστικής ζήτησης σε διεθνές επίπεδο έχει δείξει ότι αυτή τείνει σε μια προτίμηση προς τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Διαπιστώνεται όμως σημαντικό έλλειμμα στις υποδομές που συνιστά πρόβλημα για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Η αντιμετώπιση της έλλειψης των υποδομών διαχείρισης λυμάτων απορριμμάτων και των προγραμμάτων ανακύκλωσης, θα οδηγήσει στον έλεγχο των πιέσεων που ασκούνται στο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον κατά την θερινή περίοδο. Η βελτίωση των μεταφορικών υποδομών θα διευκολύνει την αύξηση της τουριστικής κίνησης στις λοιπές περιόδους. Η ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών θα εξυπηρετήσει τις σύγχρονες ανάγκες επικοινωνίας των τουριστών και επιτρέψει την ανάπτυξη της νέας μορφής του τουρισμού τηλεεργασίας.

Ο θαλάσσιος τουρισμός κατά τη θερινή περίοδο μπορεί να συνδυαστεί με άλλες συμπληρωματικές ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού. Ο συνδυασμός των ιστορικών-μυθολογικών στοιχείων της περιοχής με τον ήλιο και τη θάλασσα μπορούν να δώσουν μια εναλλακτική μορφή τουρισμού. Παράλληλα το πλήθος των μονοπατιών που υπάρχουν στον Δήμο, θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν κατάλληλα και να ενταχθούν σε ένα ολοκληρωμένο πακέτο το οποίο θα μπορούσε να απευθύνεται είτε σε φοιτητές αρχαιολογικών – ιστορικών σχολών είτε σε φοιτητές βιολογίας-βοτανολογίας του εσωτερικού ή του εξωτερικού και κυρίως σε Έλληνες και ξένους τουρίστες που είναι λάτρεις του περιπατικού τουρισμού. Επίσης, η ανάπτυξη θαλάσσιου τουρισμού θα έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο την αύξηση της δαπάνης του τουρίστα και ως εκ τούτου την αύξηση του ΑΕΠ της περιοχής αλλά και την επιμήκυνση της παραμονής τους στην περιοχή.

Ασφαλώς, οι υποδομές και οι ιδέες δεν επαρκούν για την εφαρμογή ενός μοντέλου βιώσιμου εναλλακτικού τουρισμού που κρίνεται ως καταλληλότερο για την περιοχή. Η πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των κατοίκων για περιβαλλοντικά ζητήματα, καθώς και η επιμόρφωση όσων ασχολούνται με τον τουριστικό τομέα αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις για την αειφορία ενός τέτοιου τουριστικού μοντέλου.

Το μάρκετινγκ, αποτελεί και αυτό μια αναγκαία συνθήκη. Η ανάδειξη της περιοχής ως ένα τουριστικού προορισμού ο οποίος προσφέρει μια ποικιλία προϊόντων άριστης ποιότητας για όλους τους ενδιαφερόμενους αποτελεί έναν κρίσιμο παράγοντα πίσω από τον οποίο πρέπει να κρύβεται ένα μακροχρόνιο σχέδιο δράσεων και εναλλακτικών σεναρίων.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Η επίδραση του τουριστικού φαινομένου στα κοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Πληθυσμός και έκταση Δήμου Μουρεσίου συνολικά και ανά Δημοτικό Διαμέρισμα

ΠΙΝΑΚΑΣ.6

	Πληθυσμός	Έκταση (στρ)
ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ	3.107	54.214
Δ.Δ.Τσαγκαράδας	784	12.171
Δ.Δ.Αγίου Δημητρίου	520	2.800
Δ.Δ.Ανηλίου	508	7.848
Δ.Δ.Κισσού	393	11.021
Δ.Δ.Μουρεσίου	588	13.821
Δ.Δ.Ξουρυχτίου	314	6.553

Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 ο Δήμος Μουρεσίου έχει πληθυσμό 3.107 κατοίκους.

ΠΙΝΑΚΑΣ.7**ΔΗΜΟΣ ΜΟΥΡΕΣΙΟΥ**

Κλάδος οικονομικής δραστηριότητας και θέση στο επάγγελμα	1991 Πραγματικός πληθυσμός			2001 Πραγματικός πληθυσμός		
	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες
Σύνολο	1.173	956	217	1.161	782	379
Εργοδότες	54	48	6	140	105	35
Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό	562	506	56	367	297	70
Μισθωτοί	414	304	110	470	333	137
Συμβοηθούντα & μη αμειβόμενα μέλη	94	70	24	136	15	121
Δεν δήλωσαν επάγγελμα & νέοι	49	28	21	48	32	16

Στον πίνακα 7 παρατηρούμε ότι ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός του Δήμου δεν παρουσίασε ουσιαστική μεταβολή μεταξύ των ετών 1991 και 2001.

ΠΙΝΑΚΑΣ.8

Ξενοδοχεία και εστιατόρια	108	70	38	131	77	54
Εργοδότες	18	14	4	56	38	18
Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό	35	29	6	6	3	3
Μισθωτοί	44	22	22	56	31	25
Συμβοηθούντα & μη αμειβόμενα μέλη	11	5	6	13	5	8
Δεν δήλωσαν επάγγελμα & νέοι	0	0	0	0	0	0

Στον πίνακα 8 παρατηρούμε ότι από το σύνολο του οικονομικού πληθυσμού του Δήμου το οποίο παραμένει αμετάβλητο μεταξύ των ετών 1991 και 2001, παρατηρείται αύξηση των κατοίκων που ασχολούνται με τον τουρισμό (108 το 1991 έναντι 131 το 2001), με την μορφή κατόχου τουριστικής επιχείρησης. (Αύξηση περίπου 22%).

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι ένας μεγάλος αριθμός των κατοίκων της περιοχής απασχολούνται ως εργαζόμενοι στις υφιστάμενες τουριστικές επιχειρήσεις.

Η αποδοχή του τουριστικού φαινομένου από τον πληθυσμό της περιοχής.

Δεν υπάρχουν προβλήματα αποδοχής του τουριστικού φαινομένου στην περιοχή. Αντιθέτως ολοένα και αυξανόμενο κομμάτι του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Δήμου ασχολείται με τον τουρισμό.

Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στο περιβάλλον της περιοχής

Οι αντιφάσεις της τουριστικής δραστηριότητας σε σχέση την περιβαλλοντική προστασία προέρχονται κυρίως:

- α) από την μη ύπαρξη συγκεκριμένου ή κατάλληλου σχεδίου τουριστικής ανάπτυξης.
- β) από την ασυμβατότητα του κυρίαρχου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης που εφαρμόζεται σε συγκεκριμένη περιοχή με τα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Η άνευ ορίων ανάπτυξη του μοντέλου του μαζικού τουρισμού «ήλιος-θάλασσα» σε περιοχές που περιβάλλονται από ευαίσθητα οικοσυστήματα αποτελεί ένα ακραίο, αλλά εντούτοις υπαρκτό, παράδειγμα ασυμβατότητας του μοντέλου ανάπτυξης με τα φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Το ενδεδειγμένο μοντέλο θα πρέπει να περιλαμβάνει μέτρα και κανόνες που θα ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες περιβαλλοντικής προστασίας της περιοχής.

Η περιβαλλοντική διάσταση της τουριστικής ανάπτυξης στην περιοχή.

Ο Δήμος Μουρεσίου είναι μια περιοχή αυξημένης περιβαλλοντικής σημασίας. Έχει αναγνωριστεί ως περιοχή μεγάλης οικολογικής αξίας σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο, (Natura. 2000). Τα προβλήματα που σχετίζονται με την προστασία των εν λόγω περιοχών αφορούν:

- α) Ανάγκη βασικών μελετών για την εκτίμηση του καθεστώτος διατήρησης των οικοτόπων και των ειδών και τον προσδιορισμό των απαιτούμενων παρεμβάσεων για την προστασία τους
- β) στην έλλειψη υποδομών παρακολούθησης, ενημέρωσης, έρευνας
- γ) Ανάγκη ολοκληρωμένου σχεδιασμού για την επίτευξη της διαχείρισης τους
- δ) Ανάγκη ενεργειών ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης των τοπικών κοινωνιών.

Η περιοχή διαθέτει ένα σημαντικό αριθμό ευαίσθητων οικοσυστημάτων..

Η περιοχή προσφέρεται για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού (πχ οικοτουρισμός, πολιτιστικός και θρησκευτικός τουρισμός κλπ) ενώ έχει τη δυνατότητα να έλκει επισκέπτες καθ όλη τη διάρκεια του έτους. Το φυσικό περιβάλλον του όρους Πήλιο αποτελεί σημαντικό τουριστικό πόρο ενώ, η μη ύπαρξη σημαντικών αιχμών στη ζήτηση βοηθά στη μείωση των επιβαρύνσεων. Πρόκειται για τοπίο ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και περιοχή Natura, ενώ οι κορυφές του όρους εντάσσονται στις περιοχές Corine.

Η δημιουργία ήπιων υποδομών για την εξυπηρέτηση της τουριστικής κίνησης, μπορεί να απορροφήσει τις πιέσεις που δέχονται περιοχές με προβλήματα κορεσμού. Επιπλέον, η έλλειψη έργων υποδομής όπως έργα βιολογικού καθαρισμού σε ορισμένες περιοχές και έλλειψη ΧΥΤΑ, θέτουν αυτομάτως περιορισμούς (ή θα πρέπει να θέτουν) στους ρυθμούς της τουριστικής ανάπτυξης.

Οι επιδράσεις του τουρισμού στα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής.

Η ανάδειξη του πολιτισμού ως στοιχείου διαφοροποίησης του τουριστικού προϊόντος μπορεί να οδηγήσει στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του. Σημαντικοί πολιτιστικοί πόροι συναντώνται διάσπαρτοι σε όλη την περιοχή. Κτίρια και οικισμοί με ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον αποτελούν σημαντικό τουριστικό πόρο . Υπάρχει επίσης ποικιλία εθίμων και τοπικών εκδηλώσεων, καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Η δημιουργία ειδικών τουριστικών πακέτων, που θα αξιοποιούν τον τουριστικό πόρο πολιτισμό και θα φέρουν σε επαφή τους επισκέπτες με τα μνημεία, τα έθιμα και τις

παραδόσεις της περιοχής, είναι δυνατό να αποτελέσει σημαντικό κίνητρο για τη διατήρηση και την αναπαραγωγή, όπου αυτό είναι δυνατό, των πολιτιστικών (τουριστικών) πόρων. Από τη στιγμή που οι πολιτιστικοί πόροι της περιοχής γίνουν σημαντική πηγή εισοδήματος για κατοίκους και επιχειρήσεις, τότε αναμένεται να αυξηθεί το ενδιαφέρον αλλά και η χρηματοδότηση για τη διατήρηση των χαρακτηριστικών του τοπικού πολιτισμού και της παράδοσης.

Ένα δεύτερο σημαντικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης είναι η επαφή διαφορετικών πολιτισμών που αποτελεί τον καταλύτη για την παραγωγή νέων πολιτιστικών προϊόντων.

Ορισμένοι από τους κινδύνους της τουριστικής ανάπτυξης που αφορούν στον πολιτισμό, θα πρέπει να αναφερθούν ως στοιχεία που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στον τουριστικό σχεδιασμό και είναι:

Η επιβάρυνση που δέχονται τα μνημεία, η λογική της μουσειοποίησης, η ανησυχητική παραγωγή ορισμένων στερεοτύπων αστικής και οικιστικής ανάπτυξης, η ανεξέλεγκτη αλλαγή χρήσεων σε παραδοσιακούς οικισμούς

Η συμβολή του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής.

Ο τριτογενής τομέας κυριαρχεί στην τοπική οικονομία, τόσο σε όρους ΑΕΠ όσο και απασχόλησης. Το ποσοστό της συμμετοχής του στη διαμόρφωση του ακαθάριστου οικονομικού προϊόντος της περιοχής αυξάνεται σταθερά τα τελευταία χρόνια.

Η συμβολή του τουριστικού κλάδου στην θετική μεταβολή του τριτογενούς τομέα είναι σημαντική ενώ εμφανίζει σημαντικά περιθώρια περαιτέρω ενίσχυσης. Παρά το γεγονός της ύπαρξης σημαντικών τουριστικών πόρων, η ανάπτυξη του τουρισμού παραμένει περιορισμένη λόγω των ανεπαρκειών της βασικής και της τουριστικής υποδομής και της ποιότητας των υπηρεσιών.

Το μοντέλο ανάπτυξης που κυριαρχεί στην περιοχή είναι αυτό του μαζικού τουρισμού, αλλά τα σημάδια από την εμφάνιση μορφών εναλλακτικού τουρισμού είναι ενθαρρυντικά. Το γεγονός της Ολυμπιάδας του 2004 αύξησε τη ζήτηση για τουριστικές υπηρεσίες στην περιοχή.

Η άσκηση πίεσης για φιλοξενία μεγάλου αριθμού τουριστών, θα μπορούσε να επιφέρει τις παρακάτω μακροχρόνια αρνητικές συνέπειες στην περιοχή: υποβάθμιση του φυσικού τοπίου, υπερβολική ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου εις βάρος των λοιπών οικονομικών κλάδων, μείωση του δείκτη του πολλαπλασιαστή, αφού ολόένα και

μεγαλύτερο μέρος εργαζομένων θα μετακινείται από άλλες δραστηριότητες προς τον τουρισμό, αυξάνοντας ταυτόχρονα τις εκροές εισοδήματος λόγω της εισαγωγής προϊόντων και υπηρεσιών από άλλες περιοχές. Κατά συνέπεια, η κατ' αναλογία σπουδαιότητα της τουριστικής δαπάνης, ως στοιχείου ενισχυτικού του εισοδήματος θα μειωνόταν. Είναι επομένως απαραίτητος ο αναπροσανατολισμός του κυρίαρχου μοντέλου στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης.

Αξιολόγηση των ανθρώπινων πόρων στην περιοχή – Το επίπεδο κατάρτισης σε τουριστικά επαγγέλματα.

Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης των ξενοδόχων στην περιοχή, η έρευνα παρουσιάζει όμοια εικόνα σε σχέση με αυτή, που επικρατεί στο σύνολο της χώρας.

Σύμφωνα με έρευνες τα ποσοστά που εμφανίζονται για την περιοχή είναι ότι, ποσοστό (12%) έχει λάβει ξενοδοχειακή εκπαίδευση, ποσοστό που δεν διαφέρει σημαντικά από το αντίστοιχο στο σύνολο της χώρας (13%), αν και τα δύο κυμαίνονται σε πολύ χαμηλά επίπεδα.

Χαμηλός εμφανίζεται ο μέσος όρος εργαζομένων ανά κατάλυμα στην περιοχή. Η εικόνα αυτή συμβαδίζει με το πρότυπο ανάπτυξης του τουρισμού που εφαρμόζεται και που δεν συμβαδίζει με την κατασκευή μεγάλων μονάδων.

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΖΗΤΗΣΗΣ

Οι σημαντικότερες χώρες προέλευσης ξένων τουριστών, είναι η Γερμανία, η Αγγλία, η Ιταλία, οι ΗΠΑ και η Γαλλία. Πρόκειται για τις παραδοσιακές χώρες προέλευσης της ζήτησης οι οποίες όμως παρουσιάζουν μείωση της συμμετοχής τους στη συνολική τουριστική κίνηση αλλοδαπών με εξαίρεση την Αγγλία και τις ΗΠΑ, οι οποίες καλύπτουν όλο και μεγαλύτερο ποσοστό της τουριστικής κίνησης.

Σε επίπεδο Ευρώπης, οι χώρες που παρουσιάζουν τις πιο θετικές εξελίξεις, είναι η Σουηδία, η Ιρλανδία καθώς και οι πρώην ανατολικές χώρες όπως η Πολωνία, η Ρουμανία, η Τσεχία οι οποίες και αποτελούν πραγματικά μια δυναμική ζήτηση.

Έστω και αν οι σκανδιναβικές χώρες δεν καλύπτουν μεγάλο ποσοστό της τουριστικής κίνησης, παρ' όλο αυτά πρέπει να σημειωθεί ότι, η κατά μέσο όρο διάρκεια διαμονής αυτής της ομάδας τουριστών είναι σημαντικά μεγαλύτερη από όλους τους άλλους τουρίστες και φτάνει σχεδόν τις 7 ημερών ανά τουρίστα έναντι 3 μέρες για το σύνολο των αλλοδαπών τουριστών.

Εκτός Ευρώπης, οι χώρες που πραγματικά ξεχωρίζουν, είναι από τη μια πλευρά οι ΗΠΑ και από την άλλη, η Ιαπωνία και το Ισραήλ. Όμως η κατά μέσο όρο διάρκεια διαμονής τους είναι πολύ μικρή.

Τελικά, λαμβάνοντας υπόψη (α) τα ποσοστά μεταβολής και ταυτόχρονα (β) τα απόλυτα μεγέθη των αφίξεων και διανυκτερεύσεων, οι δυνητικές χώρες προέλευσης, πέραν τις σημαντικότερες χώρες προέλευσης τουριστών, είναι οι ακόλουθες: Δανία, Ελβετία, Ολλανδία, Σουηδία, Κύπρος, Ρουμανία, Τσεχία και Πολωνία.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΕΣ ΧΩΡΕΣ
Γερμανία
Αγγλία
Ιταλία
ΗΠΑ
Γαλλία
ΧΩΡΕΣ ΜΕ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ
Σουηδία
Ιρλανδία
Πολωνία
Ρουμανία
Τσεχία

Από την παραπάνω ανάλυση, προκύπτουν τα εξής αποτελέσματα:

Αν και οι παραδοσιακές χώρες προέλευσης καταλαμβάνουν ακόμα σήμερα το μεγαλύτερο μερίδιο της τουριστικής ζήτησης, το σχετικό βάρος τους μειώνεται σταδιακά.

Τα τελευταία χρόνια, παρουσιάζεται μια σχετική διαφοροποίηση της ζήτησης με την άνοδο της σημασίας των πρώην ανατολικών χώρων οι οποίες αποτελούν δυνητικές χώρες προέλευσης τουριστών.

ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας (τουριστικής χωρητικότητας) στην περιοχή του Δ. Μουρесьου και ειδικότερα του Δ.Δ. Τσαγκαράδας (συνδυασμού παραδοσιακού οικισμού και προστατευόμενης περιοχής) αναζητήθηκε ένας απλός τρόπος προσέγγισης της τουριστικής χωρητικότητας με τη βοήθεια των διαθέσιμων στοιχείων και των επιμέρους δεικτών. Οι παράμετροι που διερευνώνται διαφοροποιούνται κυρίως

με δείκτες μέτρησης διαφόρων σχέσεων.

Οι επιμέρους δείκτες που εκφράζουν τη «λειτουργία» του τουρισμού σε δεδομένο χώρο μέσω της συσχέτισης ορισμένων παραμέτρων, είναι:

Δείκτης τουριστικής λειτουργίας

$$T_{f(1)} = (B/P) \times 100$$

όπου **B**= σύνολο κλινών και **P**= πληθυσμός περιοχής.

Δείκτης τουριστικής πυκνότητας (α)

$$T_{f(2)} = B \times 100 / (P \times S)$$

όπου **B** = σύνολο κλινών , **P**= πληθυσμός περιοχής και **S** = επιφάνεια (έκταση σε $\chi\lambda\mu^2$) της περιοχής.

Δείκτης τουριστικής έντασης

$$T_{f(3)} = (A/P) \times 100$$

όπου **A**= αφίξεις τουριστών και **P**= πληθυσμός περιοχής

Δείκτης τουριστικής διείσδυσης

$$A) T_{f(4)} = (N_f \times 100) / (P \times 360)$$

όπου **N_f** = διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και **P**= πληθυσμός περιοχής.

$$B) T_{f(4)} = (N_f \times 100) / (P \times 360)$$

όπου **N_f** = διανυκτερεύσεις ημεδαπών και **P**= πληθυσμός περιοχής.

Δείκτης τουριστικής πυκνότητας (β)

$$T_{f(5)} = (N_t \times 100) / (S \times 360)$$

όπου **N_t**= σύνολο διανυκτερεύσεων και **S**= επιφάνεια (έκταση σε $\chi\lambda\mu^2$) της περιοχής.

Δείκτης τουριστικής πυκνότητας (γ)

$$T_{f(6)} = (N_t \times 1000) / (P \times 360)$$

όπου **N_t**= σύνολο διανυκτερεύσεων και **P**= πληθυσμός περιοχής. Ο δείκτης αυτός μετρά τον όγκο τουριστών/επισκεπτών ανά 1000 ετήσιες διανυκτερεύσεις ντόπιων κατοίκων.

Δείκτης χρήσης του δυναμικού καταλυμάτων

που εκφράζεται σε ποσοστιαία βάση ως ο λόγος του αριθμού διανυκτερεύσεων (**P**)

ετησίως προς τις δυνάμει διαθέσιμες κλίνες (G),

$$U=(P/G) \times 100 \text{ και } G= L \times g.$$

Όπου **L**= ο αριθμός κλινών και **g**= ο αριθμός ημερών που είναι διαθέσιμες σε ετήσια βάση ή σε εποχιακή βάση

Βασικά μεγέθη για τη μελέτη μας

Περιοχή	Έκταση τ. χλμ	Πληθυσμός	Αριθ. Κλινών
Δ.Δ. Τσαγκαράδας	12,171	784	383

Διανυκτερεύσεις	Δ.Δ. Τσαγκαράδας
Αλλοδαπών	433
Ημεδαπών	1602
Αλλοδαπών + Ημεδαπών	2035
Αφίξεις Αλλοδαπών	85
Αφίξεις Ημεδαπών	762
Αλλοδαπών + Ημεδαπών	847

Δείκτης λειτουργίας	Δείκτης ποικνότητας (α)	Δείκτης έντασης	Δείκτης διείσδυσης (α)	Δείκτης διείσδυσης (β)	Δείκτης ποικνότητας (β)	Δείκτης ποικνότητας (γ)	Δείκτης χρήσης του δυναμικού καταλυμάτων
48,8 %	4%	108%	0,15%	0,56%	46,4%	7,21 ⁰ / ₀₀	3,94%

Βάση για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, θεωρήθηκε:

Η εναρμόνιση της συνολικής κατάστασης με τα περιφερειακά και εθνικά συμφέροντα, που πετυχαίνει μια αρμονική διαχείριση των πόρων, οι οποίοι αποτελούν έλξη για τον τουρισμό καθώς και των σχεδιασμένων τουριστικών δραστηριοτήτων, με την οπτική

της αγοράς και με τη φυσιογνωμία του τουριστικού προϊόντος, που πετυχαίνει επίσης τον σεβασμό προς τους περιορισμούς που έχουν τεθεί για το περιβάλλον, τις κοινωνικο-πολιτιστικές, οικονομικές και πολιτικές πλευρές.

Πέρα από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για την αξιολόγηση του τουριστικού προϊόντος της περιοχής, η μελέτη εκτίμησης της Φέρουσας Ικανότητας οδήγησε στα παρακάτω γενικά συμπεράσματα:

Η περιοχή η οποία, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση που προτείνει ο M. Boyer (Βαρβαρέσος 2000), και που αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, χαρακτηρίζεται ως κοινότητα κατεξοχήν τουριστική, εμφανίζει θετικές προοπτικές για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, με ανταγωνιστικούς όρους στο σύγχρονο διεθνές περιβάλλον, κυρίως χάρις στο γεγονός ότι ο φυσικός και πολιτιστικός πλούτος των παραθαλάσσιων και ορεινών Δ.Δ της, ακόμη και των ώριμων τουριστικά μεταξύ αυτών, ευνοεί την ανάπτυξη των θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Σήμερα στις περισσότερες περιοχές αυτές οι μορφές τουρισμού είναι υπο-αναπτυγμένες.

Επομένως η «δεξαμενή» από όπου μπορεί να αντλήσει η προσπάθεια για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, περιλαμβάνει κατά πρώτο τα ώριμα και κατά δεύτερο τα δυναμικά τουριστικά Δ.Δ και στον αναπροσανατολισμό του τουρισμού τους.

Για την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου, την αύξηση της παραμονής, την προσέλκυση υψηλότερων εισοδηματικών τάξεων, την αύξηση του μεριδίου του αλλοδαπού τουρισμού, χρειάζεται:

Η ανάπτυξη θεματικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Η βελτίωση και ο εκσυγχρονισμός του επιπέδου των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών.

Η κάλυψη, με χωρικές και χρονικές προτεραιότητες, των ελλείψεων σε όλες τις μορφές υποδομών (μεταφορές, διαχείριση απορριμμάτων και λυμάτων, τηλεπικοινωνίες, πληροφορική).

Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Η εκπαίδευση ανθρώπινου δυναμικού και η οργάνωση διαφοροποιημένων τουριστικών προϊόντων που να καλύπτουν όλη τη διάρκεια του χρόνου σε μια ή σε διαφορετικές περιοχές ανάλογα με το προϊόν τους και τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα.

Η εκπαίδευση των επιχειρηματιών και του πολιτικού προσωπικού των τοπικών φορέων στις σύγχρονες αντιλήψεις περί βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης επιχειρήσεων

Η οργάνωση των σχέσεων με τα ξένα τουριστικά πρακτορεία.

Η προβολή του τουριστικού προϊόντος της περιοχής στο εξωτερικό.

Πηγές: Όλα τα στοιχεία για την παραπάνω μελέτη αντλήθηκαν από την Αναπτυξιακή Εταιρεία Δήμου Μουρεσίου Ν. Μαγνησίας, Αναπτυξιακή Εταιρεία Μαγνησίας, Δήμο Μουρεσίου, Ε.Ο.Τ. Ν. Μαγνησίας και Στατιστική Υπηρεσία Ν. Μαγνησίας.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΒΙΩΣΙΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

5.1. ΕΙΔΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η ανάπτυξη των νέων μορφών τουρισμού είναι το αποτέλεσμα σημαντικών αλλαγών στη διεθνή τουριστική δραστηριότητα που δημιούργησαν την ανάγκη νέου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης η οποία στηρίζεται στις αρχές της αειφορίας, τις νέες καταναλωτικές προτιμήσεις των τουριστών, αλλά και στην προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος πάνω στο οποίο στηρίζεται το υπόβαθρο της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης. (Λαγός, 1998, σελ. 58). Το κυρίαρχο πρότυπο ανάπτυξης του οργανωμένου μαζικού τουρισμού άρχισε να αμφισβητείται και σταδιακά να εγκαταλείπεται διότι προκάλεσε οικονομικά, κοινωνικά, περιβαλλοντικά προβλήματα στην τουριστική ανάπτυξη πολλών αναπτυσσόμενων περιοχών. Στον αντίποδα του μαζικού τουρισμού αναπτύχθηκαν δύο άλλα πρότυπα τουρισμού που στηρίζονται στα ειδικά ενδιαφέροντα των τουριστών και στο διαφορετικό τρόπο των διακοπών, τα οποία, αντίστοιχα, συγκροτούν τις ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που συνδέονται με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης. (Λαγός, 2005, σ. 68-81).

«Οι ειδικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη ενός ειδικού και κυρίαρχου κινήτρου ζήτησης (π.χ. συνέδρια, πολιτισμός) και από την ανάπτυξη μιας αντίστοιχης ειδικής υποδομής στις τουριστικές περιοχές που αποσκοπεί στην εξυπηρέτηση των τουριστών της κάθε ειδικής μορφής.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού, αποτελούν τμήμα των ειδικών μορφών και χαρακτηρίζονται επίσης από την ύπαρξη ενός κυρίαρχου ειδικού κινήτρου στη ζήτηση το οποίο συνδέεται με συγκεκριμένα θέματα όπως: φυσιολατρία, ταξίδια περιπέτειας, αθλητισμός, περιήγηση, περιβάλλον και από την ανάπτυξη μιας ειδικής υποδομής που εξυπηρετεί τους συγκεκριμένους τουρίστες». (Λαγός, 2005, σ.82).

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού που έχουν δυναμική ανάπτυξης τις τελευταίες δεκαετίες (βλ. Πίνακα παρακάτω), αφορούν δραστηριότητες ή ομάδες δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στο χώρο ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (π.χ. ορεινός τουρισμός, δραστηριότητες υπαίθρου ή και

περιπέτειας, οικοτουρισμός, πολιτιστικός τουρισμός, θρησκευτικός τουρισμός, αγροτουρισμός, κλπ.), σε αντίθεση με τις ειδικές μορφές τουρισμού που προϋποθέτουν ειδικές συνθήκες και εξειδικευμένη υποδομή (π.χ. θαλάσσιος, χιονοδρομικός, θεραπευτικός, συνεδριακός, εκθεσιακός, αθλητικός, τουρισμός golf κλπ.), είναι μάλλον συμπλέγματα δραστηριοτήτων που μπορούν να λειτουργήσουν παράλληλα ή και συμπληρωματικά σε περισσότερες περιοχές ή ευρύτερες χωρικές ενότητες.

Πίνακας 2:Ειδικές και εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Ειδικές μορφές	Εναλλακτικές μορφές
1. Κοινωνικός τουρισμός	1. Αγροτουρισμός
2. Τουρισμός υγείας	2. Τουρισμός υπαίθρου
3. Εκπαιδευτικός τουρισμός	3. Αθλητικός τουρισμός
4. Θρησκευτικός τουρισμός	4. Περιηγητικός τουρισμός
5. Συνεδριακός τουρισμός	5. Θαλάσσιος τουρισμός
6. Εκθεσιακός τουρισμός	6.Οικοτουρισμός ή οικολογικός τουρισμός
7. Τουρισμός κινήτρων	7. Πολιτιστικός τουρισμός
8.Επαγγελματικός τουρισμός	8. Ορεινός τουρισμός
9. Θεματικός τουρισμός	9. Χειμερινός τουρισμός
10. Αστικός τουρισμός ή τουρισμός των πόλεων	10. Ορειβατικός τουρισμός
	11. Τουρισμός περιπέτειας

Πηγή: (Λαγός 2005, σ. 70, 76)

Κατά τον Βελισσαρίου, (2000) η φιλοσοφία των εναλλακτικών μορφών τουρισμού δομείται πάνω σε πέντε άξονες: την προστασία του περιβάλλοντος, την προστασία της κοινωνικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου διακοπών, τη διασφάλιση της καλής αναψυχής των επισκεπτών, την ενεργητική συμμετοχή και δραστηριοποίηση των τουριστών και το όφελος για την τοπική οικονομία.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού σέβονται το περιβάλλον και τις ανάγκες των κατοίκων του τόπου προορισμού και έλκουν ανθρώπους που αποστρέφονται τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό και που επιζητούν εναλλακτικές προτάσεις διακοπών που τους εκφράζουν ιδεολογικά και λειτουργικά. Γενικά, υποστηρίζεται ότι οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι οικονομικά αποδοτικότερες και λιγότερο

συνδεδεμένες με τις θερινές διακοπές, αλλά και λιγότερο εξαρτημένες από τους tour operators, γι' αυτό και παρέχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στις περιοχές που συστηματικά τις προωθούν.(Λαγός, 2005, σελ.68-76). Είναι φανερό ότι οι μορφές αυτές δεν μπορούν να αντικαταστήσουν το μαζικό τουρισμό, με την έννοια του παραθαλάσσιου μαζικού τουρισμού. Ωστόσο δρουν συμπληρωματικά προς αυτόν, συμβάλλοντας, κατά κύριο λόγο, στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των περιοχών της περιφέρειας. Με την προώθηση των εναλλακτικών μορφών επιχειρείται η αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της ποιοτικής αναβάθμισης του τουρισμού, η ορθολογικότερη χρονική και περιφερειακή κατανομή της τουριστικής ζήτησης, η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, καθώς και η δημιουργία νέων τουριστικών προορισμών.

Ο εναλλακτικός τουρισμός μπορεί να συμβάλλει θετικά στην ανάδειξη και προστασία ορισμένων ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων, δημιουργώντας πιέσεις για την ανάληψη δράσης σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο από δημόσιους φορείς και ιδιώτες. Πολλές φορές το ενδιαφέρον για την ιστορία και την αξία των παραδοσιακών οικισμών ενθαρρύνει τους κατοίκους στην ανακαίνιση κτιρίων, τα οποία στη συνέχεια χρησιμοποιούνται είτε από τους ίδιους ως κατοικία, είτε ως τουριστικοί ξενώνες, καταστήματα κ.ά. Η διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς ως μέρος της ταυτότητας του λαού αλλά και των ατόμων μεμονωμένα, έχει σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη πρωτοβουλιών για την προστασία των πολιτισμικών πόρων από τις πιέσεις της τουριστικής ανάπτυξης, με αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία (διάφορα οπτικοακουστικά μέσα, εικονική πραγματικότητα κ.ά.) προκειμένου να υποκατασταθεί η αμεσότητα στην επαφή και εμπειρία στους χώρους αυτούς.(Κοκκώσης.-Τσάρτας, 2001, σελ.166-167).

5.2. Ο ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

5.2.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο οικοτουρισμός εμφανίστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1970 και αφορούσε κυρίως τον τουρισμό στις χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου που διαθέτουν σπάνιας, βιοποικιλότητας οικοσυστήματα, όπως τροπικά δάση. Σήμερα πια ο όρος χρησιμοποιείται ευρέως και στη χώρα μας και δηλώνει τον τουρισμό σε περιοχές ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και οικολογικής αξίας (όπως είναι οι 300 περίπου προστατευόμενες περιοχές της Ελλάδας που ανήκουν στο Δίκτυο Natura 2000). Η Διεθνής Εταιρία Οικοτουρισμού (The International Ecotourism Society- TIES) δέχεται

ότι ο οικοτουρισμός είναι : η υπεύθυνη μετακίνηση σε φυσικές περιοχές που διατηρούν το περιβάλλον και το υψηλό επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων της περιοχής (Blangy and Wood 1993).

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (World Tourism Organization- WTO) έχει ορίσει τον οικοτουρισμό ως εξής: “ο τουρισμός που ασκείται σε σχετικά μη αλλοιωμένες φυσικές περιοχές, με βασικό σκοπό τον θαυμασμό τους και την απόκτηση γνώσης σχετικά με αυτές”, “προϋποθέτει ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού προβληματισμού σε όλα τα τουριστικά και ταξιδιωτικά προϊόντα και στην κατανάλωση τους. Αυτό συνεπάγεται ότι η αειφορική τουριστική ανάπτυξη είναι εκείνη που κινείται σε ένα επίπεδο, ή και κάτω από αυτό το επίπεδο, που δεν δημιουργεί περιβαλλοντική ή κοινωνικο-πολιτιστική υποβάθμιση ή δεν δημιουργεί την εντύπωση στους τουρίστες ότι μειώνει την ευχαρίστηση και την απόλαυση της περιοχής”. (Yunis, 2001) Αυτό δεν σημαίνει ότι ο οικοτουρισμός δεν έχει καμία περιβαλλοντική επίπτωση, απλά, οι επιπτώσεις είναι λιγότερες από αυτές του μαζικού τουρισμού ή του τουρισμού για σπορ. Υπάρχουν πολλές μορφές οικοτουρισμού, από αναπτύξεις τύπου “χωριών” μέχρι τουρισμού μέσα στη φύση, που μπορεί να περιλαμβάνουν πεζοπορία, ορειβασία, ποδηλασία, διαμονή σε αγροτικές κατοικίες, παρατήρηση πουλιών, και άλλες ήπιες δραστηριότητες. Αναμένεται αύξηση του οικοτουρισμού ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των πολιτών. Το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει προτείνει ένα αριθμό πιλοτικών προγραμμάτων ήπιου τουρισμού τόσο σε φυσικές όσο και κατασκευασμένες περιοχές. (Europe's environment, The Dobris assessment, Stanners D. & Bourdeau P. (ed), European Environment Agency, Copenhagen (1995).)

5.2.2. ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΗΠΙΑΣ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΕ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Η ανεξέλεγκτη ανάπτυξη του οικοτουρισμού σε μια προστατευόμενη περιοχή, όταν υπερβαίνει τα όρια της φέρουσας ικανότητας, μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις όπως ανεπάρκεια νερού, μείωση της στάθμης του υδροφόρου ορίζοντα διάβρωση εδάφους, μείωση ειδών χλωρίδας και πανίδας, υποβάθμιση οικοσυστήματος γενικότερα, υποβάθμιση συνθηκών υγιεινής, αισθητική υποβάθμιση τοπίου και πολιτιστικού περιβάλλοντος και αλλοίωση ηθών και γενικά της ταυτότητας και της δομής της κοινωνίας. Ιδανικά για κάθε προορισμό θα πρέπει να ισχύουν οι ακόλουθες συνθήκες:

1. Προστασία Περιβάλλοντος (Ο οικοτουρισμός προωθεί την προστασία του περιβάλλοντος. Βασική όμως προϋπόθεση είναι η ευαισθητοποίηση τόσο των επισκεπτών όσο και της τοπικής κοινωνίας)
2. Τοπική Κοινωνία/ Πολιτιστικό Περιβάλλον (Ο οικοτουρισμός συμβάλλει στη διατήρηση του κοινωνικού ιστού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος)
3. Ερμηνεία και ανάδειξη Περιβάλλοντος/ Εκπαίδευση (Η ερμηνεία και ανάδειξη του περιβάλλοντος αφορά (α) τον σχεδιασμό των προσβάσεων και των δραστηριοτήτων που προσφέρονται στον επισκέπτη στη φύση και (β) το σύνολο των πληροφοριών και των επεξηγήσεων που βοηθούν τον επισκέπτη να αντιληφθεί τη σημασία της φύσης και του πολιτισμού)

5.2.3. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΡΙΣΤΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η προστατευόμενη περιοχή του δάσους Δαδιάς - Σουφλίου- Λευκίμης, στον Έβρο, είναι ένα καλό παράδειγμα οικοτουρισμού επειδή:

- Αποτελεί «προϊόν» ολοκληρωμένου σχεδιασμού και χωροθέτησης των υποδομών φιλοξενίας και ανάδειξης του δάσους (Οικοτουριστικός Ξενώνας, Κέντρο Ενημέρωσης, Παρατηρητήριο πουλιών, μονοπάτια, ενημερωτικές πινακίδες, φυλλάδια κ.λπ.)
- Ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός υπαγορεύτηκε από τις επιταγές του καθεστώτος προστασίας και του συστήματος ζωνοποίησης της προστατευόμενης περιοχής. Όλες οι υποδομές σχεδιάστηκαν έτσι ώστε να είναι αρμονικά ενταγμένες στο τοπίο και να μην προκαλούν όχληση στους τόπους φωλεοποίησης των πουλιών.
- Έχει εξασφαλίσει τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας τόσο σε επίπεδο λειτουργίας οικοτουριστικής επιχείρησης όσο και σε επίπεδο πλήρωσης των θέσεων εργασίας.
- Η κατάρτιση της τοπικής κοινωνίας αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο για την εξασφάλιση της συμμετοχής της.
  - Εφαρμόζεται σύστημα διαχείρισης επισκεπτών που στοχεύει στην ομοιόμορφη κατανομή των επισκεπτών στον χώρο και τον χρόνο. Το σύστημα υποστηρίζεται από την τήρηση ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων για τους επισκέπτες καθώς και σε παρακολούθηση δεικτών για τις πιθανές επιπτώσεις του τουρισμού στην προστατευόμενη περιοχή.
  - Η επιστημονική παρακολούθηση του βιοτόπου εξασφαλίζει την απαραίτητη γνώση για την ασφαλή διαχείριση του οικοτουρισμού. (πηγή www.wwf.gr)

5.3. ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ-ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Οι πολλαπλές επιπτώσεις του τουρισμού προέρχονται από την πολυπλοκότητα της δομής του ως δραστηριότητα, καθώς έχει ισχυρές διασυνδέσεις με διάφορες οικονομικές δραστηριότητες όπως το εμπόριο, οι μεταφορές, η δόμηση κλπ. Η τουριστική δραστηριότητα, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αντίδοτο στην υπανάπτυξη ορισμένων περιοχών, να συμβάλλει στην άμβλυνση των ενδοπεριφερειακών και διαπεριφερειακών ανισοτήτων, καθώς και στη βελτίωση των πολιτικών, οικονομικών κοινωνικών και τεχνολογικών σχέσεων ανάμεσα στις ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.(Λαγός, 2005). Η διάχυση ήπιων δραστηριοτήτων και η προσέλκυση τουριστικών ροών με γνώμονα τις κρίσιμες χωρητικότητες πόρων και περιοχών, δημιουργεί νέες ευκαιρίες για τη συγκράτηση των πληθυσμών και τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους, συμβάλλοντας έτσι στην περιφερειακή ανάπτυξη. Η διασπορά εισοδημάτων από το είδος των δραστηριοτήτων που συνδέονται με τον τουρισμό και τη μορφή οργάνωσής τους αλλά και η αύξηση της αξίας της γης που προκαλεί η τουριστική ζήτηση, δημιουργεί ευφορία στον τοπικό πληθυσμό για τη δυνατότητα ουσιαστικής βελτίωσης της ατομικής ευημερίας μέσω του τουρισμού.(Σπιλάνης, 2000).

Οι εναλλακτικές μορφές χρησιμοποιούν ως επί το πλείστον ελαφρότερες υποδομές προσαρμοσμένες στο περιβάλλον και έχουν τη δυνατότητα να διαχέουν τις διάφορες τουριστικές δραστηριότητες στην ενδοχώρα, βοηθώντας ταυτόχρονα την τοπική αναπτυξιακή διαδικασία και τη συγκράτηση των τοπικών πληθυσμών σε ορεινές και προβληματικές περιοχές. Επίσης, η τουριστική επιχειρηματική δραστηριότητα λόγω της ιδιαίτερης φύσης της και λόγω του ότι είναι εντάσεως εργασία έχει την ικανότητα να απαιτεί σχετικά μικρές, σε σχέση με άλλους τομείς, επενδύσεις και να προκαλεί άμεσα αποτελέσματα τόσο στην εργατική απασχόληση όσο και σε κάθε επιχειρηματική δραστηριότητα που συνδέεται με αυτήν. (Bull, 2002, σελ.227-229).

Κανένας άλλος κλάδος της δευτερογενούς και τριτογενούς παραγωγής δεν είναι τόσο οργανικά δεμένος με την περιφέρεια όσο ο εναλλακτικός τουρισμός, γιατί είναι δραστηριότητα που στηρίζεται στην αξιοποίηση πόρων των οποίων το τελικό προϊόν καταναλίσκεται εκεί όπου παράγεται. Με τον τρόπο αυτό η περιφερειακή ανάπτυξη συμβάλλει στη συγκράτηση του πληθυσμού με την προσφορά ευκαιριών απασχόλησης σε όλες τις επαγγελματικές δραστηριότητες, ανεβαίνει το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων και αμβλύνονται οι εισοδηματικές ανισότητες με τη μεταβίβαση εισοδημάτων από το

κέντρο προς τις επαρχιακές τουριστικές τοποθεσίες. Ενισχύεται, επίσης, η ενδογενής τοπική ανάπτυξη, προωθούνται οι στόχοι της αειφόρου τοπικής τουριστικής ανάπτυξης, η προστασία του περιβάλλοντος και η διάσωση και διαφύλαξη των στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ιδιαίτερη επίδραση δέχεται ο πολιτιστικός τομέας, εξαιτίας των ευκαιριών που υπάρχουν με τη συναναστροφή ανθρώπων με ευρύτερες γνώσεις και προηγμένη τεχνολογία, με όποιες αρνητικές ή θετικές επιπτώσεις. (Λογοθέτης, 1982, σελ.34-36)

Η συμπληρωματική φύση των εναλλακτικών τουριστικών προϊόντων επιδρά άμεσα στο τοπικό παραγωγικό σύστημα και διασυνδέει τις παραγωγικές δραστηριότητες της περιφέρειας με τον τουρισμό για την ικανοποίηση της τουριστικής ζήτησης, με παραγωγή αγαθών και παροχή υπηρεσιών που ανταποκρίνονται στην εγχώρια τουριστική κατανάλωση. Σε ορισμένες περιπτώσεις αυξάνεται η ζήτηση των προϊόντων παραγωγής της περιφέρειας, η οποία μπορεί να προέλθει από τη χρησιμοποίηση υλικών της περιφέρειας για την κατασκευή των διαφόρων τουριστικών έργων καθώς και από την παραγωγή και κατανάλωση εγχώριων προϊόντων από τους τουρίστες (π.χ. αγροτικά προϊόντα, είδη χειροτεχνίας και λαϊκής τέχνης). Το γεγονός αυτό, επιβάλλει την οργανική διασύνδεση της τουριστικής καταναλωτικής ζήτησης με την παραγωγή καταναλωτικών προϊόντων σε περιφερειακό επίπεδο που μεγιστοποιούν την εγχώρια προστιθέμενη αξία. (Bull, 2002, σελ.208-210)

Οι επενδύσεις (ιδιωτικές ή δημόσιες) αποφέρουν στην περιφερειακή οικονομία πολλαπλά οικονομικά οφέλη (π.χ. αύξηση παραγωγής, απασχόλησης, εισοδήματος κλπ.) και δημιουργούν θετικές οικονομικές επιπτώσεις σε όλο το φάσμα της περιφερειακής οικονομίας. Ειδικότερα οι επενδύσεις για ψυχαγωγία και για τη βελτίωση της ποιότητας των προσφερομένων τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών, καθώς και οι επενδύσεις για έργα υποδομής (π.χ. μαρίνες, αεροδρόμια, λιμάνια), προκειμένου να εξασφαλιστούν βασικές υπηρεσίες από τις οποίες εξαρτάται η συνέχιση της τουριστικής ανάπτυξης, είναι δυνατόν να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο υπηρεσιών και διευκολύνσεων που ενθαρρύνει την εισροή νέων τουριστικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή με αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος και της απασχόλησης, καθώς και την προώθηση της τουριστικής αναπτυξιακής διαδικασίας. (Λαγός, 1998, σελ.47-65).

Η φύση των περιβαλλοντικών προβλημάτων ως μη υποκείμενα σε διοικητικά σύνορα δημιουργεί αμφιβολίες κατά πόσο περιφερειακές στρατηγικές με στόχο την αειφορία είναι εφικτές. Είναι γεγονός ότι μια περιφέρεια είναι ανίσχυρη να αντιμετωπίσει μόνη

της τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα. Αντίθετα, μπορεί να αντιμετωπίσει προβλήματα περιφερειακής ή τοπικής φύσης, όπως είναι η διαχείριση αποβλήτων, η ορθολογική χρήση υδάτινων πόρων, οι χρήσεις γης, η προστασία περιοχών ιδιαίτερης περιβαλλοντικής αξίας, είτε μόνη της είτε σε συνεργασία με άλλες περιφέρειες και τη κεντρική διοίκηση. Ο κίνδυνος που υπάρχει στις μεμονωμένες παρεμβάσεις είναι το ενδεχόμενο να παρατηρηθεί μείωση ανταγωνιστικότητας της τοπικής οικονομίας που εφαρμόζει πρακτικές αειφόρου ανάπτυξης σε σχέση με τις ανταγωνίστριες τοπικές αυτοδιοικήσεις, εξαιτίας του αυξημένου κόστους παραγωγής, ιδιαίτερα όταν οι εφαρμοζόμενες εθνικές οικονομικές και περιβαλλοντικές πολιτικές έχουν αντίθετη φιλοσοφία. Η μόνη λύση είναι η έμφαση στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της τοπικής κοινωνίας και των προϊόντων που παράγει. (Σπιλάνης, 1995).

Τα πλεονεκτήματα του εναλλακτικού τουρισμού μπορούν να γίνουν αισθητά όταν α) με την παραμονή τουριστών σε καταλύματα ντόπιων κατοίκων, τα άτομα ή οικογένειες θα αυξήσουν το οικογενειακό τους εισόδημα και θα αποκτήσουν τουριστική συνείδηση, (πλεονεκτήματα για τα άτομα), β) με την αναβάθμιση των βιοτικών και οικιστικών επιπέδων, αποφεύγοντας έτσι υπέρογκες δαπάνες δημοσίων έργων και διατήρηση των ντόπιων ηθών και εθίμων (πλεονεκτήματα για την τοπική κοινότητα), γ) με την αποφυγή διαρροής των τουριστικών εσόδων έξω από τη χώρα και τη μείωση κοινωνικών πιέσεων (πλεονεκτήματα για τη χώρα υποδοχής), δ) με την αποδοχή ότι ο εναλλακτικός τουρισμός είναι ιδανικός και για τους ταξιδιώτες που διαθέτουν περιορισμένο προϋπολογισμό (πλεονεκτήματα για τους κατοίκους της χώρας τουριστικού ρεύματος) και ε) με την προώθηση της διεθνούς – διαπολιτιστικής – διαπεριφερειακής επικοινωνίας. (Fennell D.,2001).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αν θεωρήσουμε ότι το τουριστικό φαινόμενο είναι ένα διαρκές εξελισσόμενο κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο, που οφείλει να προσαρμόζεται και να επαναπροσδιορίζεται, όχι μόνο στις ισχύουσες ανάγκες της αγοράς και του καταναλωτή, έτσι όπως αυτές αναδεικνύονται και επανατίθενται, αλλά και στις ευρύτερες καταστάσεις, συνθήκες και δεδομένα που συνδέονται μαζί του, τότε είναι σαφές πως η αειφορία είναι μια νέα αναπτυξιακή διαδικασία, στην οποία η τουριστική βιομηχανία οφείλει να προσαρμοστεί προκειμένου να διαφυλάξει την ίδια της την υπόσταση.

Δεδομένης της άμεσης σύνδεσης του τουρισμού με τους φυσικούς πόρους που αποτελούν το μέγιστο κεφάλαιο ύπαρξης και προσδιορισμού ενός προορισμού σαν τουριστικού, η διατήρηση του περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων, δια μέσω των αρχών της αειφορίας, είναι πολύ περισσότερο από ένα νέο κίνημα ή θεωρία. Είναι ουσιαστικά νέες συνθήκες αναδιάρθρωσης και ανασύνταξης της τουριστικής ανάπτυξης σε όλες τις πλευρές και τις παραμέτρους που την συνθέτουν, ούτως ώστε αυτή να συνεχίσει να υπάρχει και να αποφέρει τα προσδοκώμενα κέρδη, χωρίς τον φόβο να εκλείψει σε κάποιον προορισμό από εξάντληση ή κακή διαχείριση των πόρων.

Στην διαδικασία της αειφορίας ιδιαίτερη θέση καταλαμβάνει η εφαρμογή της φέρουσας ικανότητας, την οποία θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε σαν την μονάδα μέτρησης της χωρητικότητας του κάθε περιβάλλοντος, δηλ. το επίπεδο χρήσης, την δυνατότητα απορρόφησης ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος, χωρίς να προκληθεί οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική υποβάθμιση από την τουριστική ανάπτυξη σ' αυτό αλλά και υποβάθμιση στην εμπειρία των τουριστών. Από την ανωτέρω μελέτη προέκυψε ότι η εφαρμογή της φέρουσας ικανότητας είναι απόλυτα απαραίτητη προκειμένου να πετύχουμε εφαρμογή της αειφορίας στον τουρισμό.

Ο καθορισμός των ορίων της φέρουσας ικανότητας/χωρητικότητας για τη στήριξη της τουριστικής δραστηριότητας περιλαμβάνει ένα όραμα για την τοπική ανάπτυξη και τις αποφάσεις για τη διαχείριση του τουρισμού. Η αξιολόγηση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας πρέπει να παρέχει όχι μόνο το μέγιστο αλλά και το κατώτατο επίπεδο

ανάπτυξης, απαραίτητο για τη στήριξη των τοπικών κοινωνιών. Η μέτρηση γενικά της τουριστικής χωρητικότητας δεν είναι απαραίτητο να οδηγήσει σε έναν ενιαίο αριθμό. Ακόμη κι όταν αυτό επιτυγχάνεται δεν υπακούει απαραιτήτως πάντα σε αμετάβλητα, μόνιμα κριτήρια.

Όσον αφορά ειδικότερα στους παραδοσιακούς οικισμούς και τις περιοχές με ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα σημειώνουμε τα εξής: Πρέπει να γίνει προσπάθεια, να μην περάσει στις επόμενες γενιές, ως κυρίαρχη αξία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, η οικονομική του διάσταση. Ο τουρισμός, με οποιαδήποτε μορφή του, δεν πρέπει να αποτελεί το μοναδικό «εργαλείο» προστασίας και διαχείρισης της κληρονομιάς. Πρωτίστως η διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας πρέπει να αναγνωριστεί ως απαραίτητη για την κάλυψη των υπαρξιακών αναγκών του ανθρώπου και τη διατήρηση της ιστορικής του ταυτότητας και στη συνέχεια θα πρέπει να αναζητηθούν οι ιδιαίτερες για κάθε τόπο οικονομικές δραστηριότητες, που θα τον στηρίζουν οικονομικά - μια εκ των οποίων μπορεί να είναι ο τουρισμός. Στο πλαίσιο αυτό θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μια πολιτική που θα εξασφάλιζε την απευθείας χρήση τμήματος των εσόδων, που προέρχονται από τον τουρισμό για την οικονομική στήριξη έργων συντήρησης, αποκατάστασης και προστασίας.

Η αντίσταση στις οικονομικές πιέσεις της διεθνούς αγοράς, που καταναλώνει την πολιτιστική ταυτότητα του τόπου και καταστρέφει την κοινωνική συνοχή, απαιτεί ισχυρή και συντονισμένη αντίδραση από δημόσιους, αλλά και ιδιωτικούς φορείς. Ισχυρή και συντονισμένη θα πρέπει να είναι και η τουριστική πολιτική στον τόπο μας, η οποία θα επιδιώκει φυσικά τον έλεγχο των αριθμών και την ορθολογικότερη κατανομή των τουριστών, αλλά παράλληλα θα επιδιώκει τη δημιουργία συνθηκών επίσκεψης και γνωριμίας με το χώρο και όχι τη σκηνογραφική του επίδειξη και κατανάλωση.

Σε ό,τι αφορά τον αιεφόρο τουρισμό στις προστατευόμενες περιοχές πρέπει να δοθεί προτεραιότητα τόσο στην χάραξη στρατηγικής, πολιτικής και σχεδιασμού, το οποίο θα επιτευχθεί με εκτίμηση των δυνατοτήτων που προσφέρουν οι περιοχές και την αναγνώριση της ευπάθειας των οικοσυστημάτων, όσο και στην ανάλυση της προσφοράς και της ζήτησης τουριστικών περιοχών, που πρέπει να περιλαμβάνει τη σαφή γνώση της αγοράς τέτοιων υπηρεσιών και τη δυνατότητα να δημιουργηθούν ολοκληρωμένα και εφικτά σχέδια προσφοράς τουριστικών περιοχών. Επίσης σημαντική είναι η εκτίμηση και αντιμετώπιση των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης στην προστατευόμενη περιοχή. Αυτό περιλαμβάνει τον προσδιορισμό των καταλλήλων

δεικτών παρακολούθησης, τη διαχείριση επισκεπτών και της ροής κίνησης τους, τη μείωση της ενεργειακής κατανάλωσης την αντιμετώπιση της ρύπανσης και άλλων περιβαλλοντικών προβλημάτων και τέλος την εκπόνηση ολοκληρωμένου σχεδίου διαχείρισης, μέσω της συνεργασίας, της θέσπισης σταθερών τύπων ποιότητας και συγκριτικής αξιολόγησης με άλλες περιοχές.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού σαν πρακτική έκφραση της αειφορίας μπορούν να επιτελέσουν σημαντική αναπτυξιακή διέξοδο σε περιοχές που μέχρι σήμερα δεν μπορούσαν να θεωρηθούν τουριστικές, βάσει των δεδομένων και των οριοθετήσεων του κλασικού μοντέλου του μαζικού τουρισμού. Στην παγκόσμια πρακτική έχει φανεί ότι οδηγούμαστε σε μια αναθεώρηση του κυρίαρχου μοντέλου, δεδομένης αφενός της τάσης για αειφορική ανάπτυξη, αφετέρου της ωρίμανσης του καταναλωτή και της εξειδίκευσης της τουριστικής ζήτησης. Τα ενιαία πρότυπα που συνήθως παρουσιάζονται μαζικοποιημένα και απρόσωπα, με κοινά «προκάτ» χαρακτηριστικά σε ολόκληρο τον κόσμο, φαίνεται να ανατρέπονται από την τάση για αυθεντικότητα και εμπάθυνση, όπου δια μέσω του τουρισμού, ο καταναλωτής γίνεται κοινωνός της ιδιαίτερης κουλτούρας, των χαρακτηριστικών και της μοναδικότητας που αναδεικνύει ο κάθε τόπος. Αν αξιολογήσουμε το γεγονός, ότι πρόκειται για μια ήπιας μορφής ανάπτυξη, κατά την οποία δεν απαιτούνται μεγάλες επενδύσεις, ραγδαία αλλαγή του περιβάλλοντος, εγκατάλειψη από τις ισχύουσες δραστηριότητες, αλλά αντίθετα προϋποτίθεται η ομαλή συνέχιση της υπάρχουσας ζωής στον προορισμό με την ενσωμάτωση της όποιας μορφής ανάπτυξης, διαπιστώνουμε ότι πρόκειται για μια αναπτυξιακή διαδικασία χαμηλών τόνων, αλλά ισόρροπη, με διαχρονική πρακτικότητα και βιωσιμότητα, που προσαρμόζει την ανάπτυξη στα δικά της δεδομένα. Το γεγονός ότι πέρα από το περιβάλλον αυτό καθ' αυτό προστατεύονται και αναδεικνύονται πόροι, όπως η πολιτιστική και πολιτισμική κληρονομιά, η παράδοση και η πνευματικότητα ενός λαού, η ανθρώπινη επικοινωνία, η διατήρηση του τοπικού χρώματος και ο τοπικός πολιτισμός σε όλες τις παραμέτρους του, είναι ένα σημαντικό δεδομένο για να ενισχύσουμε τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κυρίως σε καιρούς που η ιδιαίτερη ταυτότητα και κουλτούρα παραβλέπεται, έναντι μιας παγκόσμιας ισοπέδωσης και αντιγραφής προτύπων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Βαγιάννη, Ε., Ιωσηφίδης, Θ., Πετανίδου, Θ., (2003): Η χρήση της ανάλυσης SWOT στο χωρικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό: η περίπτωση του οικοτουριστικού σχεδιασμού στον Πολίχνιτο της Λέσβου στο : Τόπος Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος σ.σ. 119-137

Βαρβαρέσος Στ.: (1999), «*Τουριστική Ανάπτυξη & Διοικητική Αποκέντρωση*», Αθήνα, εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ

Βαρβαρέσος Στ. : (2000), «*Τουρισμός Οικονομικές προσεγγίσεις*», Αθήνα, εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ

Βελισσαρίου Ευ.: (2000), «*Μάνατζμεντ Ειδικών και Εναλλακτικών μορφών τουρισμού*», ΕΑΠ

Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού - WWF Ελλάς, 2000: (2000). Σχεδιασμός δράσεων πιλοτικού χαρακτήρα για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού. Υπουργείο Ανάπτυξης, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα "Τουρισμός – Πολιτισμός", Υποπρόγραμμα "Τουρισμός".

Ζαχαράτος Γ.- Τσάρτας Π.: (1999), «*Πολιτική και Κοινωνιολογία της Τουριστικής Ανάπτυξης*», Ε.Α.Π.

Ηγουμενάκης Ν.Γ.: (2000), «*Τουρισμός και Ανάπτυξη*», Αθήνα, εκδόσεις INTRERBOOKS

Καράβελλας Δ., Κατσαδωράκης Γ., Μαραγκού Π., Νάντσου Θ., Σβορώνου Ε., (2003). "*Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών: Οδηγός Ορθής Πρακτικής*".

Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., WWF ΕΛΛΑΣ, Αθήνα,

Καραγιάννης Στ., πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος 24-28/9/2009, υπό έκδοση

Κοκκώσης Χ., & Παρπαϊρης Α., (1998). "*Περιβαλλοντικά προβλήματα τουριστικών περιοχών: Εισαγωγή Εργαλείων Σχεδιασμού και Διαχείρισης*". Εισήγηση στο 1ο Συμπόσιο Περιφερειακής ανάπτυξης *Προβλήματα Ελληνικής Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Α.Π.Θ., Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Θεσσαλονίκη

Κοκκώσης Χ. – Τσάρτας Π. (1999), «*Ανάπτυξη και περιβάλλον στον τουρισμό*», Ε.Α.Π.

Κοκκώσης Χ. – Τσάρτας Π. (2001), «*Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Τουρισμός & Αναψυχή*», εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ

Κομίλης Π.: (1986), «*Τουριστικές δραστηριότητες*», Αθήνα, ΚΕΠΕ

- Κομίλης Π. – Βαγιονής Ν.:** (1999), «*Τουριστικός Σχεδιασμός. Μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης*», Αθήνα, εκδόσεις ΠΡΟΠΟΜΠΟΣ
- Λαγός Δημήτρης:** (1998), «*Ο τουρισμός ως παράγοντας προώθησης της περιφερειακής ανάπτυξης*», Άρθρο στο ΤΟΠΟΣ – Επιθεώρηση αστικών και περιφερειακών μελετών, τεύχος 14/98
- Λαγός Δημήτρης:** (2005), «*Τουριστική Οικονομική, Τουρισμός & Αναψυχή*», Αθήνα, εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ
- Λογοθέτης Μιλτ.:** (1982), «*Τουριστική Πολιτική*», Αθήνα, εκδόσεις Παπαζήση
- Μπριασούλη Ε.:** (2000), «*Σχεδιασμός τουριστικής ανάπτυξης: χαρακτηριστικές προσεγγίσεις*», στο Τουριστική Ανάπτυξη – Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις, Αθήνα, εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ
- Ρόκος Δημήτρης:** (2003), «*Από τη «βιώσιμη» ή «αιφόρο» στην αξιοβίωτη ολοκληρωμένη ανάπτυξη*», Αθήνα, εκδόσεις ΛΙΒΑΝΗ
- Σβορώνου Ε.:** (2003). "*Μέθοδοι Διαχείρισης του Οικοτουρισμού και του Τουρισμού σε Προστατευόμενες Περιοχές*". Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., WWF ΕΛΛΑΣ, Αθήνα,
- Σπιλάνης Γ.** (2000), «*Τουρισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Η περίπτωση των νησιών του Αιγαίου*», στο Τουριστική Ανάπτυξη - Πολυεπιστημονικές προσεγγίσεις, Αθήνα, εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ
- Σφακιανάκης Μ.:** (2000), «*Εναλλακτικές μορφές τουρισμού*», Αθήνα, εκδόσεις ΕΛΛΗΝ
- Τσάρτας Π.:** (1996), «*Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον τουρισμό*», Αθήνα, εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ
- Τσάρτας Π.:** (2003). "*Τουρισμός σε προστατευόμενες περιοχές*". ΑΜΦΙΒΙΟΝ, ΕΚΒΥ, τεύχος 52

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Ballinger R.:** (1996), "recreation and tourism management in an area of high conservation value: The gower peninsula , south wales", στο sustainable tourism? European experiences, g.k. priestley, j.a. Edwards, h, coccosis (επιμ.) cab international 1996.
- Baser, O.,** (2001): SWOT Analysis-A practical guide for young managers. Bilkent University, Turkey

- Blangy, S. and Wood, M.E.** (1993). Developing and implementing eco-tourism guidelines for wildlands and neighbouring communities. In: *Ecotourism: A guide for planners and managers*. K. Lindberg and D.E. Hawkins (eds.). The Ecotourism Society, North Bennington, VT.
- Bull A.:** (2002), «Τουριστική Οικονομία» Αθήνα, εκδόσεις ΚΛΕΙΔΑΡΙΘΜΟΣ
- Butler, R.W.,** (1980), The concept of a tourist-area cycle of evolution and implications of management, *The Canadian Geographer*, 24. 5-12.
- Butler, R.W.,** (1991), Tourism, environment and sustainable development, *Environmental Conservation*, 18(3), 201-209
- Ceballos-Lascurain H.:** (1996). "Tourism, ecotourism and protected areas: The state of naturebased tourism around the world and guidelines for its development", xiv+301pp, IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Coccosis H.,** (2001), "Defining, Measuring and Evaluating Carrying Capacity in European Tourism Destinations" B4-3040/2000/294577/MAR/D2, Final Report, Athens.)
- Coccosis H. – Parpairis A.:** (1992), «Tourism and the Environment: Some Observations on the Concept of Carrying Capacity», στο H. Briassoulis και J.van der Straaten, *Tourism and the Environment: Regional, Economic and Policy Issues*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Dealtry, R.,** (2001): *Dynamic SWOT Analysis*
- Fennel David A.:** (2001), «Οικοτουρισμός», Αθήνα, εκδόσεις ΕΛΛΗΝ
- Gunn C.A.:** (1994) «Tourism Planning : Basics, Concepts, Cases», Washington, DC: Taylor and Francis
- Inskoop E.:** (1991) «Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach», New York, Van Nostrand Reinhold
- Lozato-Giotart J-P.:** (1996), «Geographie du Tourisme» (4th ed.) μετάφραση Μιχάλης Πολίτης, Αθήνα, εκδόσεις INTERBOOKS
- Marion, J. L.,** (1998): "Recreational ecology research findings: Implications for wilderness and park managers". In: *Proceedings of the national Outdoor Ethics Conference*, April 18-21, 1996, St.Louis, pp. 188-196
- Martin, B.S., Uysal, M.,** (1990), An examination of the relationship between the carrying capacity concept and the tourism lifecycle: management and policy implications, *Journal of Environmental Management*, 31, 327-333

- Mathieson, Alister, Wall, Geoffrey**, (1982), *Tourism: economic, physical and social impacts*, Longman, London
- Meadows, D.** (1998) *Indicators and Information Systems for Sustainable Development. A report to the Balaton Group*. The Sustainability Institute
- Pearce, Douglas**, (1987), *Tourism Today, A geographical analysis*, Longman Scientific & Technical, New York
- Priestley G. – Edwards A. – Coccosis H.:** (1996), «Sustainable Tourism?», Wallingford, UK: CAB International
- Richards, H.**, 2001: *Modeling and decision support tools*. Institute for Manufacturing, Department of Engineering, University of Cambridge
- Romeril, M.**, (1989), *Tourism and the environment: accord or discord?*, *Tourism Management*, 10(3), 204-208
- Ryan, B.**, (1965), *The dynamics of recreational development on the South Coast of New South Wales*, *Australian Geographer*, 9(6), 331-48
- Stanners & Bourdeau (ed)**, (1995) *Europe's environment, The Dobris assessment*, European Environment Agency, Copenhagen
- UNEP/MAP/PAP (1997):** *Guidelines for Carrying Capacity Assessment for Tourism in Mediterranean Coastal Areas, Priority Action Programme, Regional Activity Centre, Split*.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος & Αειφόρου Ανάπτυξης (ΕΚΠΑΑ), (2003). "Περιβαλλοντικά Σήματα, Σχέδιο Έκθεσης Δεικτών Αειφορίας". Διαθέσιμο στο:

http://www.soc.uoc.gr/xepapadeas/Courses/EnvironEcon_Grad_UOC/

[Sustainability_Indicators%20GREECE.pdf](http://www.soc.uoc.gr/xepapadeas/Courses/EnvironEcon_Grad_UOC/Sustainability_Indicators%20GREECE.pdf)

Μ. Ματαράγκας – Π. Σουρτζή – Κ. Γκαραγκούνης – Β. Καραγκούνη – Μ. Παλαιολόγου, *Ανάπτυξη μορφών τουρισμού προσαρμοσμένων στο περιβάλλον στο Μέτσοβο και στα Ζαγοροχώρια* διαθέσιμο στο

http://www.ntua.gr/MIRC/5th_conference/ergasies/32%20%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%93%CE%9A%CE%91%CE%A3%20%CE%A3%CE%9F%CE%A5%CE%A1%CE%A4%CE%96%CE%97%20%CE%93%CE%9A%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%93%CE%9A%CE%9F%CE%A5%CE%9D%CE%97%CE%A3%20%CE%9A%CE%91%CE%A1%CE%91%CE%93%CE%9A%CE%9F

[%CE%A5%CE%9D%CE%97%20%CE%A0%CE%91%CE%9B%CE%91%CE%99%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%9F%CE%A5.pdf](#)

Σπιλάνης Γ. : (1995), «Το περιβάλλον αποτελεί ανασταλτική ή περιοριστική παράμετρο για την περιφερειακή ανάπτυξη; Η αναγκαιότητα του χωρικού σχεδιασμού», Ομιλία στο Επιστημονικό Συνέδριο του Πάντειου Πανεπιστημίου, Αθήνα 15-16/12/1995, διαθέσιμο μέσω διαδικτύου στο www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/Dimosieuseis/Panteio-Congress.htm

Σπιλάνης Γ. – Βαγιάννη Λένα: (2004), «Βιώσιμος Τουρισμός και Φέρουσα Ικανότητα σε ευαίσθητα Νησιωτικά οικοσυστήματα», διαθέσιμο μέσω διαδικτύου στο www.aegean.gr/lid/internet/elliniki_ekdosi/TEL_DIMOSI/WWF%20Spilanis%20Vagianni.pdf

Ιωσήφ Στεφάνου – Ρόιδω Μητούλα, Παράγοντες βιώσιμης ανάπτυξης των μικρών αιγαιοπελαγίτικων νησιών, διαθέσιμο μέσω διαδικτύου στο <http://www.srcosmos.gr/srcosmos/showpub.aspx?aa=11758>

Yunis E: (2001). "WTO Conference on Sustainable Development and Management of Ecotourism in Small Island Developing States (SIDS) and other Islands". Preparatory Conference for the International Year of Ecotourism 2002, Mahe, Seychelles (<http://www.world-tourism.org/sustainable/IYE/events.htm>)

Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού,

<http://www.visitgreece.gr/pages.php?pageID=845&langID=1>

http://www.aned.gr/3L+/132_133_prod_sde_3.doc

<http://www.geocities.com/nondelete/epoxikotita.PDF>

<http://www.ekke.gr>

<http://www.minenv.gr/download/2007-05-02.KYA->

[eidiko.orotaxiko.plaisio.toyrismoymoy.doc](http://www.minenv.gr/download/2007-05-02.KYA-eidiko.orotaxiko.plaisio.toyrismoymoy.doc)

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM->

[PRESS&reference=20060901IPR10255&language=EL](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=IM-PRESS&reference=20060901IPR10255&language=EL)

<http://www.clab.edc.uoc.gr/arca/gr/tourism.htm>

ΆΛΛΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αναπτυξιακή Εταιρεία Δήμου Μουρεσίου Ν. Μαγνησίας,

Αναπτυξιακή Εταιρεία Μαγνησίας,

Βασιλική Γκόλια

Δήμος Μουρεσίου,

Ε.Ο.Τ. Ν. Μαγνησίας

Στατιστική Υπηρεσία Ν. Μαγνησίας.